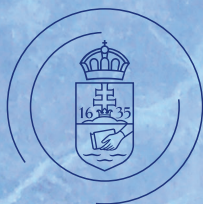

HAGYOMÁNYOK ÉS KIHÍVÁSOK

2022

HAGYOMÁNYOK ÉS KIHÍVÁSOK X.
ORSZÁGOS KÖNYVTÁRSZAKMAI NAP, 2022

HAGYOMÁNYOK ÉS KIHÍVÁSOK X.

ORSZÁGOS KÖNYVTÁRSZAKMAI NAP, 2022

Szerkesztette:
Szabó Panna és Székelyné Török Tünde

ELTE Egyetemi Könyvtár és Levéltár
Budapest, 2023

Hagyományok és kihívások X. Országos Könyvtárszakmai Nap, 2022

Szerkesztette:

Szabó Panna, Székelyné Török Tünde

A tanulmányokat lektorálta: Ézsiás Anikó, Keveházi Katalin

A 2022. szeptember 1-jén tartott konferenciát az Egyetemi Könyvtárért Alapítvány, az Egyetemi Könyvtárigazgatók Kollégiuma (EKK), az MKE Társadalomtudományi Szekció, az MKE Tudományos és Szakkönyvtári Szekció, a ProQuest, a Qulto, a Softlink és a Tripont támogatta. A kiadvány Belváros-Lipótváros, Budapest Főváros V. kerület Önkormányzata támogatásával, az Egyetemi Könyvtárért Alapítvány közreműködésével valósult meg.

ISBN 978-963-489-646-3 (nyomtatott)

ISBN 978-963-489-647-0 (online)

DOI: https://doi.org/10.21862/HagyKihiv_2022

© A szerzők és a szerkesztők, 2023

A kötet elektronikus formában elérhető az ELTE repozitóriumában: <https://edit.elte.hu>

Kiadta az ELTE Egyetemi Könyvtár és Levéltár

Felelős vezető: Kulcsár Szabó Ernőné Gombos Annamária

1053 Budapest, Ferenciek tere 6.

<http://konyvtar.elte.hu>

Egyetemi
Könyvtárért
Alapítvány

Tartalom

BORHY LÁSZLÓ: Rektori köszöntő 7

KULCSÁR SZABÓ ERNŐNÉ GOMBOS ANNAMÁRIA: Főigazgatói köszöntő 9

Óvjuk, védjük, szolgáltatójuk

KULCSÁR SZABÓ ERNŐNÉ GOMBOS ANNAMÁRIA: Minden, amit
a közgyűjtemények védelméről tudni akartál, de sosem
merted megkérdezni 13

HAVASNÉ BEREK TÜNDE: Vagyon- és információvédelem honvédségi
környezetben és a Honvédelmi Minisztérium Hadtörténeti Intézet
és Múzeum Hadtörténeti Könyvtárban 29

TÖMÖRY PÁL: Gyűjtemény- és vagyonvédelmi rendszer az
MTA Könyvtár és Információs Központban 37

FRANKOVICS TIBOR: Biztonsági rendszerek
a Magyar Nemzeti Múzeumban 43

Szerzeményezési gyakorlatok a felsőoktatási könyvtárakban

SÁNDOR ENDRE MÁRTON: Szerzeményezés a jogszabályok tükrében 51

HOCZOPÁN SZABOLCS, NAGY ANITA, PUSKÁS NIKOLETTA: Dokumentum-
beszerzési gyakorlatok az SZTE Klebelsberg Könyvtárban 59

SZÉKELYNÉ TÖRÖK TÜNDE: Szerzeményezz okosan! 73

CSIRMAZNÉ REZI ÉVA: Az új kötelezpéldány-rendelet alkalmazása
a gyakorlatban 85

Rektori köszöntő

Tisztelt Résztevők! Tisztelt Előadók! Kedves Vendégek!

Nagy örömmel köszöntöm Önöket: az ágazati irányítók és szakmai szervezetek képviselőit, a konferencia minden előadóját és szervezőjét, valamint vendégeinket az ELTE Egyetemi Könyvtár és Levéltár 2022. évi országos szakmai napján.

Az idén 10. alkalommal megrendezett „Hagyományok és kihívások” konferencia az évek során komoly visszahangot és elismerést váltott ki szakmai körökben: az országnak szinte minden pontjáról érkeznek gyakorló könyvtárosok, oktatók, hallgatók, akik megtisztelik figyelmükkel ezt az eseményt. A siker egyik kulcsa talán az, hogy évről évre a szakmai diskurzus fő témáit sikerül középpontba helyezni. Idén a közintézmények értékeinek korszerű és hatékony védelme az egyik megvitatásra kerülő kérdéskör, melynek aktualitását több, nemrégiben napvilágra került esemény is alátámasztja. Egy-egy értékes dokumentum, tárgy eltűnésének felfedezése után milyen lehetőségek állnak rendelkezésünkre? Melyek azok a technikai vívmányok, melyek segíthetik a nyomozó munkát? Van-e esélye annak, hogy egy eltulajdonított műtárgy, muzeális dokumentum visszakerüljön az eredeti őrzőhelyére? Mit jelent a minősített dokumentumok vonatkozásában az információvédelem? Ezek a kérdések olyan problémákat vetnek fel, amelyek megoldása ugyan nem tartozik a könyvtárosok, muzeológusok, levéltárosok napi munkájához, mégis tájékozottnak kell lenniük ezeken a területeken is. A meghívott előadók névsorát látva, nincs kétségem afelől, hogy a konferencia figyelmes hallgatói olyan tudással felvértezve térhetnek haza, ami segíteni fogja őket ebben a munkában is.

A közgyűjtemények darabjainak védelme mindannyiunk érdeke: van-e a hallgatóság soraiban, aki nem élte át azt a traumát, hogy a munkájához, tanulmányaihoz olyan kiadványra volt szüksége, ami épp sehol nem volt elérhető, vagy hogy meg szeretne tekinteni egy unikális dokumentumot, de az elveszettnek volt nyilvánítva? Azonban biztos vagyok benne, hogy sokkal gyakoribb az a tapasztalat, amikor egy sikeres pályázat, tanulmány, dolgozat elkészítésének alapjául valamelyik könyvtár gyűjteményének néhány dokumentuma szolgál. Könyvtárhasználóként, kutatóként is izgalmas kérdés számomra, hogy történik egy-egy gyűjtemény naprakész fejlesztése, milyen jogi előírásoknak kell megfelelni, amikor egyebek mellett könyveket, folyóiratokat, e-könyveket, térképeket kívánnak megvásárolni a könyvtárosok. És ha jogszabályokat említettem,

akkor ez egy újabb olyan kérdéskör, amelynek alapjait szintén ismerniük kell a dokumentumok beszerzésével foglalkozó szakembereknek.

Beszerzés, védelem, szolgáltatás – óhatatlanul egy körforgás részei is egyben. A minket érintő sokféle változás perspektívájából is érdekes kérdés, hogy hogyan kapcsolódik össze a múlt és a jelen, hogyan tud egy múltbéli esemény, gondolat vagy tárgy a jelenben is tovább élni.

Megköszönve figyelmüket bízom benne, hogy a konferencia és a kerekasztal-beszélgetés, illetve a restaurálási és multispektrális képalkotási bemutatók során új ismeretekkel gazdagodnak, alkalmuk lesz álláspontjaik kifejtésére és nem utolsósorban lehetőségük nyílik a személyes szakmai kapcsolataik bővítésére.

BORHY LÁSZLÓ
rektor

ELTE Eötvös Loránd Tudományegyetem
ORCID: 0000-0002-8443-0619

Főigazgatói köszöntő

Kedves Vendégeink!

Örömmre szolgál, hogy ebben az évben is ilyen nagy érdeklődés kíséri az ELTE Egyetemi Könyvtár és Levéltár szakmai napi rendezvényét, és hogy a közönség soraiban üdvözölhetjük az ágazati irányítók és a szakmai szervezetek képviselőit, az egyetem vezetése részéről rektor urat, a könyvtáros szakma jeles képviselőit, egyetemi hallgatókat és közvetlen munkatársaimat.

Külön megtisztelőnek érzem, hogy az Egyetemi Könyvtár és Levéltár főigazgatójaként én köszönhetem Önöket a 10., jubileumi rendezvényünkön. Engedjék meg, hogy röviden visszapillantsak az elmúlt évek eseményeire. A *Hagyományok és kihívások* rendezvénysorozat története egészen 2012-ig nyúlik vissza: ez volt az első év, amikor hagyományteremtő szándékkal szerveztünk meg egy szakmai konferenciát, melyre az ország minden területéről vártunk érdeklődőket. Már ekkor, és a későbbiek során is fontos volt számunkra, hogy a témaválasztással olyan kérdések megvitatását tűzzük ki célul, melyek aktuálisak és a szakmai közvéleményt a leginkább foglalkoztatják. A teljesség igénye nélkül néhány példát emelek ki az elmúlt évekből: a könyvtárak minőségirányítási rendszere; a 21. században elvárt könyvtáros kompetenciák; a felsőoktatási könyvtárak stratégiai, fejlesztési irányai; a formai és tartalmi feltárás korszerű kérdései; az IFLA új stratégiai célkitűzései; a muzeális könyvtári gyűjtemények és kezelésük; a komplex adatbázis-keresők; a könyvtáraknak a fenntartható fejlődésben betöltött szerepe; az Open Science mozgalom az oktatók, kutatók publikációs lehetőségeire gyakorolt hatása; az egyetemi könyvtáros és információs szakemberképzés; és legutóbb a felsőoktatási könyvtárak és a pandémia.

Úgy vélem, hogy a mai napi program során is izgalmas kérdések megvitatására lesz lehetőségünk: a két fókuszba helyezett témakör a közintézmények állományvédelme, valamint a szerzeményezés gyakorlatának áttekintése. Az elsőben a közgyűjtemények (vagyon)védelmi lehetőségeiről, az azt segítő módszerekről és eszközökről, vonatkozó szabályozásokról hallhatnak előadásokat; míg a szerzeményezési részben több felsőoktatási könyvtár állománygyarapítási szokásait ismerhetik meg a vonatkozó jogszabályok tükrében, valamint a meghívott szolgáltatók képviselői ismertetik főbb tevékenységeiket. A napot három választható program teszi kerek egészé. A szerzeményezési szekciót követően ugyanabban a teremben egy kerekasztal-beszélgetés kezdődik, ahol közvetlen diskurzusra nyílik lehetőség a cégek képviselőivel. Emellett bepil-

lantást nyerhetnek az Egyetemi Könyvtár és Levéltár restaurálási munkafolyamataiba, valamint a Tripont Foto Video Kft. által megismerkedhetnek a multispektrális képalkotási technológiával.

Köszönöm figyelmüket, és tartalmas időtöltést kívánok!

KULCSÁR SZABÓ ERNŐNÉ GOMBOS ANNAMÁRIA
főigazgató
ELTE Egyetemi Könyvtár és Levéltár
ORCID: 0009-0008-8128-4661

ÓVJUK, VÉDJÜK, SZOLGÁLTATJUK

Minden, amit a közgyűjtemények védelméről tudni akartál, de sosem merted megkérdezni

Az Egyetemi Könyvtár esete

Az Egyetemi Könyvtár azon könyvtárak közé tartozik, amelyeknek a létező legszélesebb szolgáltatási skálán kell folyamatosan jól teljesíteniük. Így nemcsak a hagyományos formátumú dokumentumok szerzeményezése és digitális eszközökkel történő szolgáltatásának megkönnyítése, az elektronikus dokumentumok hozzáféréseinek elősegítése, vagy az ügynevezett gyűjteményen kívüli, oktatást és kutatást támogató könyvtári szolgáltatások terén szükséges élen járnia, hanem 461 éves történetéhez méltón gondoskodnia kell páratlan történeti állományáról is. Jelen írás az Egyetemi Könyvtár számos feladatai közül most elsősorban ez utóbbi területtel foglalkozik, azért is, mert 2022 jelentős részét egy, – a könyvtártörténetben egyáltalán nem szokatlan, de – az Egyetemi Könyvtárban szerencsére ritkán előforduló eset határozta meg, melynek megoldásában nemcsak teljesen új technológiát vettünk igénybe, de mellette számos, munkatervbe természetesen nem betervezett eredményt is elértünk, melynek tapasztalatai talán szélesebb közönség érdeklődésére is számot tarthatnak.

Az Egyetemi Könyvtár muzeális gyűjteménye

Anélkül, hogy a könyvtár történetének hosszas tárgyalásába bocsátkoznék – melyről már önálló könyvtárat kitevő irodalom áll rendelkezésre –, csak néhány mozzanat erejéig emlékeztetnék néhány nagyobb, a történeti állomány gazdagságát megalapozó eseményre.

Az Egyetemi Könyvtár alapításától, azaz 1561-től, a nagyszombati jezsuita kollégium bibliotékájaként eleinte a jezsuita rend térítő munkáját szolgálta, majd 1635-től a nagyszombati egyetem könyvtáráként már az egyetemen oktatott valamennyi tudományág szakirodalmát gyűjtötte. 1773-ban vált állami intézménnyé, és állományából 1777-ben, Budára költöztetése során már csak az egyetemi oktatás és tudományos élet számára szükséges dokumentumokat szállították át. A könyvtár 1780 és 1867 között kötelezpéldányjoggal is rendelkezett.¹ 1782-ben, az abolíció idején pedig előválogatási jogot kapott a felosz-

---

1 Bővebben I. Tóth András: A kötelezpéldány-szolgáltatás története Magyarországon. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1964. 91 p. <http://mek.oszk.hu/03200/03248> (2022. augusztus 15.)

latott szerzetesrendek könyvtárainak anyagából. Hosszú története során ezen felül még 1945-ben is jelentős gyarapodás történt az állományban az államosított egyházi és magánkönyvtárak anyagából.

A könyvtár több mint négy és fél évszázados története során valójában folyamatosan küzdött az egyetemi oktatóknak és hallgatóknak nyújtandó, megfelelő színvonalú, mindenkori modern szolgáltatásokon túl ezen történeti gyűjtemény hozzáférhetőségének biztosításával, és ebben a tekintetben, önhibáján kívül ugyan, de még mind a mai napig is vannak adósságai.

Ebből az adósságból 2013–2014 során, két év munkájával egy szempontból sokat törlesztett az intézmény, ekkor került sor ugyanis a történeti gyűjtemény értékének felmérésére. A nagyságrendileg 162 000 egységet kitevő anyag mintegy 36.000 kéziratból (melyből 185 kódex, 339 kódextöredék, továbbá középkori oklevelek, céhlevelek, autográf kéziratok) és több mint 125 000 bibliográfiai egységet számláló nyomtatványból áll (1801 előtt megjelent kiadványok és a *Rariora Hungarica* állomány 1800 után megjelent kötetei). A pontos szám az állomány feldolgozása során természetesen változik a közben megtalált kötéstábla-töredékek, kolligátumok miatt, illetve hiányzik belőle az 1801–1952 között beszerzett, kb. 475 000 tételes, ún. szakjelzetes állományrész mintegy 20%-ára becsült muzeális anyaga. A felmérés eredménye alapján az összesen 19 gyűjteménybe rendezett állomány becserkéke 36 235 000 000 Ft. Valódi és eszmei értéke azonban a sokszorosa, akár százszorosa ennek a nyilvántartásokban rögzített, különböző időpontokban és szempontok szerint megállapított becserkékeknek. Egyetlen példával élve: 2013-ban a könyvtár egy Firenzében megrendezett kiállításra kölcsönadta a Cod. Graec. 1 jelzetű kódexet. A kódex eszmei értéke (biztosítási összege) akkoriban 1 500 000 Euro volt, szemben a kódex naplóban rögzített becserkékével, mely csak 5 000 000 Ft.

A muzeális könyvtári dokumentumok védelméről

A muzeális könyvtári dokumentumok a nemzeti vagyonról szóló 2011. évi CXCVI. törvény 1. § (2) g) pontja szerint a nemzeti vagyon részét képező, a kulturális örökség védelméről szóló 2001. évi LXIV. törvény 46. § (1) pontja értelmében pedig védett kulturális javak. A jogszabályok alapján a tulajdonjogot átruházni csak írásbeli szerződéssel lehet (Kötv. 51. §), a tulajdonosváltás bejelentésköteles (Kötv. 52 § (3)), az államnak pedig elővásárlási joga van (86. §), továbbá csak engedéllyel és ideiglenesen vihetők ki az országból (Kötv. 54–55. §), illetve a hozzáférés biztosításán túl (Kötv. 79. §) tulajdonosa védeni köteles (Kötv. 52. § (1)).²

---

2 Részletes rendelkezés a muzeális könyvtári dokumentumok kezelésével és nyilvántartásával kapcsolatos szabályokról szóló 22/2005. (VII. 18.) NKÖM rendelet.

A muzeális könyvtári dokumentumok fizikai védelmének biztosítására a tulajdonos intézménynek több területen is kiemelt figyelmet szükséges fordítania. Mindenekelőtt a közvetlen állagmegóvás érdekét szolgálja a raktári környezet, amelyben tároljuk őket. Állományvédelmi követelmény egész évben az egyenletes hőmérséklet és páratartalom biztosítása. A Ferenciek terén levő könyvtárpalota ún. muzeális raktáraiban folyamatosan mérjük a hő- és páradatokat, s az adatgyűjtések értékelése alapján megállapítható, hogy a raktárak levegője száraz, alacsony páratartalmú, ezen belül a hőmérséklet és a páratartalom elég nagymértékű ingadozása figyelhető meg nyáron, illetve a téli fűtési szezon során. A túl száraz környezet a dokumentumokat károsítja (a bőr, papír kiszárad, sérül), illetve a hőmérséklet- és a páratartalom-ingadozás alakbeli változásokat idéz elő az íráshordozókon (a pergamen megnyúlik, a rajta lévő festék azonban összezsugorodik, s mivel kötőanyaga nem rugalmas, az íráshordozó alakváltozásai folyamán lepereg). Az Egyetemi Könyvtár és Levéltár messzemenőig elkötelezett az állományvédelem feltételeinek javítása terén, és a hiányzó forrásokat, elsősorban a könyvtárban működő restauráló műhely értékmentő munkájához, évek óta pályázati úton igyekszik biztosítani. Ezek a pályázati összegek lényegében azonban mindössze a restaurálási alapanyagokra, kisebb eszközbeszerzésekre elegendők.

A fizikai védelmet szolgálják mindazok a vagyonvédelmi intézkedések is, amelyek a könyvtárból történő illegális kikerülést akadályozzák meg: a megfelelő minőségű kamerarendszer, az épület behatolásvédelméről gondoskodó különféle berendezések, a riasztórendszer vagy a vagyonőri védelem.

Az elsősorban a muzeális állományra irányuló műtárgykölcsönzések ügyintézése is felelősségteljes gondosságot igényel a szállítások megszervezése, a csomagolás, a műtárgybiztosítás és nem utolsósorban a folyamatkövetés terén. Az Egyetemi Könyvtárban éppen 2022-ben derült fény arra, hogy egy unikális kötetet 25 évvel ezelőtt a könyvtár szabályos haszonkölcsön-szerződés keretében meghatározott időre kölcsönadott egy intézmény számára, a kötet azonban nem került vissza. Azóta, szerencsére, több hónapos diplomáciai bravúrral sikerült 2022-ben, békés úton visszaszerezni az egyébként rendkívül értékes dokumentumot.

A fizikai védelem biztosításához hozzátartozik a fentiekén kívül az – a könyvtárak részéről nem igazán köztudott vagy tudatosított – jogszabályi rendelkezés is,³ amely szerint honvédelmi intézkedési tervet (HIT) kötelesek készíteni mindazok az állami közgyűjtemények, amelyeknek az állománya kulturális javakat is tartalmaz.

---

³ Az emberi erőforrások miniszterének feladatkörét érintő ágazati honvédelmi feladatokról szóló 49/2016. (XII. 28.) EMMI rendelet 3. § (2) ba).

A Kötv. 46. § (2) b) bekezdése továbbá kimondja, hogy védettnek a könyvtár esetében az *állomány-nyilvántartásban rögzített* muzeális dokumentum minősül, melyet *hozzáférhetővé kell tenni* a nyilvánosság és a kutatás számára (Kötv. 79. §). Az állomány-nyilvántartásba vétel (melyet a muzeális könyvtári dokumentumok kezelésével és nyilvántartásával kapcsolatos szabályokról szóló 22/2005. (VII. 18.) NKÖM rendelet 2. § (1) a muzeális könyvtári dokumentumokkal kapcsolatban külön is előír) leggazdaságosabb formában úgy állítható elő, ha az elektronikus leltárnaplót az integrált könyvtári rendszerben feldolgozott rekordok alapján hozzuk létre. A Kötv. által előírt kettős feladatot így egy megoldással, a katalógusban történő feldolgozással lehet megoldani, hiszen a nyilvántartási kötelezettséggel egyidejűleg lehet eleget tenni a hozzáférés követelményének is.

Az Egyetemi Könyvtár esete

A könyvtárban egy kutatói jelzés nyomán 2022. 03. 21-én észleltük egy 1675-ben megjelent barokk kötet eltűnését (Traber, Zacharias: *Nervus Opticus...*, [1675], jelzete: Eb 2r 25): egy New York-i antikvárium ugyanis online egy ugyanilyen kiadást árusított 19 500 USD értékben. A muzeális kötet eltűnéséről a jogszabályi előírás szerinti, teljes körű vizsgálat zajlott a könyvtárban, melynek jegyzőkönyvét eljuttattuk a fenntartó egyetem részére.

Az antikváriummal felvettük a kapcsolatot, hogy tisztázzuk, az általuk forgalmazott példány azonos-e a könyvtárból eltűnttel. A levélváltás során kiderült, hogy az antikvárium a példányt 2007-ben vásárolta egy müncheni aukción, s a kereskedő cég képviselője levelezést is indított a müncheni céggel annak érdekében, hogy kiderítse, ki lehetett az egykori eladó.

A magyar jog értelmében a jóhiszemű vásárló a leütéskor tulajdonjogot szerzett a kötetre. A Polgári Törvénykönyv (2013. évi V. törvény) kizárja ugyan a könyvtárakból illegális úton kikerült, védett kulturális javak elbirtoklását,⁴ azonban kimondja azt is, hogy a tulajdonjog felettük megszerezhető, amennyiben egy könyvtárból eltulajdonított, muzeális dokumentumot kereskedelmi forgalomban, jóhiszeműen vásárolnak meg (például egy árverésen).⁵

A lopott vagy jogellenesen külföldre vitt kulturális javak nemzetközi visszaadásáról szóló, Rómában, 1995. június 24-én aláírt UNIDROIT Egyezmény kihirdetéséről szóló 2001. évi XXVIII. törvény⁶ azonban méltányos és észszerű

---

4 Ptk. 5:47. § (1) Aki bűncselekménnyel vagy egyébként erőszakos vagy alattomos úton jutott a dolog birtokához, elbirtoklás útján nem szerez tulajdonjogot.

5 Ptk. 5:39. § (2) A kereskedelmi forgalomban jóhiszeműen és ellenérték fejében szerző megszerzi az átruházással az ingó dolog tulajdonjogát akkor is, ha az átruházó nem volt tulajdonos.

6 Az Európai Unión belül pedig a jogellenesen kivitt kulturális javak visszaszolgáltatásáról szóló 2001. évi LXXX. törvény.

kárpótlás fejében lehetőséget ad a visszaszerzésre. Ezt az egyezményt a világ legtöbb országa ratifikálta, így az Egyesült Államok és Magyarország is.⁷

A kulturális tárgyak visszaszerzésére vonatkozó igényeket a jogszabály értelmében diplomáciai vagy konzuli csatornákon keresztül kell érvényesíteni. Az ilyen ügyek felelőse az eset idején az Építési és Beruházási Minisztérium Műtárgyfelügyeleti Hatósági Főosztálya, ahol a restitúciós igényt be kell jelenteni. A szokásos gyakorlat szerint ilyenkor az intézmény a Hatósággal együttműködésben megkérdezi az antikváriust mint a műtárgy birtokosát, hogy kívánja-e az ügyet rendezni, természetesen kijelentve, hogy jóhiszeműen járt el és ezért neki kártérítés jár a költségeiért, őrzésért, valamint nyilatkoztatja, hogy mekkora összeget gondol méltányosnak. Ezt követően a kötet az antikvárius által megnevezett, az intézmény által is elfogadott összeg előteremtése, majd kifizetése után kerülhet haza. A restitúciós eljárás megindítása előtt az eredeti tulajdonosnak azonban kétséget kizáróan bizonyítania szükséges a szóban forgó műtárgy feletti tulajdonjogát.

A könyvtári tulajdonjog bizonyítására többféle lehetőség létezik. Egy kötet korábbi tulajdonosára utalhatnak ugyanis:

- a kézírásos possessorbejegyzések,
- az általában a könyv belső borítójára ragasztott ex libris,
- a könyv kötéstábláján elhelyezett, címeres vagy monogramos super ex libris (supralibros),
- a tulajdonbélyegző (állománybélyegző),

s ezeken felül a leltárkönyv is olyan adatokkal szolgálhat, mely tulajdonlási kérdésekben perdöntő lehet.

Kérésünkre az antikvárium elküldte a kötet címlapjának és belső borítójának fotóját, melyek alapján megállapítottuk, hogy a kötetben egy possessorbejegyzés szerepel, illetve halványan látszik egy tulajdonbélyegző nyoma.

Nyomozás a possessorbejegyzés és a supralibros körül

Esetünkben már a kereskedőcég oldalán található leírásban is szereplő, a címlapon található possessorbejegyzés („Colleg. S Jesu, Tyr: 1675”) egyértelműen tanúsította, hogy a kötet egykor a nagyszombati jezsuita kollégium könyvtárába tartozott. Miután a ma ELTE Egyetemi Könyvtár és Levéltárként ismert intézményt a nagyszombati jezsuita kollégium bibliotékájaként alapította Oláh Miklós esztergomi érsek 1561-ben, egyetemi gyűjteménnyé pedig 1635-ben vált, amikor Pázmány Péter esztergomi érsek megalapította a nagyszombati

---

⁷ A UNIDROIT Egyezményt aláíró országok: <https://www.unidroit.org/about-unidroit/members-states-2> (2023. április 14.)

egyetemet, elviekben feltételezhető volt, hogy a New York-i antikvárium példánya egyezhet az Egyetemi Könyvtár állományából eltűnt példánnyal.

Ex librist az amerikai példány nem tartalmazott, azonban supralibrost igen. Az antikvárium leírása alapján a birtokukban levő példány borítóján Szelepcsényi György esztergomi érsek (1595–1685) címere látható, aki egyben a mű dedikáltja is. A könyvtár példányának kéziratos céduláján olvasható „Pray II. 406.” ceruzás bejegyzés arra utalt, hogy a mű bibliográfiai leírása megtalálható Pray György, a könyvtár ritkaságait leíró, *Index rariorum librorum Bibliothecae Universitatis Regiae Budensis* című, 1780–1781-ben kiadott katalógusában,⁸ a II. kötet 406. oldalán is. Az említett katalógusban az egyetemi könyvtári példány adatai után ez a megjegyzés áll, fordításban: „Bauer a bécsi kiadások Supplementum kötetében az 1690-es kiadást *nagyon ritkának* mondja. A szerző ezt a művet Szelepcsényi György esztergomi érseknek ajánlotta”. Az 1690-es kiadásra vonatkozó első mondat Johann Jakob Bauer *Bibliotheca Librorum Rariorum Universalis* (Nürnberg, 1774) munkája 2. függelékének 365. oldalán található rövid leírást ismétli. A második mondat az Egyetemi Könyvtár gyűjteményéhez tartozó, 1675-ös példányról állítja, hogy Szelepcsényi Györgynek lett ajánlva.

Ahogy azonban a vizsgálat során régi könyves munkatársaim megállapították, ugyanez a supralibros más példányokon is megtalálható, mint például a szegedi Somogyi Károly Városi és Megyei Könyvtárén is,⁹ ezért a supralibros azonossága nem lehetett bizonyító erejű a tulajdonjog kérdésében.

Mivel az Egyetemi Könyvtár 1690. évi katalógusában a kötetből még 7 példány szerepelt az állományban, így a possessorbejegyzés alapján sem állapíthattuk meg bizonyosan, hogy az antikváriumban felbukkant példány azonos a könyvtár állományából a 20. század második felében eltűnttel.

Nyomozás a nyilvántartások körül

A könyvtári állomány nyilvántartásának legfontosabb dokumentuma a leltárkönyv, melynek tartalmáról a könyvtári állomány ellenőrzéséről (leltározásáról) és az állományból történő törlésről szóló szabályzat kiadásáról szóló 3/1975. (VIII. 17.) KM-PM együttes rendelet, valamint a muzeális könyvtári dokumentumok kezelésével és nyilvántartásával kapcsolatos szabályokról szóló 22/2005. (VII. 18.) NKÖM rendelet ad iránymutatást.

Az általunk keresett könyv azonban egy olyan állományrészhez tartozott, amelyről nem áll rendelkezésünkre fenti jogszabályoknak megfelelő állománynyilvántartás. A 2022-ben kiderült, más könyveltűnési ügyek is sajnálatos

8 Pray György: *Index rariorum librorum Bibliothecae Universitatis regiae Budensis*. 2 tom. Buda: typis regiae Universitatis, 1780–1781.

9 Lelőhelykód: SZ4 E/1, jelzet: E. b. 3.

módon világítottak rá arra a tényre, hogy az Egyetemi Könyvtár alapításától 1952-ig állományba vett dokumentumairól nincsenek a hatályos jogszabályoknak megfelelő, csak az adott időszakból származó nyilvántartások. Az 1952 után állományba vett dokumentumokról papíralapú, 2010-től pedig (az integrált könyvtári rendszerből lekérdezéssel kinyerhető) elektronikus nyilvántartás áll rendelkezésre.

Annak érdekében, hogy az ELTE Egyetemi Könyvtár és Levéltár könyvtári állományának szabályos leltárkönyvvel nem rendelkező dokumentumainak a jogszabályi előírásoknak megfelelő állománynyilvántartásba vétele megtörténjék, előzetes felmérést készítettünk. Ennek keretében meghatároztuk a feldolgozáshoz szükséges humánereőforrást a szükséges kompetenciákkal együtt, megbecsültük a jelenlegi gyakorlat alapján a feldolgozási normát és a feldolgozás várható időtartamát. A felmérés során számba vettük az egyes gyűjteményeket, azok sajátosságait, felkutatuk a rendelkezésre álló előzetes dokumentációt. A felmérés alapján világossá vált, hogy egy szakemberrel ez a feladat összesen 356 év alatt lenne elvégezhető. Meglevő erőforrásainkkal a következő 27 évben ebből mindössze 86 évnyi munka végezhető el.

A felmérés ugyan nem hozott közelebb minket a stagnáló humánereőforrás-kapacitás miatt erőnket sokszorososan meghaladó feladatok leküzdéséhez, de segítségével egyrészt pontosan meg tudtuk állapítani a hiányzó erőforrásokat, illetve pontosabb munkatervezést tesz majd lehetővé a következő években a meglevő erőforrások hatékony és tudatos koncentráálásával.

A teljes körű vizsgálat során tehát csak közvetett úton bizonyosodhattunk meg arról, hogy a kötet mely időszakban tűnhetett el: a szakjelzetes helyrajzi katalóguscédulán található, a revízió során pecsételt dátumbélyegző alapján a kötet az Egyetemi Könyvtár gyűjteményében még megtalálható volt 1960. szeptember 10-én. A levéltárban talált iratok alapján a törzsállomány anyagából 2003. május 5-én kezdődött meg és 2004. végére már befejeződött a 17. századi anyag leválogatása a 2000-ben alakult, azóta megszűnt Régi Nyomtatványok Osztálya által, melynek eredményeként ez az anyagrészt külön raktárban lett elhelyezve. A könyvtár külső raktárában, az Eb szakjelzetes anyagrészen végzett helyszíni ellenőrzés során a keresett könyv áthelyezésére utaló cédula nem került elő, a helyrajzi katalóguscédulán kiemelésre utaló jelzés nem volt található. A fentiek alapján valószínűsítettük, hogy a barokk anyag leválogatásának időszakában (2003–2004) a keresett kötet már nem volt a helyén. A kötet tehát az 1960 és 2003 közötti időszakban tűnt el a könyvtárból.

Nyomozás a katalógusok körül

Megfelelően megbízható leltárkönyv hiányában, s ismerve a könyvtár hosszú történetét, valamint azt a tényt, hogy több száz év alatt mennyi dokumentum

kerülhetett ki teljesen legálisan is az állományból, szükségesnek bizonyult a keresett *Nervus opticus* 1675-ös példányainak legalább a korai katalógusokban történő végigkövetése.

A nagyszombati jezsuita egyetem könyvtárának első katalógusa, ún. Szentiványi-katalógus,¹⁰ mint említettük, 1690-ben készült, mely szerint tehát a műnek 7 példánya volt akkor a gyűjteményben.

A nagyszombati királyi egyetem könyvtárának Csapodi Lajos-féle, 1774-es szakrendes katalógusa¹¹ már csak 6 pergamenkötéses példányt, az 1777-es, nagyszombati egyetemi könyvtár helyrajzi katalógusa pedig 5 példányt sorol fel.¹²

A Nagyszombatban maradt anyag 1778-as jegyzékéből¹³ kiderül, hogy az 1675-ös kiadásból 3 példány maradt Nagyszombatban. Ezzel összecseng, hogy az Egyetemi Könyvtár budai betűrendes katalógusa¹⁴ két Budára vitt példányt említ. Sajnos a további katalógusokból¹⁵ a példányszámok nem követhetők világosan.

---

10 Catalogus novus librorum Collegii Tyrnaviensis Societatis Jesu, conscriptus anno domini MDCXC. servato ordine alphabetico ... 2 tom. Nagyszombat, 1690–1773. Jelzet: EK MS J 2/1–2.

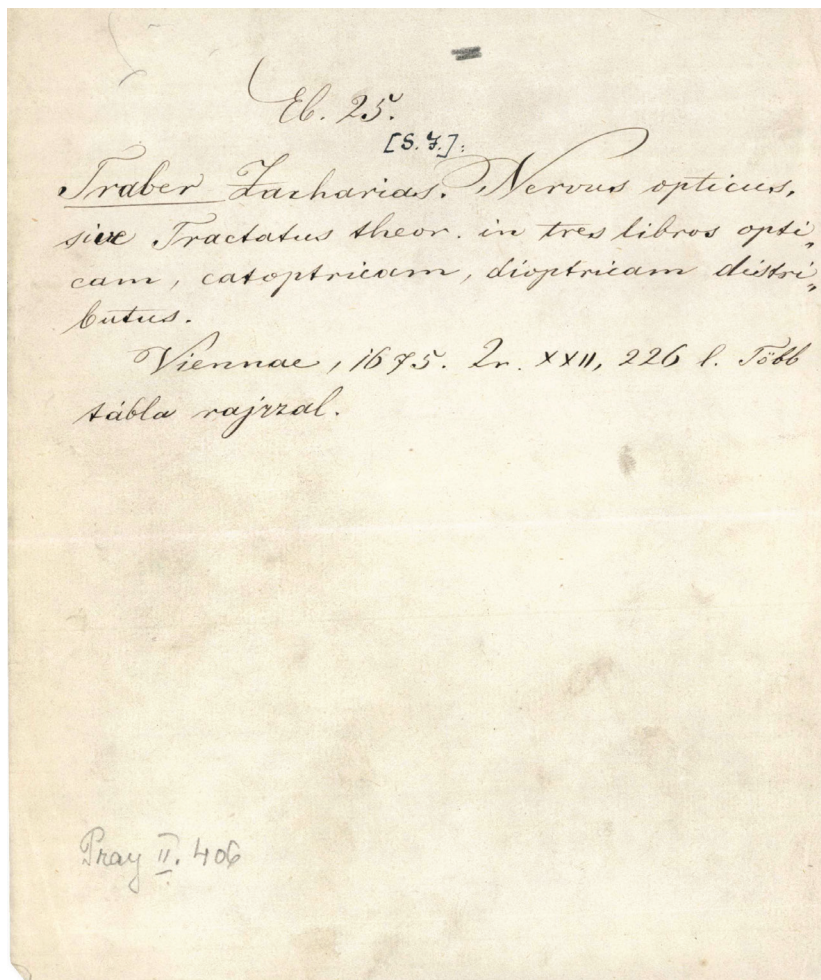
11 Catalogus librorum bibliothecae Tyrnaviensis conscriptus anno 1774. Nagyszombat, 1774. Jelzet: OL Kamarai Levéltár. Jesuitica seu Fundus Studiorum. 1774. okt. 25. 84|8., Jelzet (mikrofilm): EK Mf Me 108.

12 [Katalógusok a budai könyvtárból]. 5 tom. Buda: 1777(?). Jelzet: EK MS J 32/1–5.

13 Catalogus librorum Academiae Regiae Tyrnaviensis ab universitate translata Budam bibliothecae relictorum a. d. 1778. M. Georg. Kovachich 29. Martii. 7. Maji descripsit. [S. l.], 1778. Jelzet: EK MS J 27.

14 Catalogus librorum Bibliothecae Regiae Universitatis Budensis, in classes disciplinarum serie alphabeti digestus, et coordinatus, cum supplementis ad annum usque M.DCC. LXXIX. Buda, 1778–1779. Jelzet: EK MS J 28.

15 Catalogus Bibliothecae R. Univ. Pest. 9 tom. Pest: 1784–1830. Jelzet: EK MS J 42/1–9. Catalogus librorum Bibliothecae Reg. Scient. Universit. Pestianae. 23 tom., 2 suppl. tom. Pest, 18-19. század fordulója. Jelzet: EK MS J 111/1–25.

1. ábra. Az ún. alapkatalógus-cédulán nem szerepel példányszám

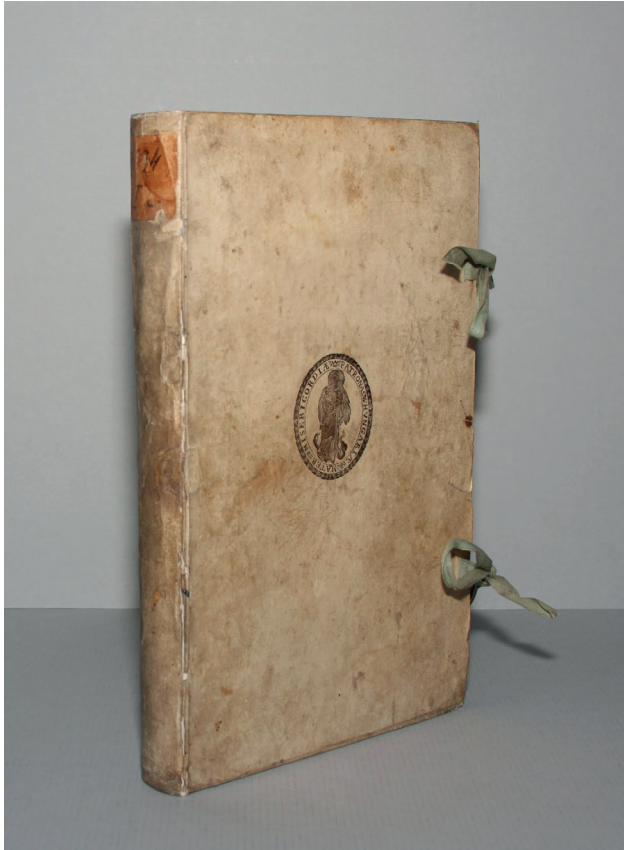
A következő „nyomot” a kolozsvári Egyetemi Könyvtár leltárkönyvének bejegyzése nyújtotta,¹⁶ mely szerint 1901-ben került állományukba egy, az Egyetemi Könyvtárból származó példány, még hozzá duplum címen, tehát valószínűsíthetően csere alapon. Legalább egy példány maradt tehát elvileg a könyvtárban 1901-ben az 1675-ös kiadásból (a „duplum” szó jelzi, hogy a budapesti Egyetemi Könyvtárnak ekkor még biztosan volt belőle legalább egy további példánya, különben nem adták volna a kolozsvárinak).

¹⁶ Köszönet Luffy Katalinnak, a kolozsvári Egyetemi Könyvtár régi könyves munkatársának az információért.

Amennyiben következtetéseink helyesek, 1901-től az Egyetemi Könyvtárnak már csak egy példánya volt a keresett kötetből.

Nyomozás külső jegyek alapján

A New York-i antikvárium által átküldött képek alapján megkíséreltük a külső jegyek és esetleges kötészeti, restaurálási eljárások vizsgálatával feltárni a kötet történetét. A képek alapján a fehér pergamen kötéstábla eredeti, de a szalagok jobb állapotúak. A könyv azonban a könyvtár kötészeti nyilvántartásában nem szerepel. Bár találhatóak a gyűjteményünkben a vizsgált könyvhöz hasonló, bőrníylásos előzéklappal ellátott kötetek, mely könyvkötési technika nálunk a könyvtárban az 1960–1970-es évekre volt jellemző, külső jegyek alapján sem a könyvkötő személyét, sem a könyvkötés helyét nem lehetett behatárolni. Végeredményben nem találtunk közvetlen bizonyítékot arra, hogy a könyv restaurálása, illetve javítása a könyvtárban történt volna.

2. ábra. A kötet borítójának képe a Martayan Lan kereskedőcég oldaláról

Nyomozás a hasonló esetek körül

Az elmúlt húsz év során két hasonló ügyben történt intézkedés, illetve eljárás a könyvtárban.

Először 2003-ban, bírósági úton került vissza a könyvtár tulajdonába egy Paracelsus-kötet (*Ettliche Tractatus Des Hocherfarnen unnd berümbtosten Philippi Theophrasti Paracelsi, der waren Philosophi und Artzney Doctoris*. Strassburg, Christian Müllers Erben, 1570.). A kötet eltűnése idején az Eb 732 jelzeten volt (jelenleg az Ant. 7112 jelzeten a muzeális anyag antikva gyűjteményében található). Eltűnésének ideje az 1960. július 19. és 2003. szeptember 4. közötti időszakra tehető.

A második eset 2013-ban, az úgynevezett Malvasia-kötet (*Ephemerides novissimae motuum coelestium ... Cornelii Malvasiae ... ad longitudinem Urbis Mutinae gr. 34. 5 ex Philippi Lansbergii hypothesibus exactissime supputatae et ad caelestes observationes nuper habitas expensae ab anno 1661. ad annum 1666. ... additis ephemeridibus Solis, & tabulis refractionum, ex novissimis hypothesibus ... Ioannis Dominici Cassini, ... Mutinae Impensis auctoris, ex typographia Andreae Cassiani*. M. DC. LXII. Superiorum Permissu.) visszavásárlása volt a Nemzeti Kulturális Alap Ithaka-programjának segítségével egy cambridge-i professzortól (rendkívül méltányos, 7300 EUR áron, miközben 2013-ban a forgalmi értéket 40.000 USD-ban állapították meg). A kötet jelzete eltűnése idején Eb 2r 44 volt (jelenleg Bar. 11092 számon, a muzeális anyag barokk gyűjteményében található), s 1960. szeptember 10. és 2003. között tűnt el, éppúgy, mint a most keresett *Nervus opticus*.

A bélyegzők, bejegyzések, könyvben feltüntetett jelzetek alapján a tulajdonjog mindkét korábbi ügyben egyértelműen bizonyítható volt.

Mindhárom esetben szembetűnő párhuzamosságok voltak felfedezhetők az eltűnés körülményeit illetően. Mindegyik kötet Eb szakjelzet alatt volt nyilvántartásba véve és ezen a jelzeten kerültek ki az állományból. Ez azt jelenti, hogy a különgyűjteményekbe való leválogatás során ezek a dokumentumok már nem voltak meg, az új jelzetet csak a gyűjteménybe való visszakerülés után kapták meg. Az eltűnésük pontos dátuma nem határozható meg: annyi bizonyos, hogy a helyrajzi katalógus céduláján olvasható dátumbélyegző szerint 1960-ban még megvoltak, de a muzeális anyag leválogatása idején (2003–2004) már hiányoztak.

Az azonos állományrészhez tartozó három kötet hasonló eltűnési körülményei indokoltá tették soron kívüli, részleges revízió végrehajtását. Az állományellenőrzést különösen nehezítette a szakjelzetes állomány hiányzó szabályos leltára és a rendelkezésre álló csekély humánerőforrás-kapacitás. A részleges revíziót, összhangban a 3/1975. (VIII. 17.) KM-PM együttes rendelet 5. § (1) bekezdésének rendelkezésével, 2022. május 10. és december 15. között elvégeztük az Eb szakjelzetes állományon. A részleges revízió során nem

talált 657 kötetből 199 db muzeális könyvtári dokumentum. A hiányok összértéke átlagos becsértéken számolva 43 796 000 Ft (ebből a muzeális 42 422 000 Ft). A hiányok valódi és eszmei értéke azonban ennek akár százszorosa is lehet. Összehasonlításképpen:

- A revíziós tételjegyzéken szereplő egyik kötet (Eb 2r 45) Johann Bayer Uranometriája 1603-ból, mely az első, az egész égboltot bemutató csillagatlasz első kiadása. Példányai a Sotheby's-nél 27 500 GBP (2019), a Christie's-nél 62 500 USD (2008) értékben keltek el. A revíziós tételjegyzéken szereplő becsérték: 300 000 Ft.
- A revíziós tételjegyzéken szereplő másik kötet (Eb 2r 33) Athanasius Kircher Phonurgia nova-ja 1673-ból, mely az első akusztika témakörében írott tudományos munka első kiadása. Példányai a Sotheby's-nél 2394 GBP (2021), egy másik aukciós oldalon 15 000 USD-ért keltek el. A revíziós tételjegyzéken szereplő becsérték: 300 000 Ft.
- A revíziós tételjegyzéken szereplő kötet (Eb 2r 10) William Gilbert De Magnete... című munkája egy korai angliai nyomtatvány illusztrált első kiadása 1600-ból. Példányai a Christie's-nél 12 500 GBP (2016), illetve 80 500 GBP-ért (2015) keltek el. A revíziós tételjegyzéken szereplő becsérték: 500 000 Ft.

A hiányzó kötetek közül a muzeális kiadványnak minősülő dokumentumokat bejelentettük a (már új nevén) Építési és Közlekedési Minisztérium Műtárgyfelügyeleti Főosztálya számára abból a célból, hogy bekerüljenek a lopott, eltűnt műtárgyak nyilvántartásába.

Nyomozás a könyvtártörténetben

A fentiek után joggal merül fel az a kérdés: vajon mi történt a könyvtárban 1960 és 2003 között, különösen, ami az Eb szakjelzetes állományt illeti?

A könyvtár éves beszámolóinak tanúsága szerint a teljes gyűjteményből 2003–2004 során az 1501–1800 közötti könyveket leválogatták, s az Egyetemi Könyvtár Ferenciek terén található épületében elkülönítve, az ún. muzeális raktárban helyezték el. Az 1801 utáni teljes anyagból az 1801–1850 között megjelent muzeális dokumentumok nem kerültek leválogatásra, ennek egy részét (közte az Eb szakjelzetes anyagot) a könyvtárpalota metróépítés okozta károk miatti felújításának idején, kb. 1984–1985 táján az Országos Széchényi Könyvtár kezelésében álló, ám általa nem használt Pollack Mihály tér 10. szám alatti épületébe, majd 2001-ben onnan a könyvtár ma is használt külső raktárába szállították (1106 Budapest, Maglódi út 8.).

Az Eb szakrevíziójára utoljára 1960–1961-ben került sor, azonban az 1962-es keltezésű revíziós jegyzőkönyv sem a könyvtárban, sem a levéltárban nem található meg (valószínűsíthetően már levéltári átadásra sem került).

A rendelkezésre álló iratok alapján tehát ma már bizonyíthatatlan, hogy az állomány melyik bolygatásának (revízió és költöztetés) következményeként állt elő a magas kötethiány.

Nyomozás az eltűnt bélyegző után

Az eddig a pontig elvégzett vizsgálatok ugyan rengeteg járulékos haszonnal jártak, de a konkrét eltűnés ügyében nem igazán segítettek az előrehaladást.

A nyomozás legkevesebb eredménnyel kecsegtető szálát a nyilvánvalóan eltüntetett egykori tulajdonbélyegző jelentette. Mivel az eddigi vizsgálataink nem szolgáltatott egyértelmű bizonyítékot arra, hogy a New Yorkban felbukkant kötet azonos az Egyetemi Könyvtár eltűnt példányával, egy gyenge kísérlet során igyekeztünk a bélyegzőkről is információkat szerezni. Az antikvárius segítségével pontos méretek és igen-igen halvány tintanyomok álltak csak rendelkezésünkre.

3. ábra. A New York-i példány címlap verzóján megmaradt tulajdonbélyegző nyoma

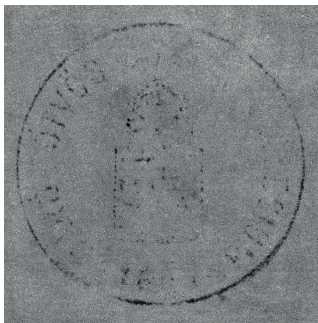
4. ábra. A Ba 643 jelzeten levő kötet állománybélyegzője

Miután egy tisztességes állománybélyegző-nyilvántartás megléte igazán elvárható egy könyvtárban, s mivel ilyennel az Egyetemi Könyvtár eddig a pontig nem rendelkezett, elérkezettnek láttuk az időt az elkészítéséhez. A munkához felkutattuk az összes még létező pecsétnyomót (172 db), melyek mindegyikéről részletes nyilvántartás készült. Az azonban világossá vált, hogy a dokumentumokban fellelhető nyomatok eredeti pecsétnyomó formájában a legtöbb esetben nem maradtak fenn. Ezért a nehezebb utat kényszerűségből végigjárva, az állománybélyegzőket a lehetőségekhez képest teljességgel felsoroló összeállítás készült, raktári szemle során készített fotódokumentáció alapján, a raktárhelységek szisztematikus bejárásával, de egy-egy raktári egységben a mintavételes kötetek véletlenszerű kiválasztásával. Összesen 33 db álló-

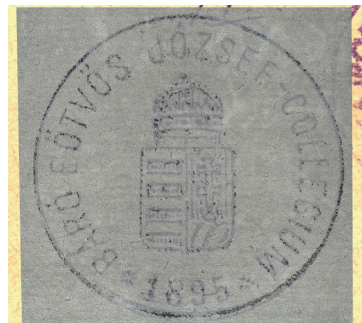
mánybélyegző-típust tudtunk ezen a módon azonosítani, melyek közül csak egyetlenegy bizonyult – mind méretében, mind kialakításában – megegyezőnek az eltűnt kötet halvány nyomatával. Annak bizonyítása azonban, hogy ez a nyomat azonos legyen a New York-i példányból kitörölt nyomattal, nem kecsgetett sok reménnyel.

Egy véletlen folytán azonban, a Tripont Foto Video Kft. egyik bemutatója és az azt követő szakmai beszélgetés során felcsillant a remény, hogy egy ún. multispektrális képalkotó vizsgálattal (MSI) kimutatható lehet az egyezés még egy kitörölt bélyegzőlenyomat esetén is. Az Egyetemi Könyvtár és Levéltár megbízásából ezért a washingtoni R.B. Toth Associates cég elvégezte a vizsgálatot. Az Egyetemi Könyvtár egykori tulajdonára egyértelműen utaló possessorbejegyzés mellett a nyomaton töredékesen látszó, de felismerhető koronás-pajzsos címer, illetve a nyomat méretének pontos egyezése is egy korábbi tulajdonbélyegzőnk lenyomatával, valószínű sikerrel kecsgetett.

A képalkotó vizsgálat eredménye azonban meglepő eredményt produkált: az egykori Báró Eötvös József Collegium könyvtárának történeti bélyegzője azonosítható a könyvben.

5. ábra. az MSI vizsgálat eredménye

6. ábra. Az MSI vizsgálat eredménye az Eötvös Collegium történeti bélyegzőjének képére vetítve

Azonnal felvettük a kapcsolatot az egykori Eötvös Collegium történeti állományának megmaradt részét ma birtokló Eötvös Loránd Kutatási Hálózat BTK Irodalomtudományi Intézetével, illetve a mai ELTE Eötvös Kollégiumhoz tartozó Mednyánszky Dénes Könyvtár és Levéltárral (hiszen egyes természet-tudományos művek ismét odakerültek). A felbukkant példány vonatkozásában a restitúciós eljárás elindítására így az ELKH BTK Irodalomtudományi Intézet jogosult, számukra rendelkezésre bocsátottuk az eddigi eredményeket.

A feltűnt kötet története

Az Irodalomtudományi Intézet könyvtárosa által rendelkezésünkre bocsátott információk alapján körvonalazhatjuk a kötet útját az Egyetemi Könyvtár és az Eötvös Könyvtár között. A leltárnaplók átvizsgálása során megállapította, hogy az Egyetemi Könyvtár egykori példánya 1902-ben, esetleg 1903-ban került az Eötvös Collegium könyvtárába „[a] pozsonyi kir. kath. főgymnasium Régi Könyvtárának duplumaiból”, s valószínűleg a collegiumi időkben tűnhetett el (1944/1945-ben, vagy esetleg a Collegium megszűnése táján), vélhetően nem jogszerűen.

Az Egyetemi Könyvtár Nagyszombatból Budára költözése során mintegy 3000 kötet maradt ott, „s megalapozta a város kárpótlására létesített akadémia könyvtárát. A hitbuzgalmi művek egy részét szintén feleslegesnek ítélték, s szétosztották az esztergomi egyházmegye papjai között.”¹⁷ A nagyszombati akadémia már 1783-ban átköltözött Pozsonyba.¹⁸ Az utolsó nagyszombati években „[a] többes példányokat illetően már ekkor kialakult az a felfogás, hogy azokat a vidéki akadémiák, fő- és al gimnáziumok között kell felosztani”¹⁹. Elképzelhető, hogy ezen utak valamelyikén keresztül került az egykor az Egyetemi Könyvtár példánya a pozsonyi katolikus főgimnáziumba, s onnan a Bárány Eötvös József Collegium könyvtárába.

Összegzés

Hogyan is összegezzük a történetet a ráfordítás és haszon örökös kérdését tekintve? Kétségtől nem találtuk meg a könyvtár eltűnt muzeális kötetét, bár jelentős időt fordítottunk a keresésére. Azonban megtaláltunk egy, Magyarország területéről illegális úton kikerült muzeális könyvtári dokumentumot, mely sikeres restitúciós eljárás esetén újra hazakerülhet. Az Egyetemi Könyvtár számára a kiterjedt nyomozás azonban sok olyan pozitív hozadékkal járt, melyek e történet híján nem valósultak volna meg: elkészült a megfelelő pecsétnyomó- és bélyegzőnyilvántartás, a leltározáshoz (feldolgozáshoz) szükséges kapacitások teljeskörűen felmérésre kerültek, s egy részleges revízió során feltártuk a sok évtizeddel ezelőtt eltűnt hiányokat, melyek bekerülve az országos nyilvánításba, felbukkanásuk esetén megkönnyíthetik a visszaszerzés módját. S nem

---

17 Bibor Máté János: A királyi Tudományegyetem könyvtára a felvilágosult abszolutizmus és a reformkor időszakában (1773–1843). = Az Egyetemi Könyvtár és gyűjteményei. Szerk. Szögi László. Budapest, ELTE Eötvös K., 2008. 33–56. p.

18 Borovszky Samu: Magyarország vármegyéi és városai. Pozsony vármegye. <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Borovszky-borovszky-samu-magyarorszag-varmegyei-es-varosai-1/pozsony-varmegye-13AE4> (2022. október 16.)

19 Tóth András: Az Egyetemi Könyvtár története a szerzetesrendek feloszlatása korában (1773–1790). = Az Egyetemi Könyvtár évkönyvei 3. Budapest, 1966. 101–146. p.

utolsósorban: a fiatal régi könyves feldolgozóinktól kezdve a többi fiatal munkatárs is rengeteg tapasztalatra és a könyvtár történetét illető tudásra tett szert.

Az Egyetemi Könyvtár és Levéltár utolsó példányának sorsa pedig továbbra is felderítetlen maradt.

Rezümé

Az ELTE Egyetemi Könyvtár és Levéltár aktuális esetismertetése rávilágít azokra a hiányosságokra, melyek az évtizedekkel ezelőtti állományvédelmi intézkedéseket jellemezték. Egy eltűnt, ám külföldön felbukkant muzeális dokumentum esetén milyen lehetőségei vannak egy intézménynek, hogy jogos tulajdonát visszaszerezze? E folyamat során milyen szakértői és technikai segítség áll rendelkezésre? Ezekre a kérdésekre egy külföldön felbukkant, konkrét eset kapcsán kerestük a válaszokat.

Everything you wanted to know about the protection of public collections but never dared to ask The case of the University Library

A recent case study of the ELTE University Library and Archives reveals the shortcomings of the stock protection measures that were in force decades ago. In the case of a lost museum document that has turned up abroad, what can an institution do to regain its rightful property? What expert and technical assistance is available in this process? These questions were answered in the context of a specific case that has surfaced abroad.

KULCSÁR SZABÓ ERNŐNÉ GOMBOS ANNAMÁRIA
főigazgató
ELTE Egyetemi Könyvtár és Levéltár
ORCID: 0000-0002-8443-0619

Vagyon- és információvédelem honvédségi környezetben és a Honvédelmi Minisztérium Hadtörténeti Intézet és Múzeum Hadtörténeti Könyvtárban

A közgyűjtemények – könyvtárak, levéltárak és múzeumok – vagyonvédelmi szempontból is sok közös jellemzővel bírnak. A Hadtörténeti Könyvtár egy egyedülálló közgyűjteményegyüttes része: a Honvédelmi Minisztérium Hadtörténeti Intézet és Múzeum szervezeti keretein belül működik a Hadtörténeti Múzeum (országos múzeum), a Hadtörténelmi Levéltár (szaklevéltár), a Hadtörténeti Térképtár és a Hadtörténeti Könyvtár (országos szakkönyvtár). A közgyűjteményekről általánosságban elmondható, hogy központi feladatuk a gyűjtőkörükbe tartozó dokumentumok gyűjtése, feltárása, kereshetővé tétele és megóvása, és annak – illetve bizonyos részeinek – nyilvánosan hozzáférhetővé tétele. Ez természetesen egy alaptörekvés, azonban bizonyos állományegységek esetében a hozzáférés korlátozott, sőt, egyes esetekben kifejezetten tiltott.

A közgyűjtemények esetében egy sajátos szolgáltatási rendhez kell igazodni a biztonság megteremtésekor. Egyik oldalról az intézménynek biztosítania kell a hosszú távú biztonságos megőrzést, archiválást a gyűjteményben tárolt könyvek, dokumentumok, levéltári anyagok, műtárgyak részére. Másrészt viszont a felhasználók és látogatók számára szolgáltatnia kell a gyűjtemény értékeit. Ezt a szolgáltatást pedig a minél szélesebb körű hozzáférhetőség biztosításával kell végezni.

A komplex könyvtári vagyonvédelem a védelmi rendszer különböző, egymásra épülő összetevőinek összehangolt működésével valósítható meg. A rendszer összetevői közé tartoznak a mechanikai védelem formái, az elektronikai jelzőrendszer és az ezeket felügyelő, a rendkívüli eseményekre reagáló élőerős védelem. Mindezeket kiegészítik és összehangolják a megelőző intézkedések.¹ A következőkben bemutatom a Hadtörténeti Könyvtár esetében alkalmazott vagyonvédelmi intézkedéseket és eszközöket, kiegészítve az információvédelemmel.

A Hadtörténeti Intézet és Múzeum fenntartója a Honvédelmi Minisztérium, így az épületek, melyekben a gyűjtemények elhelyezésre kerültek, amellett, hogy helyet adnak az említett nyilvános közgyűjteményeknek, egyben honvédségi objektumok is. Mint honvédségi objektum, az épület kültéri kamera-rendszerrel és 24 órás fegyveres őrzés-védelemmel ellátott. A külső és belső

---

¹ Berek László: Implementing RFID Technology for Libraries in the Field of Library Security = Óbuda University e-Bulletin, 6. évf. 2016. 1. sz. 17–20. p

járőrözési feladatok mellett az őrszolgálat végzi az épületbe történő regisztrált beléptetést is.² A honvédségi őrzés-védelem mellett a könyvtár a vagyonvédelem érdekében belső kamera-, és elektromágneses állományvédelmi rendszert működtet. A ruhatár és értékmegőrző szekrények használata kötelező, a dokumentumok útja pontosan nyilvántartott és követhető.

A háromszintes épület első emeletén található a nyilvános olvasóterem, míg a könyvtári munkaszobák és a könyvraktárok a második szinten kaptak helyet. Kártyás beléptetőrendszer biztosítja, hogy a második emeletre csak az arra jogosultak léphessenek be. A Hadtörténeti Könyvtár 305 000 kötetes gyűjteménye az elhelyezés szempontjából két részre osztható: a raktári őrzésben lévő dokumentumok körére (az állomány 97%-a), és az olvasóteremben elhelyezett szabadpolcos állományra.

Út a könyvtárig

A könyvtárhasználat céljából érkező olvasó számára az épületbe való belépés a személyi igazolvány adatainak regisztrálása és vendégkártya kiadása után engedélyezett. Ennek birtokában a földszinti forgóvilán keresztül lehetséges a belépés és az első emeleti olvasóterem elérése. A vendégkártya azonban nem tartalmaz jogosultságot a második emeletre, amely a látogatók elől elzárt. Az olvasóteremben történik a második regisztráció a könyvtári olvasójeggyel. A látogató szabadon mozoghat az első emeleten és a földszinten, ahol a levéltári kutatóterem, a térképtári kutató és a könyvtári olvasóterem helyezkedik el. Az olvasóterem két, egymásból nyíló helyiségből áll, melyek mozgásra rögzítő kamerákkal vannak felszerelve. A kamerák élőképet az olvasószolgálatos munkatárs kíséri figyelemmel.

A dokumentum útja

Dokumentumokhoz két módon juthat a felhasználó: raktári kiszolgálás útján, vagy a szabadpolcra való levétellel. Raktári kiszolgálás csak kéréslap kitöltésével, aláírással lehetséges; a szabadpolcos állomány adminisztráció nélkül használható. A raktárból egyszerre kikérhető dokumentumok száma hat. A kéréslapon a raktáros és az olvasóteremben szolgálatot teljesítő könyvtáros dokumentálja és ellenőrzi a kiadást és a visszavételt. A kéréslapokat a könyvtár archiválja. 1851 előtt megjelent régi könyv csak az első helyiségben, a könyvtáros közvetlen felügyelete mellett kutatható. Az 1945 után megjelent, nem muzeális dokumentumok kölcsönzése az integrált könyvtári rendszeren keresztül történik. Az olvasóteremből csak a már kölcsönzött dokumentum

² A beléptetéssel és őrzés-védelemmel kapcsolatos feladatokat a 43/2016. (VIII. 12.) HM utasítás a honvédelmi minisztériumi objektumok védelmével, működéssel és az ezzel összefüggő irányítási tevékenységgel kapcsolatos feladatokról rögzíti.

vihető ki. A kölcsönzés során a kötet állományvédelmi címkéje, ami egy mágnescsíkot is tartalmazó vonalkód, deaktiválásra kerül, ezután a dokumentum szabadon kivihető az épületből. Az általános gyakorlattól eltérően a Hadtörténeti Könyvtárban az állományvédelmi kapu nem az olvasóterem bejáratánál van elhelyezve, hanem félúton a kijárat felé a lépcsőfordulóban, az első emelet és a földszint között egy kamerával összekötve. Ez azért fontos, mert így a kapun nemcsak a könyvtárlátogatók, hanem a dolgozók is áthaladnak a munkaidő végén. Az intézményben dolgozó muzeológus, történész, levéltáros, könyvtáros kollégák a napi tevékenységükhöz munkaszobáikba bevihetnek nem kölcsönözhető dokumentumokat is, azonban ezek az intézmény területét nem hagyhatják el. A kölcsönzés ezekben az esetekben is megtörténik, de az állományvédelmi címke deaktiválására nem kerül sor, így az épületből történő kivitelkor az állományvédelmi rendszer riaszt.

Ha az állományvédelmi kapu riaszt, a kamera megkezdi a rögzítést, a fegyveres őrség és a könyvtáros haladéktalanul intézkedik.

A fent leírtakból láthatjuk, hogy ezen intézkedések és protokoll mellett nem lehet probléma, minden dokumentumnak a helyén kell lennie, vagy pontosan meghatározható, hogy átmenetileg hol van, hiszen:

- az olvasóteremből csak kölcsönzött dokumentum vihető ki;
- az elektromágneses állományvédelmi rendszer (kamera és kapu) és a kamerarendszer garantálja, hogy csak kölcsönzött dokumentum kerülhet ki az intézményből;
- a kériólapok kezelése és az elektronikus kölcsönzés biztosítja a dokumentumok pontos nyomon követését;
- a zárt raktárak látogatók elől elzárt területen vannak, azokba csak arra jogosult személyek (könyvtárosok) juthatnak be.

Mi jelenthet problémát?

Ami a problémát jelentheti, az az emberi tényező. Az olvasótermi kamerák felvételeit a rendszer három napig tárolja, így ha az olvasószolgálatos nem elég éber, és elkerüli a figyelmét egy rongálás vagy eltulajdonítás, azt három napon túl a könyvtár már nem tudja bizonyítani. A kötetek kivehető mellékletei gyakran színes ábrák, értékes metszetek, térképek, melyek könnyen eltűnhetnek egy-egy dokumentumból. Ilyen esetben a levéltári gyakorlatból ismert protokoll alkalmazása jelenthet megoldást: az olvasónak történő átadást megelőzően a dokumentumok kivehető mellékleteit a könyvtáros tulajdonbélyegzővel látja el, számukat feltünteti a mű példányadatainál. Ez biztosítja a visszavételkor a korrekt ellenőrzést. A dokumentumok útjának nyomon követhetőségét pedig a kériólapok következetes nyilvántartása teszi lehetővé.

A könyvtárhasználati szabályok betartása és betartatása nem csak az olvasókra, hanem a dolgozókra is vonatkozik. Nem bizalmatlanság az, ha a „csak néhány percre elviszem, rögtön hozom” köteteket is kikölcsönözzük a munkatársaknak! Az állományvédelmi kapu megbízható működésének záloga a rendszeres karbantartás. A téves riasztások okát minden esetben ki kell vizsgálni, és az esetleges hibát el kell hárítani. A többszöri téves riasztás után már senki sem fog megfelelő módon reagálni a jelzésre, ezzel az állományvédelmi rendszer elveszítené a funkcióját.

Tapasztalataim alapján nagy kárt egy gyűjteményben nem a külső felhasználó, hanem a nem megfelelő erkölcsi mércével rendelkező belső dolgozó okozhat. Rendkívül fontos vezetői feladat a munkatársak kiválasztása és folyamatos monitorozása, az őrszolgálat tevékenységének rendszeres ellenőrzése, a szűrőpróbaszerű táskellenőrzés a munkaidő végén. Véleményem szerint megfontolandó, hogy az értékes gyűjteményrészek kezelését ellátó munkakörök betöltéséhez a nemzetbiztonsági ellenőrzés előírás legyen. A muzeális állomány digitalizálása nem csak állományvédelmi szempontból és a távoli szolgáltatások kapcsán fontos tevékenység. A digitális másolat segítségével egyértelműen bizonyítható egy antikvár piacon felbukkanó műről, hogy a könyvtár tulajdona, még akkor is, ha a tulajdonbélyegzőket és egyéb jelöléseket eltüntették róla. Ehhez szorosan kapcsolódik az antikvár piac folyamatos figyelemmel kísérése is, hiszen sose lehet tudni, mikor és hol bukkan fel egy régen, vagy akár csak tegnünk eltűnt kötetünk.

Információvédelem

A Hadtörténeti Könyvtár szabályzatgyűjteményénél a vagyoni- és a dokumentumvédelem mellett kiemelt figyelmet kell fordítani az információvédelemre is. A katonai szabályzatok vonatkozásában a Hadtörténeti Könyvtár kötelességszerű megőrző hely archiválási kötelezettséggel. A hadsereg életének egyik legfontosabb dokumentumai az ábrákkal és műszaki adatokkal gazdagított hivatalos kiadványok, a katonai szabályzatok, melyek a hadsereg életének, tevékenységének szabályozása mellett a rendszeresített haditechnikai eszközök, fegyverek, felszerelések karbantartási, javítási, üzemeltetési, használati utasításait is tartalmazzák.

A szabályzatokat a könyvtári kutathatóság szempontjából két csoportra oszthatjuk: a hatályos és a hatálytalan szabályzatokra. A hatálytalan szabályzatokat bárki szabadon kutathatja, a bennük foglalt információkat megismerheti. A hatályos szabályzatok tartalma csak a honvédséggel jogviszonyban állók (katonák, honvédelmi alkalmazottak, katonai oktatásban résztvevők stb.) számára megismerhető, a borítón a „nem nyilvános” kezelési utasítás szerepel, ami nem minősítési szint, de jelzi azt a tényt, hogy belső használatra készültek. Kivé-

telt képeznek azok a hatályos szabályzatok, melyek rendelet mellékleteként jelentek meg, mint például a Magyar Honvédség Szolgálati Szabályzata³, hiszen ezeket a jogtárból bárki szabadon megismerheti.

A szabályzatok a minősítésük alapján lehetnek nyíltak és minősítettek. A minősítés szintje szerint megkülönböztetünk korlátozott terjesztésű, bizalmas, titkos és szigorúan titkos szabályzatokat. A minősített szabályzatok kezelésének, tárolásának előírásait a következő jogszabályok tartalmazzák:

- 2009. évi CLV. törvény a minősített adat védelméről;
- 90/2010. (III. 26.) Korm. rendelet a Nemzeti Biztonsági Felügyelet működésének, valamint a minősített adat kezelésének rendjéről;
- 243/2016. (VIII. 17.) Korm. rendelet a minősített adat védelméről szóló törvény végrehajtására kiadott egyes kormányrendeletek módosításáról.

A minősített adatot tartalmazó dokumentumok megőrzéséhez, kezeléséhez meg kell teremteni a minősített adat védelméhez szükséges, az adat minősítési szintjének megfelelő személyi, fizikai és adminisztratív biztonsági feltételeket.

Személyi feltétel: a dokumentumokat kezelő személynek át kell esnie nemzetbiztonsági ellenőrzésen, rendelkeznie kell sikeres titkos ügykezelői vizsgával, személyi biztonsági tanúsítvánnyal, felhasználói engedéllyel, aláírt titoktartási nyilatkozattal és írásbeli kinevezéssel.

Fizikai feltétel: minden olyan helyiséget, építményt, épületet, ahol minősített adatot kezelnek, fizikai biztonsági intézkedésekkel kell védeni annak érdekében, hogy az arra nem jogosult személyek ne férhessenek hozzá a minősített adathoz.

Adminisztratív feltétel: intézkedésekkel gondoskodni kell a minősített adat nyomon követhetőségéről, bizalmasságáról, sérthetetlenségéről és rendelkezésre állásáról.

Minősített adat megismerése akkor lehetséges, ha az állami vagy közfeladat ellátása érdekében indokolt, és a felhasználó rendelkezik érvényes, és a minősítés szintjének megfelelő személyi biztonsági tanúsítvánnyal, aminek feltétele a nemzetbiztonsági ellenőrzés titoktartási nyilatkozattal és felhasználási engedéllyel.

Bizalmas vagy magasabb minősítésű dokumentum csak I. vagy II. osztályú biztonsági területen használható fel és tárolható. Korlátozott terjesztésű minősítéssel ellátott dokumentum a biztonsági területen kívül, adminisztratív zónában is felhasználható és tárolható zárható irodaszekrényben vagy lemezszekrényben. Az adminisztratív zóna feltétele, hogy a belépés ellenőrzött legyen.

---

³ 24/2005. (VI. 30.) HM rendelet a Magyar Honvédség Szolgálati Szabályzatának kiadásáról.

Az I. osztályú biztonsági területen a dokumentumok nyílt tárolással elhelyezhetők, a belépéskor megvalósulhat a minősített adatokhoz történő azonnali hozzáférés. A terület fizikailag körülhatárolt és védett, beléptetőrendszerrel, mozgásérzékelővel, tűzjelzővel, biztonsági ajtóval felszerelt, az ablakokon nyitás- és üvegtörés érzékelő, illetve köracél rácsszerkezet található.

A II. osztályú biztonsági területen a dokumentumok zárt tárolással vannak elhelyezve, belépéskor nem valósul meg a minősített adathoz történő hozzáférés, a dokumentumok biztonsági tárolóban, lemezszekrényben vannak elhelyezve. A terület fizikailag körülhatárolt és védett, beléptetőrendszerrel, mozgásérzékelővel, nyitásérzékelővel felszerelt. Személyi biztonsági tanúsítvánnyal nem rendelkezők csak kísérettel léphetnek be.

A személyi fizikai és adminisztratív feltételek megteremtését követően a Nemzeti Biztonsági Felügyelet ad engedélyt minősített adatot tartalmazó dokumentum tárolására, kezelésére.

A Hadtörténeti Könyvtárnak mint minősített adatot kezelő szervezetnek folyamatosan nyomon kell követnie a szabályzatok hatálytalanítását, minősítésüknek felülvizsgálatát és annak eredményét a dokumentumokon és az integrált könyvtári rendszerben is rögzíteni kell. A hatálytalanítások a Honvédelmi Közlöny hasábjain jelennek meg, a minősítések felülvizsgálatáról a kiadmányozó szerv azokat az adatkezelőket írásban tájékoztatja, akiknek a felülvizsgált adathordozóból küldött.

A nyílt és hatályos szabályzatok nem nyilvánosak, és csak a honvédséggel jogviszonyban állók kutathatják. A nyílt és már hatálytalan szabályzatok szabadon kutathatók, helyben. A minősített és hatályos, illetve a minősített és már hatálytalan szabályzatok megismerésére ugyanazok a szabályok vonatkoznak. Ha az állami vagy közfeladat érdekében indokolt, és a felhasználó rendelkezik érvényes, és a minősítés szintjének megfelelő személyi biztonsági tanúsítvánnyal, aminek feltétele a nemzetbiztonsági ellenőrzés titoktartási nyilatkozattal és felhasználási engedéllyel, akkor megismerheti a minősített adatot tartalmazó dokumentumot.

Rezümé

A tanulmány a Hadtörténeti Könyvtár vagyónvédelmi rendszereinek és gyakorlatának bemutatásán túl a honvédségi objektumokban alkalmazott vagyónvédelmi megoldásokra is kitér. A honvédségi könyvtárak speciális dokumentumai a katonai szabályzatok, illetve a NATO-dokumentumok, melyek egy része a minősített dokumentumok körébe tartozik. Ezeknél a vagyónvédelem és a fizikai biztonság mellett kiemelt figyelmet kell fordítani az információvédelemre is. A tanulmány áttekinti a jogszabályokban

rögzített információbiztonsági előírásokat, a személyi, a fizikai és az adminisztratív biztonsági feltételeket.

Property protection and information security at the Military History Institute and Museum Military History Library

The study covers the Military History Library property protection systems and practices, as well as the property protection solutions applied in military objects. Specific documents in military libraries are military regulations and NATO standards, some of which are classified. In addition to property protection and physical security, particular attention should be paid to information security for these library documents. The study reviews the information security requirements laid down in the legislation, the personal, physical and administrative security requirements.

HAVASNÉ BEREK TÜNDE
könyvtárvezető

HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum Hadtörténeti Könyvtár
ORCID: 0000-0002-7069-1957

Gyűjtemény- és vagyónvédelmi rendszer az MTA Könyvtár és Információs Központban

A közgyűjtemények számára nem csupán törvényi, hanem erkölcsi kötelesség is – a nemzeti kulturális közkinccs részeként – védeni, óvni gyűjteményeiket, vagyónukat. Az MTA Könyvtár és Információs Központ éppen ezért nagy hangsúlyt fektet gyűjteményeinek és vagyontárgyainak védelmére.

Az állomány védelme

A könyvtár állományának védelmét különböző technikai eszközökkel valósítjuk meg, gyűjteményünket illetően a védelem elsődleges módozata az elektronikus dokumentumvédelem (RFID), továbbá a különleges értékű dokumentumok (különgyűjtemények és a törzsgyűjtemény védett állománya) speciális védelmét szolgáló egyedi őrzési rendszerek.

2018 nyarán került bevezetésre az RFID könyvtárunkban, előtte csupán az akkor kb. 18 000 kötetes segédkönyvtári állományra korlátozódó, dokumentumazonosítás nélküli, egyszerű rádiófrekvenciás védelmi rendszert használtunk. Költségvetési megtakarításaink révén sikerült megfelelő keretet biztosítani az RFID rendszer kiépítéséhez. Kezdetben 3 munkaállomást szerztünk be, ezekből kettő az olvasótermi könyvtárosi pulthoz került, ahol a dokumentumok kölcsönzése, illetve visszavétele történik, egyet pedig a Gyűjteményszervezési Osztály munkatársai kaptak. Az olvasóterem bejáratánál új jelzőkapu került elhelyezésre, amely riaszt, ha bárki jogosulatlanul akarna kivinni könyvet vagy folyóiratot a teremből. Mivel az előre programozott tagek jelentősen megdrágították volna az egész beszerzést, így ezek programozását a könyvtáros kollégák végzik a munkaállomásokon, ami könnyedén, egyszerűen megvalósítható, míg a tagek beragasztása a könyvekbe és folyóiratokba folyamatosan történik. Ahogyan a következő években lehetőségünk volt további munkaállomások és tagek beszerzésére – például pályázat útján (INF-RA – 2020: MTA KIK kliens számítógépparkja frissítésének és informatikai infrastruktúra-fejlesztésének támogatása; SZ-22/2020.) –, úgy kezdtük el fokozatosan az állomány RFID-matricákkal történő felszerelését visszamenőlegesen is: első körben a kurrens állományrészbe, 2019-ben például a 2018 előtt beszerzett kötetekbe kerültek RFID állományvédelmi matricák, összesen 7 700 taget

programoztunk és helyeztünk el a könyvekben.¹ Az RFID bevezetése számos előnnyel járt, hiszen sokkal egyszerűbbé vált a kölcsönzés és a visszavétel munkafolyamata, továbbá a leltározás szempontjából is jóval kényelmesebb megoldást kínált az RFID-antennával történő számbavétel, melyet először a kézikönyvtári állományon próbáltunk ki.

Különgyűjteményi vagyónvédelem

Különgyűjteményeinkben (Kézirattár és Régi Könyvek Gyűjteménye, Keleti Gyűjtemény) számos olyan egyedi és ritka dokumentumot őrzünk, melyek védelme speciális feltételeket szab.

A Kézirattár és Régi Könyvek Gyűjteményében például az unikális, különlegesen értékes anyagokat (pl. Széchenyi-, Vörösmarty-, Ady hagyaték, kéziratok, írói relikviák) egy ún. „páncéltér” vagy trezor segítségével védik. Ez egy tűzálló vasajtóval, riasztóval és tűzjelzővel ellátott helyiség, mely az őrszolgálatlaltal összeköttetésben áll, és ha bármilyen nem várt esemény történik, azonnal jelez náluk. Szigorú protokoll szabályozza a használatot, ide a könyvtárosoknak is csak osztályvezetői engedéllyel lehet belépni, illetve a relikviákat őrző ládát az osztályvezető is csak egy másik munkatárs jelenlétében nyithatja ki. Hasonló módon védett a Keleti Gyűjtemény, unikális dokumentumai felett kizárólag az osztályvezető rendelkezhet, egyeztetve az adott gyűjteményrész kurátorával, felelősével. Természetesen itt is riasztóval és füstérzékelővel ellátott külön páncélozott szobában őrzik a legértékesebb héber, arab, perzsa stb. kéziratokat. A gyűjteménynek ezt a részét csak a megfelelő kutatási engedéllyel rendelkezők használhatják (más esetekben a digitális verzió áll az érdeklődő könyvtárhasználók rendelkezésére), hiszen ezek a pótolhatatlan és nagyon értékes kéziratok fokozottan érzékenyek a hirtelen változó környezeti hatásokra.

Törzsgyűjteményi vagyónvédelem

Nem csupán a különgyűjtemények őriznek értékes anyagokat, hanem törzsgyűjteményünk is számos becses kötettel büszkélkedik. Ide tartozik például az 1827-ben Széchenyi István által alapított Nemzeti Casino könyvtárállománya² is, melynek feltárása, katalógizálása idén lezárult (közel 19 000 kötetről van szó). Ebben a gyűjteményrészben sajnos előfordult penészedés is, ennek fertőtlenítése több ütemben zajlott, a megbízott cég, 2022 őszén összesen

---

1 A Magyar Tudományos Akadémia Könyvtár és Információs Központ 2019. évi beszámoló jelentése. Budapest. 2020. 39. p. DOI: <https://doi.org/10.14755/MTAKIK.JEL.2019>

2 A Casino könyvtáráról bővebben l.: Gyuricza Andrea: A Nemzeti Casino múltja és könyvtárának jelene. = Doktorandusz Hallgatók IX. Konferenciájának tanulmányai. Szerk. Szuromi Rita. Eger, Líceum Kiadó. 2020. 85–105. p. DOI: <http://doi.org/10.17048/DoktoranduszhallgatokIX.2020.85>

378 pfm anyagot (182 pfm könyvet és 196 pfm folyóiratot) fertőtlenített. Törökbálinti külső raktárunkban 2019-ben az értékesebb darabok tárolására is kialakítottunk egy modern, 11,5 m² alapterületű, 54 polcfolyóméter kapacitású trezort, mely klimatizált, és gázzal oltó rendszerrel ellátott. Az állomány védelmét segítő, raktárainkban teljes tűzjelző rendszer van telepítve (aspirációs, vagyis folyamatos levegőmintavétellel működő, pontszerű optikai füstérzékelőkkel), emellett több ponton pára- és hőmérsékletmérő készüléket helyeztek el, melyek ellenőrzése folyamatos.

Korábban nehézséget okozott az évszakonkénti hőingadozás, mely hatással volt a raktárak hőmérsékletére és páratartalmára, de szerencsére ezt az utóbbi időben a levegő cirkulációs gépészet modernizálásával sikerült kiküszöbölni, illetve egyenletessé tenni. Természetesen nagyobb esőzések, viharok kapcsán előfordulhatnak az átlagot meghaladó értékek, ilyen esetekben külön páramentesítő készülékekkel segítjük visszaállítani a kívánt körülményeket.

A 2013-as beázás és az annak kapcsán kialakított „riadólánc”

Központi épületünkben 4-4 raktárszint található, ezek közül az alsó kettő tömorraktári rendszerű, és az utcaszint alatt helyezkedik el. Mivel a könyvraktárak a Duna melletti oldalon vannak, nagy veszélyt jelenthet egy-egy árvíz megjelenése.

2013-ban az alsó raktárszinten, a Duna magas vízállása és a csatornarendszer telítettsége miatt fellépő víz beszivárgása új kihívást jelentett. A padlózatot beszivárgó, illetve a folyosót elöntő víz azonnali intézkedést kívánt, az Akadémia üzemeltetési munkatársainak segítségével, homokzsákokkal zártuk el az útját. Szerencsénkre a könyvállományt nem érte el a raktárban megjelenő víz, de igencsak megemelte a páratartalmat, ami a dokumentumok számára nem éppen ideális környezeti hatást jelentett. A víz levonulása után gépi páramentesítéssel, szellőztetéssel orvosoltuk a problémát.

Az eset kapcsán a könyvtár vezetősége a következő döntést hozta: kialakítottak egy riadóláncot, melynek tagjai az igazgatóságon kívül az olvasószolgálati kollégák, raktárosok és könyvtárosok egyaránt, akik kapcsolatban állnak a portaszolgálattal, melynek munkatársai vész esetén riasztják őket.

Vagyonvédelem

Természetesen nemcsak a gyűjtemény védelmét tartjuk elengedhetetlen feladatunknak, hanem a könyvtári vagyon (eszközpark, infrastruktúra) és – ezzel szoros összefüggésben – olvasóink vagyonvédelmét is. Ennek érdekében többpontos kamerarendszer működik az olvasói és közösségi terekben, melyek képeit a portaszolgálat ellenőrzi az oda telepített monitoron. Az épületben 24 órás portaszolgálat van, a nyitvatartási idő alatt, valamint az intézmény

zárása után is folyamatos az ellenőrzés. Az épület bejárása segíti a fokozott védelmet, az összes részleget érintően (dolgozói terek, olvasóterem stb.). Minden óvintézkedés mellett természetesen szükség van a könyvtárosi éberségre is, éppen ezért hívjuk fel látogatóink figyelmét arra, hogy értékeiket ne hagyják őrizetlenül, megőrzésre inkább adják le az olvasószolgálati pultnál.

A digitalizálás mint állományvédelmi eszköz

Unikális, különleges értékű példányok (pl. kéziratok, kódexek, ősnymtatványok) védelme kapcsán fontos megemlíteni az olyan hatékony eszközöket, mint például a digitalizálás, amely dokumentumaink hosszabb távon történő megőrzését is szolgálja. A ritka dokumentumok eredeti kiadásának kutatása korlátozott, vagy csak nagyon indokolt esetben lehetséges (pl. kritikai kiadás készítése), ezért a jó minőségű digitalizált változat elkészítése és hozzáférhetővé tétele fontos annak érdekében, hogy megfelelő forrásértéket, kutathatóságot jelentsen. Ezt szem előtt tartva könyvtárunkban szisztematikus digitalizálást végeznek a Szakinformaticai Osztály munkatársai, akik digitalizáló műhelyünkben modern könyvszkennerekkel végzik a munkát. Precíz beállításokkal, általában 400 dpi-s TIFF képek formájában archiválják, és valamivel kisebb felbontásban, pdf formátumban teszik elektronikusan elérhetővé ritkaságainkat, melyeket saját repozitóriumunk megfelelő szekcióiban tárolunk és teszünk közzé (pl. REAL-MS³ – kézirateink repozitóruma, vagy a REAL-R⁴, mely a Kézirattár és Régi Könyvek Gyűjteménye, illetve a Keleti Gyűjtemény anyagaiból tartalmaz digitalizált változatokat). Természetesen a szerzői jog hatályán kívül eső más dokumentumokat is digitalizálunk, szintén repozitóriumai tárolással és eléréssel (REAL-EOD⁵ és REAL-J⁶ rendszerünkben), de említhetjük a mikrofilmek digitalizálását is.

Rezümé

A közgyűjtemények törvényi kötelezettsége, hogy állományukat és vagyonukat megfelelő módon őrizzék és védjék. A tanulmány az MTA Könyvtár és Információs Központ gyűjtemény- és vagyonvédelmi gyakorlatát mutatja be, tárgyalva az állomány, az olvasói terek és a raktárak védelmét is. A különgyűjtemények és a törzsanyag értékes dokumentumainak speciális védelmi eszközeiről is szó esik. A könyvtár technikai vagyonvédelmi rendszerének leírása mellett a személyi védelem aspektusa, a helyi vagyonvédelmi nehézségek, és az azok kezelésére irányuló intézkedések is említésre

3 <http://real-ms.mtak.hu/>

4 <http://real-r.mtak.hu/>

5 <http://real-eod.mtak.hu/>

6 <http://real-j.mtak.hu/>

kerülnek egy konkrét példa kapcsán. A digitalizálást mint állományvédelmi eszközt is bemutatjuk, ennek kutatói felhasználhatóságára is ráirányítva a figyelmet. Megemlítjük, hogy ez milyen dokumentumtípusokat érint, milyen eszközökkel, beállításokkal dolgozunk, és hol tároljuk ezen elektronikus dokumentumainkat.

Protection of collection and property in the Library and Information Centre of the Hungarian Academy of Sciences

The legal obligation of all libraries is to adequately preserve and protect their collections. This paper focuses on the collection and property protection practice in the Library and Information Centre of the Hungarian Academy of Sciences, involving the protection of the library materials, the reading spaces and the storage rooms. Special protection devices for the documents of particular value in both our special collections and the core collection are also mentioned. In addition to the description of the library's technical property protection system, aspects of personal protection, local security difficulties, and measures to address these areas are also illustrated with a specific example. We present digitisation as a preservation tool, involving its use in research. We specify what type of documents it concerns, what kind of equipment and settings we use and where we store these electronic documents.

TÖMÖRY PÁL
osztályvezető-helyettes
MTA Könyvtár és Információs Központ,
Tájékoztatási és Olvasószolgálati Osztály
ORCID 0000-0003-3555-1067

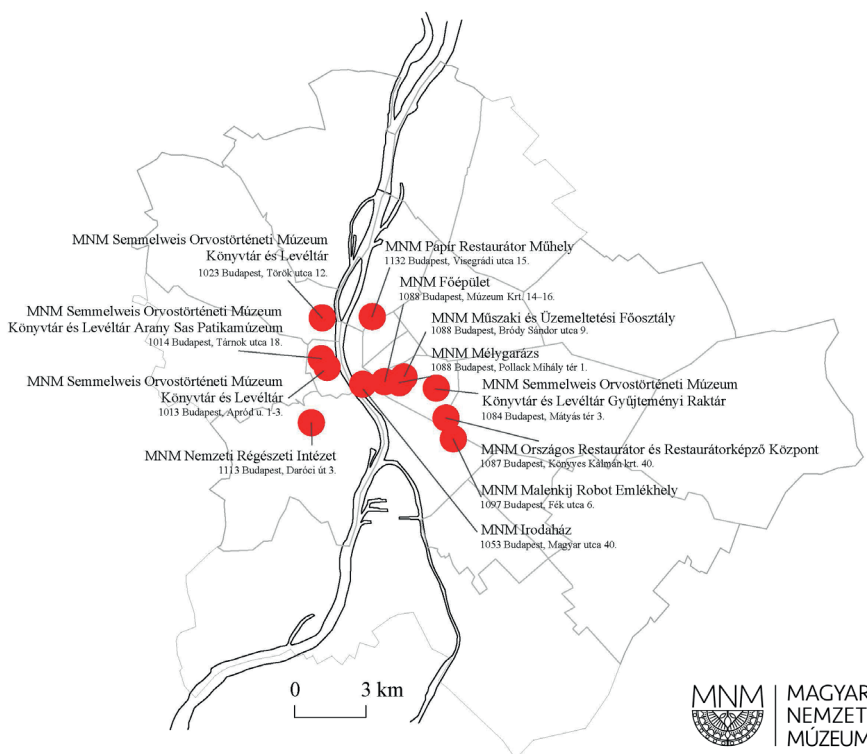

Biztonsági rendszerek a Magyar Nemzeti Múzeumban

A Magyar Nemzeti Múzeum ingatlanhálózata

A Magyar Nemzeti Múzeumot (MNM) általában a Múzeum körúton található főépületünkkel azonosítják. A valóságban intézményünk kiterjedt ingatlanhálózattal rendelkezik a fővárosban, valamint országszerte: 65 ingatlant üzemeltetünk, ebből Budapesten 18, míg vidéken 47 található. Az ingatlanok funkció szerint jelentős részben múzeumok, kiállítóhelyek, gyűjteményi raktárak, restaurátorközpontok, valamint irodaépületek, régészeti munkahelyek.

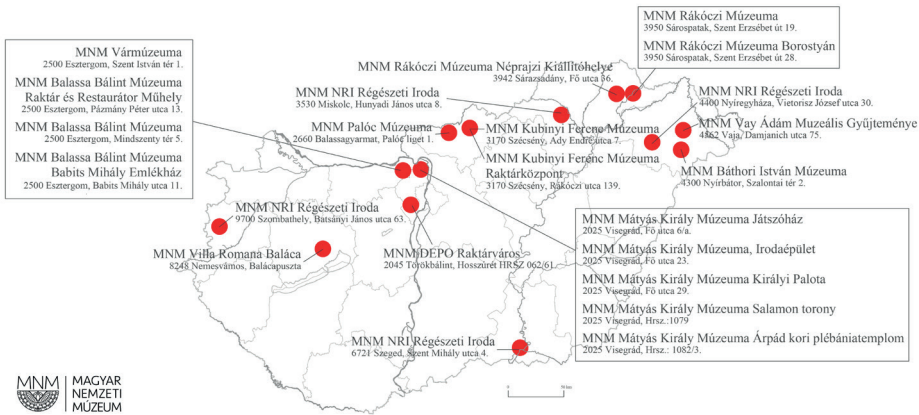
Az első térkép azon budapesti ingatlanokat, szám szerint 12 helyszínt ábrázol, ahol telepítésre került valamely biztonsági rendszer, minimum behatolásjelző.

1. térkép. A Magyar Nemzeti Múzeum által üzemeltetett, biztonsági rendszerrel ellátott ingatlanok Budapesten

A budapesti ingatlanjainkban a behatolásjelző rendszer mellett szinte mindegyütt megtalálható a tűzjelző rendszer, valamint a jogszabályok szerinti menekülési útvonalak, irányfények rendszere is. A fővárosi múzeumépületeinkben, kiállítóhelyeinken videokamera-rendszer is segíti a műtárgyaink, értékeink védelmét. Két helyszínen, a 23 350 m² alapterületű főépületben, valamint az elsősorban az MNM Nemzeti Régészeti Intézet által használt 12 500 m²-es területű Daróci úti régészeti központban személyibeleptető-rendszer is működik.

A második térkép a vidéken található azon 23 általunk üzemeltetett ingatlant ábrázolja, ahol szintén minimum behatolásjelző rendszer működik.

2. térkép. A Magyar Nemzeti Múzeum által üzemeltetett, biztonsági rendszerrel ellátott ingatlanok vidéken

Ezek a helyszíneken is múzeumok, kiállítóhelyek, gyűjteményi raktárak, restaurátor-műhelyek, irodák, régészeti munkahelyek működnek. Különböző időpontokban itt is az ingatlanok jelentős hányadában telepítésre került tűzjelző rendszer, menekülési útvonal irányfény rendszer. Kamerarendszer az MNM Rákóczi Múzeumban Sárospatakon, az MNM Rákóczi Múzeuma Néprajzi Kiállítóhelyen Sározsadányban, az MNM Mátyás Király Múzeumban Visegrádon, valamint az MNM Vármúzeumban, Esztergomban működik.

Összességében tehát 35 ingatlanunk van ellátva különböző szintű, valamilyen biztonsági rendszerrel.

A Magyar Nemzeti Múzeum főépületében található biztonsági rendszerek

A behatolásjelző rendszer kiépítése az épületben a korona kiállításához kapcsolódik, 1979-ben, az úgynevezett Koronaterem kialakításával kezdődött meg. A korai kis kapacitású rendszereket fokozatosan felváltotta a svájci Cerbe-

rus cég által kifejlesztett, a korszakban professzionálisnak mondható hálózati kiépítés. A rendszer kialakítása nem egyszerre, egy időben történt, hanem a Koronateremtől kiindulva több ütemben, kisebb-nagyobb területeket érintve valósult meg. 1996-ban a CZ-12 központ gyártása megszűnt, az épület egy része már az akkor új CZ-4-es központtal került kiépítésre. A Cerberus céget az ezredfordulón megvette a Siemens, és ettől kezdve Siemens név alatt, de a korábbi rendszereket is felkarolva folyt a fejlesztés, gyártás. Az épület egy részén ma is ezek a több mint 25 éves központok működnek. Az alkatrészellátás, beszerzés minden meghibásodás alkalmával csak nagyon nehézkesen oldható meg. Egy 2021-es év végi fejlesztésnek köszönhetően a jelentős alapterületű közönségforgalmi és kiállítási területek ellenőrzésére egy új SIEMENS Vanderbilt behatolásjelző rendszer lett kiépítve. Ezen rendszer az általunk bevezetni kívánt WinGuard felügyeleti szoftverrendszerbe már jól integrálható. Terveink között szerepel az integrált, jól átlátható és korszerű egységes vagyónvédelmi rendszer kialakítása.

A tűzjelző központunk és hálózatunk – a füstérzékelőket is beleértve – szintén 25 éves, azonban jelen pillanatban kisebb problémákkal, de összességében még megfelelően működik. A jövőben egy teljesen új integrált rendszerben kell gondolkodnunk, a rendszert mindenképpen fejleszteni szükséges a mai Országos Tűzvédelmi Szabályzatban (OTSZ) foglalt előírásoknak megfelelően. A közelmúltban történt kiürítési gyakorlat is megmutatta, hogy a vészjelzés nem hallható tökéletesen az épület minden részén. A két régi CZ 10-es és Algorex központ is fejlesztésre szorul, a gyorsabb felderítés érdekében szükséges a rendszer szoftveres fejlesztése is, integrált rendszerben történő alaprajzi megjelenítési lehetőséggel. A tűzjelző rendszer érzékelőinek kiosztását az OTSZ-nek megfelelően kell kialakítani, a hiányos területekre újabb érzékelők beillesztése szükséges. Az újonnan kiépítendő rendszer érzékelési hurokrendszerébe úgynevezett huroktáplált hangjelzők elhelyezése szükséges. Meg kell oldanunk a földszint és a további emeletek kiürítését hivatott, az OTSZ-nek megfelelő hangnyomású hangjelzés kialakítását. Az új SIEMENS rendszer a teljes épületet ellenőrzi egy integrált központi egységen, mely a meglévő Winguard felügyeleti rendszerbe integrálható és ott grafikusán megjeleníthető, valamint teljes értékűen kezelhető.

A beléptető seawing-seasec típusú rendszerünk kiépítése szintén több mint 25 évvel ezelőtt történt. Itt is nagyon jelentős probléma a javítás, a szükséges alkatrészek, új kártyák, vezérlők cseréje, pótlása. A kiépítéskor korszerűnek számító szoftveres rész mára teljesen elavultnak tekinthető, memóriája nem elégséges, fejlesztése nem megoldható. A közelmúltban történt részleges belső téri felújításkor egy-két helyen már a Dormakaba beléptető rendszer elemei kerültek felszerelésre. Ez a rendszer a teljes épület beléptetési pontjait képes

ellenőrzi. A rendszer a dedikált zárt vagyónvédelmi informatikai hálózatot használja, mely a meglévő Winguard felügyeleti rendszerbe integrálható és ott grafikusán megjeleníthető, valamint teljes értékűen kezelhető. A rendszer szervert-kliens kialakítású, a már élő és üzemelő beléptető szervert használná. Ezáltal egy megbízható beléptető rendszer alakítható ki, mely könnyen kezelhető és a felhasználói igényekhez igazítható. A teljes régi infrastruktúra mielőbbi cseréje szükséges!

A főépületben található kamerarendszer 160 kamerával rendelkezik. A kiépítés itt sem azonos időben történt, hanem különböző területi egységekben, etapokban folytak a fejlesztések az elmúlt évtizedekben. Legutóbb 2021 őszén az Aula és Rotunda területen, valamint az Apponyi látványraktártérben és a Széchenyi teremben kerültek felszerelésre modern, 4K felbontású digitális berendezések, új kábelezéssel és digitális képrögzítővel. A kamerarendszernél sem beszélhetünk egységes rendszerről, célszerű lenne ezt egységesíteni, integrált rendszerré alakítani. A kamerák képeinek minősége vegyes, nagy részük még analóg, többségüknél mielőbbi csere szükséges.

A főépületben 38 fős fegyveres őrség teljesít szolgálatot, 0–24 órás váltott műszakokban. Ők a kiemelten fontos kulturális javak őrzésére hivatottak, elsősorban az állandó és időszakos kiállításokon, valamint a gyűjteményi raktárakban elhelyezett műtárgyak védelmét is biztosítják. Elhelyezési körlétük felújítása idén tavasszal történt meg. Intézményünkben a biztonsággal szorosan összefüggő munkákat külön osztály végzi, ők és a műszaki és üzemeltetési főosztály szakemberei tartják a kapcsolatot a külső szolgáltatókkal, irányítják és ellenőrzik a munkájukat. Minden berendezésre karbantartási szerződést kötünk. A műszaki szolgáltatások egy részét külsős szakcégek biztosítják. Számos helyszínen a vagyón- és tűzvédelmi felügyeletet távfelügyelettel rendelkező szolgáltatóktól vesszük igénybe, Budapesten a Multi Alarm Zrt.-vel, vidéken a helyi szakszolgáltatókkal dolgozunk. Irányításunk mellett szintén külsős cégek végzik az ingatlanokban szükséges, a jogszabályok által előírt ciklikus felülvizsgálatokat (pl. érintésvédelem, villámvédelmi rendszerek felülvizsgálata, elektromos gépek felülvizsgálata, tűzoltó eszközök és berendezések felülvizsgálata, tűzgátló ajtók felülvizsgálata, menekülési irányfény berendezések működési felülvizsgálata).

2019-ben, 3 éves tervezési előkészületek, majd 1,5 éves kivitelezési munkák eredményeként elkészült a Múzeumkert. A korábbihoz mérten egy sokkal nyitottabb, játszótérrel is rendelkező, közkedvelt Múzeumkert áll a látogatóink rendelkezésére. Ezzel három új bejáratot nyitottunk, kettőt a Pollack Mihály tér, egyet pedig a Múzeum utcai kerítés szakaszunkon. A nyitottabb kert nagyobb biztonsági kockázatot jelent a múzeumépületben található értékeink számára,

ehhez igazodva modernizáltuk a külső, kerti kamerás megfigyelő rendszerünket. Biztonsági fegyveres őrünk óránként járőröznek a kertben, a kert zárása minden nap 21 órakor történik.

2019-ben készült el az új Seuso-kincs – Pannónia fénye című állandó kiállítás az Apponyi folyosót és a Todoreszku termeket felhasználva. A teljes architektúra megtartásával alakítottunk ki fűtést, hűtést, légtechnikát, párástítást, páramentesítést, valamint gyengeáramú rendszereket. A kiállítóterbe a legmodernebb vagyon- és műtárgyvédelmi jelzőeszközöket és kamerarendszert telepítettünk. A tér közvetlenül szomszédos a Koronateremmel, ahol most is várja látogatóit a koronázási palást. A Koronaterem környezetében, beleértve a Seuso kiállítási tereket is, több évtizede jól működő, esemény esetén a területet kiválóan záró rácsos szerkezetek védik kincseinket.

2016 végén került hozzánk a 412 személygépkocsi parkolására alkalmas Pollack Mihály téri mélygarázs, ahol lehetőség van a látogatói, valamint a dolgozói parkolásra. Emellett a környék legnagyobb parkolójaként 5 mínusz szinten, üzleti alapon szolgáljuk ki a parkolási igényeket. A mélygarázs megfelelő üzemeltetését modern biztonsági rendszerek segítik: tűzjelző, spinkler (önműködő, vízzel oltó zuhanyberendezés, mely tűzjelzőként is funkcionál), vagyonvédelmi-, kamera-, valamint hő- és füstelvezető rendszer, épületautomatika, Skidata típusú be- és kiléptető parkoló rendszer, szintenkénti garázs telítettségjelző, menekülési irányfények hálózata, oltókészülékek. A rendkívül szigorú üzemelési szabályoknak megfelelő működést az Országos Katasztrófavédelmi Főigazgatóság rendszeresen ellenőrzi.

A Magyar Nemzeti Múzeum épületeiben üzemelő biztonsági rendszerek fenntartása, üzemeltetése nap mint nap komoly feladatot ad számunkra. Folyamatos fejlesztésük elengedhetetlen annak érdekében, hogy a múzeumainkban őrzött, kb. 3 millió darab műtárgyunkat és minden más értékünket, beleértve az impozáns műemlék épületeinket is, biztonságban tudhassuk.

Rezümé

A Magyar Nemzeti Múzeum által üzemeltetett ingatlanhálózat 18 budapesti és 47 vidéki ingatlanból áll. Az ingatlanok funkció szerint jelentős részben múzeumok, kiállítóhelyek, gyűjteményi raktárak, restaurátorközpontok, valamint irodaépületek és régészeti munkahelyek.

Budapesten 12 (1. térkép), vidéken pedig 23 (2. térkép) helyszínen található valamilyen biztonsági rendszer; minimum behatolásjelző. A Múzeum körüti, 23 350 m² alapterületű főépületben műkincseinket több biztonsági rendszer is védi, a behatolásjelző rendszertől kezdve a tűzjelző hálózattig. Valamennyi rendszer évtize-

deken keresztül, több etapban került kiépítésre. Üzemeltetésük, karbantartásuk, bővítésük és korszerűsítésük az üzemeltetési főosztály felügyelete mellett külsős műszaki szakcégek bevonásával történik. Terveink között szerepel egy integrált, jól átlátható és korszerű gyágvédelmi rendszer kialakítása.

Security Systems in the Hungarian National Museum

The real estate network operated by the Hungarian National Museum consists of 18 properties in Budapest and further 47 properties all over the country. Considering their functions, these are mainly museums, exhibition spaces, repository depots, restore centres, as well as office buildings and archaeological workplaces.

In Budapest 12 (Map 1.), in the countryside 23 (Map 2.) sites are equipped with some security systems, at least with intrusion detection. Our artefacts kept in the 23.350 square meters sized Main building, located in Múzeum körút, are protected by several security systems from intrusion detection to fire alarm network. These systems have been installed over decades in several stages. The Operating Department is in charge of operating, maintaining, improving and modernizing these systems, involving external technical specialists. We plan evolving a – sorely needed – integrated, transparent and up-to-date security system.

FRANKOVICS TIBOR
műszaki és üzemeltetési főosztályvezető
Magyar Nemzeti Múzeum

SZERZEMÉNYEZÉSI GYAKORLATOK A FELSŐOKTATÁSI
KÖNYVTÁRAKBAN

Szerzeményezés a jogszabályok tükrében

Könyvek és folyóiratok beszerzése az egyetem számára, a közbeszerzési eljárás jogszabályi háttere, továbbá esetleges buktatói

A közbeszerzés alapjai

Európai unió (EU) tagállamként Magyarország kiemelt hangsúlyt fektet a közpénzek hatékony és felelős elköltésére, jogi keretrendszerét pedig összhangban kell tartania az EU közbeszerzési jogával és annak irányelveivel. Az EU egységes politikája ugyanis az unió összes tagállama számára kötelezően előírja, hogy az állam által finanszírozott szervezetek a felmerülő igényeiket egy szabályozott jogszabályi környezetben, szigorú jogszabályi keretek között szerezzék be. A törekvés célját legpontosabban a közbeszerzésekről szóló 2015. évi CXLIII. törvény (a továbbiakban: Kbt.) preambuluma foglalt alapelv tudja meghatározni, mely értelmében: *„Az ajánlatkérőnek a közpénzek felhasználásakor a hatékony és felelős gazdálkodás elvét szem előtt tartva kell eljárnia.”*¹

Ezt hivatottak elősegíteni az uniós jogban már kezdettől fogva megjelenő közbeszerzési irányelvek, melyek célja a különböző nemzeti szabályozások összehangolása, azaz a jogharmonizáció.

Ennek gyakorlati megvalósulása Magyarországon a közbeszerzésekről szóló törvények megjelenése, amelyből a jelenleg is hatályos, 2015. évi CXLIII. törvény immáron a negyedik közbeszerzési törvénye hazánknak a 1995. évi XL. törvény, a 2003. évi CXXIX. törvény, valamint a 2011. évi CVIII. törvény után. A jogszabályi környezetbe a közösségi irányelvek teljeskörűen implementálva lettek, eleget téve ezzel európai unió előírásoknak az átláthatóság és hatékonyság terén.

A közbeszerzés tárgya

A Kbt. értelmében *„közbeszerzésnek minősül a közbeszerzési szerződés, valamint az építési vagy szolgáltatási koncesszió e törvény szerinti megkötése. A közbeszerzési szerződés tárgya árubeszerzés, építési beruházás vagy szolgáltatás megrendelése lehet.”*²

---

1 A közbeszerzésekről szóló 2015. évi CXLIII. törvény 2. § (4) bekezdés.

2 A közbeszerzésekről szóló 2015. évi CXLIII. törvény 8. § (1) bekezdés.

A törvény tehát taxatíve felsorolja, hogy közbeszerzés tárgya lehet:

- árubeszerzés,
- építési beruházás,
- szolgáltatás megrendelése,
- építési koncesszió,
- szolgáltatási koncesszió.

Tekintettel arra, hogy az ELTE könyvtárainak beszerzései főként könyvtári, kisebb mértékben működési célt szolgáló könyvek és folyóiratok, jelen tanulmány összeállításakor igyekszem kizárólag az árubeszerzés részletes ismertetésére helyezni a hangsúlyt.

Az ajánlatkérők

Kik lehetnek alanyai egy közbeszerzési eljárásnak? Az ajánlattevők mellett természetesen legfontosabb kiemelni az ajánlatkérőket, ilyen szerepet foglal el többek között az ELTE is. Az, hogy mely állami szereplők kötelesek közbeszerzési eljárás lefolytatására, a Kbt. 5.§-a a teljesség igényével taxatíve felsorolja. Ezen ajánlatkérőket azonban lehet és célszerű is különböző szempontok alapján csoportosítani, ugyanis egyes ajánlatkérői körökre más-más szabályok vonatkoznak, például az értékhatárok tekintetében.

Első körben érdemes különválasztani az érintetteket azon szereplőkre, amelyek a Kbt.-t magukra nézve kötelező jelleggel alkalmazzák, illetve azon, törvény hatálya alá nem tartozó szervezetekre, amelyek a Kbt. szerinti közbeszerzési eljárás lefolytatását önként vagy szerződésben vállalják.³

A Kbt.-t kötelezően alkalmazók körében megkülönböztethetjük a támogatott szervezeteket, amelyekről részletesen a Kbt. 5.§ (2) bekezdése foglalkozik, illetve a törvényt saját jogon alkalmazókat. Utóbbiak a klasszikus ajánlatkérők⁴ és a közszolgáltatók⁵.

Valamennyi könyvtár, illetve egyetem, köztük az Eötvös Loránd Tudományegyetem, a Kbt. 5. § (1) bekezdés c) pontjának cb) alpontja szerinti klasszikus ajánlatkérő, ugyanis a hivatkozott pont értelmében egyetemünk oktatási tevékenységet ellátó központi költségvetési szerv.

Értékhatárok és eljárásrendek

A közbeszerzési eljárásokat értékük és fajtájuk szerint tudjuk csoportosítani. Mind ajánlatkérőkre, mind ajánlattevőkre más-más szabályok vonatkoznak minden eljárásrendben és eljárástípusban, ezért ennek a megkülönböztetésnek és a csoportosításnak az eljárás lefolytatásának szempontjából kiemelt jelen-

3 A közbeszerzésekről szóló 2015. évi CXLIII. törvény 5. § (4) bekezdés.

4 A közbeszerzésekről szóló 2015. évi CXLIII. törvény 5. § (1) bekezdés.

5 A közbeszerzésekről szóló 2015. évi CXLIII. törvény 6–7. §.

tősége van. Egy közbeszerzési eljárás típusát elsősorban annak becsült értéke határozza meg, amelynek megállapítása az egybeszámítási szabályokkal összhangban kizárólag az ajánlatkérő feladata és felelőssége. A teljesség igénye nélkül és valamennyi eljárástípus részletes ismertetésétől eltekintve fontos megemlíteni a két eljárási rezsimet, a közbeszerzési értékhatárokat meghaladó, de az uniós értékhatár alatti nemzeti⁶, valamint az afölötti uniós⁷ eljárásrendet. Összességében főszabályként elmondható, hogy minél magasabb egy beszerzés becsült értéke, annál szigorúbb szabályok vonatkoznak az eljárás lefolytatására. Ennek értelmében egy uniós eljárásrendben lefolytatott közbeszerzésre kötöttebb határidők, kógens jogszabályok, szigorúbb ellenőrzési folyamatok, az ajánlattevőkre pedig szélesebb alkalmassági követelmények és kizáró okok vonatkoznak, mint egy adott esetben nemzeti eljárásrendben lefolytatott eljárásra.

Milyen szabályok vonatkoznak azonban az ELTE-re, vagy akár bármely más azonos körbe tartozó klasszikus ajánlatkérőre? Tekintettel arra, hogy a könyvtári és működési célú beszerzések főként belföldi, illetve külföldi kiadású könyvekre, e-könyvekre, valamint időszak kiadványokra, térképekre vonatkoznak, az árubeszerzésre vonatkozó értékhatárok az irányadók, amely esetben nettó 15 000 000 Ft beszerzési érték a közbeszerzési értékhatárt meghaladó összeg. Főszabály szerint efölötti beszerzés esetében nemzeti, nettó 75 245 700 Ft⁸ felett pedig uniós eljárásrendben köteles az ajánlatkérő lefolytatni a beszerzést. Azonban elengedhetetlen kiemelni, hogy a jogalkotó 2021. november 11-étől egy új, számunkra igen fontos kivételi körrel bővítette a Kbt.-t, amely értelmében: „*E törvényt nem kell alkalmazni az uniós értékhatárt el nem érő nyomtatott és elektronikus könyvek, újságok, folyóiratok, időszak kiadványok, valamint az elsődlegesen az előbbieket tartalmazó, kutatási, közművelődési vagy oktatási célt szolgáló elektronikus adatbázisok, illetve azok felhasználására vonatkozó jogok, a kulturális javak körébe tartozó tárgyak és rájuk vonatkozó jogok megszerzésére, hangszerek, hangszerartozékok és hangszeralkatrészek beszerzésére.*”⁹

Tehát a könyvtári folyóiratok, könyvek, újságok beszerzése csak akkor közbeszerzés-köteles, amennyiben annak egybeszámított becsült értéke eléri vagy meghaladja az uniós értékhatárt, ez az összeg 2022-ben nettó 75 245 700 Ft.

---

6 A közbeszerzésekről szóló 2015. évi CXLI. törvény III. rész.

7 A közbeszerzésekről szóló 2015. évi CXLI. törvény II. rész.

8 2022. évi közbeszerzési értékhatárok. <https://www.e-kozbeszerzes.com/kozbeszerzesi-ertekhatarak/> (2022. október 16.)

9 A közbeszerzésekről szóló 2015. évi CXLI. törvény 111. § n) pont.

Az egybeszámított becsült érték meghatározása és a részekre bontás tilalma

A becsült értéken a Kbt. 16. § (1) a közbeszerzés megkezdésekor annak tárgyáért az adott piacon általában kért vagy kínált általános forgalmi adó nélkül számított teljes ellenszolgáltatást kell érteni. Ennek meghatározása, valamint az eredmény dokumentálása az ajánlatkérő kötelezettsége és felelőssége is.

Az ajánlatkérő a fentiekben meghatározott felelősségi körében köteles a becsült érték meghatározása céljából külön vizsgálatot végezni és annak eredményét dokumentálni. A vizsgálat során az ajánlatkérő objektív alapú módszereket alkalmazhat. Ilyen módszerek különösen

- a) a beszerzés tárgyára vonatkozó indikatív ajánlatok bekérése,
- b) a beszerzés tárgyára vonatkozó, arra szakosodott szervezetek által végzett piackutatás,
- c) igazságügyi szakértő igénybevétele,
- d) szakmai kamarák által ajánlott díjszabások,
- e) szakmai kamarák által előállított és karbantartott, megvalósítási értéken alapuló, részletes építési adatbázis,
- g) az ajánlatkérő korábbi, hasonló tárgyra irányuló szerződéseinek elemzése.¹⁰

A becsült érték meghatározása kapcsán fontos azonban kiemelni a részekre bontás tilalmát. A Kbt. rögzíti, hogy tilos a becsült érték meghatározásának módszerét e törvény megkerülése céljával megválasztani, továbbá tilos a közbeszerzést oly módon részekre bontani, amely e törvény vagy e törvény szerinti uniós értékhatárt elérő vagy meghaladó becsült értékű beszerzésekre vonatkozó szabályai alkalmazásának megkerülésére vezet.¹¹

Mi számít azonban egy közbeszerzésnek, amellyel kapcsolatban több szerződés értékét össze kell számítani? Tekintettel arra, hogy az ELTE Egyetemi Könyvtár és Levéltár, továbbá az egyetem egyéb szervezeti egységeinek szempontjából szinte kizárólag az árubeszerzés a releváns, így csupán annak részletes ismertetésére szorítokozom.

A Kbt. 19. § (3) bekezdése kifejezetten utal arra, hogy egy közbeszerzés fennállása tekintetében az áruk azonossága, illetve azok hasonló felhasználási célja a meghatározó szempont. A Kbt.-hez fűzött miniszteri indokolás értelmében a gyakorlat által sokszor kifogásolt „hasonló áruk” kifejezés pontosítása volt a célja az új rendelkezésnek. A hatályos Kbt. szerint tehát az „azonos” áruk becsült értékét összevontan kell kezelni, a „hasonló” kifejezést pedig a „hasonló felhasználásra szánt áruk” kifejezés váltja, ami az indokolás szerint alkalmas

10 A közbeszerzésekről szóló 2015. évi CXLIII. törvény 28. § (2) bekezdés.

11 A közbeszerzésekről szóló 2015. évi CXLIII. törvény 19. § (1)–(2).

arra, hogy segítse a jogalkalmazást annak megítélésében, hogy mit kell hasonló árunak tekinteni e szabály alkalmazásakor. A Közbeszerzések Tanácsa álláspontja szerint a felhasználási cél az adott áru közvetlen funkciójának szem előtt tartásával ítélni meg.¹²

Hangsúlyozandó továbbá, hogy különböző támogatáspolitikai értelemben vett projektek keretében megvalósuló azonos vagy hasonló felhasználásra szánt áruk beszerzése esetében önmagában a forrás különbözősége nem alapozza meg a beszerzések becsült értékének részekre bontását.¹³

A közbeszerzési eljárás megkerülése vagy nem szabályszerű lefolytatása

Miután a kérdéskör alapját körbejártuk, végül, de nem utolsósorban célszerű kitérni arra, mi történik akkor, ha a közbeszerzési kötelezettségünk mellőzésével megszereznénk be az érintett árukat, vagy esetleg törvénybe ütközően jártunk el az eljárás lefolytatása kapcsán.

Amennyiben a Közbeszerzési Döntőbizottság tudomására jut a jogsértés ténye, az hivatalból kezdeményezi az eljárást. A Kbt. 152. § (1) bekezdése szerinti felsorolás értelmében ezt a következő szervezetek vagy személyek kezdeményezhetik, ha a közbeszerzésekről szóló törvénybe, illetve a közbeszerzésekről szóló törvény felhatalmazása alapján alkotott rendeletbe ütköző magatartás vagy mulasztás jut tudomásukra:

- a) a Közbeszerzési Hatóság elnöke;
- b) az Állami Számvevőszék;
- c) a kormányzati ellenőrzési szerv;
- d) a helyi önkormányzatok törvényességi felügyeletéért felelős szerv;
- e) a Magyar Államkincstár;
- f) az alapvető jogok biztosa;
- g) a közbeszerzéshez támogatást nyújtó, illetve a támogatás felhasználásában jogszabály alapján közreműködő szervezet;
- h) a Kormány által kijelölt központi beszerző szerv;
- i) a Gazdasági Versenyhivatal;
- j) az európai támogatásokat auditáló szerv;
- k) az állami vagyon felügyeletéért felelős miniszter;
- l) az ügyész;

---

12 A Közbeszerzési Hatóság keretében működő Tanács útmutatója (2021.09.30.) 14–15. p. https://www.kozbeszerzes.hu/media/documents/utmutato_az_epitesi_beruhazas_targyu_kozbeszerzesi_eljarasok_szabalyairol_2021_314uiv8.pdf (2022. október 16.)

13 A Közbeszerzési Hatóság keretében működő Tanács útmutatója (2021.09.30.) 16. p. https://www.kozbeszerzes.hu/media/documents/utmutato_az_epitesi_beruhazas_targyu_kozbeszerzesi_eljarasok_szabalyairol_2021_314uiv8.pdf (2022. október 16.)

- m) a közbeszerzésekért felelős miniszter;
- n) az európai uniós források felhasználásáért felelős miniszter.¹⁴

Számos olyan esetet sorol fel továbbá a Kbt. 165. § (6) bekezdése, amelyben a Közbeszerzési Döntőbizottság a jogsértés tényének megállapítása mellett bíróságot is szab ki. Ilyen a már említett eset, amikor a jogsértés a közbeszerzési eljárás jogtalan mellőzésével valósult meg, vagy az, ha a felek a szerződéskötési moratóriumra vonatkozó szabályok megsértésével kötöttek szerződést.¹⁵ Előbbi esetében tovább súlyosbítja a jogsértés tényét az, hogy a Kbt. 137. § értelmében semmis a szerződés, ha azt a közbeszerzési eljárás jogtalan mellőzésével kötötték meg.

A következmények nem állnak meg ennyiben, ugyanis ha a Közbeszerzési Döntőbizottság az eljárás során más jogszabály megsértésére utaló körülményt észlel, köteles azt jelezni a hatáskörrel rendelkező szervnek, így különösen a nyomozó hatóságnak, az ügyészségnek, az Állami Számvevőszéknek, a kormányzati ellenőrzési szervnek vagy a Gazdasági Versenyhivatalnak.¹⁶

A fentiek tükrében kijelenthető, hogy egy közbeszerzés jogtalan mellőzése roppant súlyos következményeket vonhat maga után, ennek értelmében valamennyi ajánlatkérő köteles betartani a rá vonatkozó jogszabályokat, szem előtt tartva ezzel az adott intézmény és az egész költségvetés hatékony és felelős gazdálkodásának elvét.

Rezümé

A közbeszerzés alapjainak rövid összefoglalásából kiderül, hogy a szabályozás elsődleges célja egy transzparens és hatékony rendszer kiépítése az eljárás lefolytatására, mely szabályozásnak az alapjait az európai uniós irányelvek és normák adják. Magyarországon a témát érintő legfontosabb jogszabálya Kbt., amely részletesen rögzíti az eljárások tárgyát, alanyait, típusait és azok lefolytatásának menetét.

Az Eötvös Loránd Tudományegyetem oktatási tevékenységet ellátó központi költségvetési szerv, amely szervezeti egységeinek dokumentumbeszerzései árubeszerzésnek minősülnek. 2021. november 11. óta az említett áruk beszerzése csak akkor közbeszerzés-köteles, amennyiben annak egybeszámított becslült értéke eléri vagy meghaladja az uniós értékhatárt, egyéb esetben közbeszerzés lefolytatása nem szükséges.

Becsült értéken a piacon általában kért vagy kínált általános forgalmi adó nélküli számított teljes ellenszolgáltatást kell érteni. Ennek kalkulációira a gyakorlat számos módszert ismer, ám minden alkalommal szükséges szem előtt tartani a részekre bontás tilalmát, amely alatt a jogalkotó azon szándéka húzódik, hogy ajánlatkérők a közbe-

14 A közbeszerzésekről szóló 2015. évi CXLI. törvény 152. § (1) bekezdés.

15 A közbeszerzésekről szóló 2015. évi CXLI. törvény 165. § (6) bekezdés.

16 A közbeszerzésekről szóló 2015. évi CXLI. törvény 158. § (3) bekezdés.

szerzést oly módon ne bonthassák részekre, hogy az a Kbt. vagy az uniós értékhatárt elérő vagy meghaladó becsült értékű beszerzésekre vonatkozó szabályok alkalmazásának megkerülésére vezessen. Ezen rendelkezések megszegése súlyos következményeket vonhat maga után, így a közbeszerzési eljárás minden szereplőjének – kiváltképp az ajánlatkérőknek – kötelessége a hatályos törvények betartása, valamint a hatékony és felelős gazdálkodás elvének szem előtt tartása a közbeszerzések lebonyolítása során.

**Procurement in the light of the legislation
Procurement of books and periodicals for the university,
the legal background of the public procurement procedure and
the possible pitfalls of it**

The primary goal of Hungarian public procurement regulations is to build a transparent and efficient system for conducting the procedure. The basis of the regulation is provided by the European Union directives and standards. In Hungary, the most important legislation on the subject is the Act CXLIII of 2015 on Public Procurement, which regulates all details of the procedures.

The Eötvös Loránd University carries out educational activities, whose library-related purchases are almost exclusively newspapers, books and magazines, which are considered goods purchases. Since 11th of November, 2021, the application of the law is mandatory for the purchase of books and periodicals only if their combined estimated value reaches or exceeds the EU value limit. Otherwise, public procurement is not obligatory.

The estimated value is the amount of total consideration calculated without VAT generally requested or offered in the market. Practice knows many methods for calculating this, but it is always necessary to keep in mind the prohibition of dividing into parts. The purpose of this is to prevent tenderers from dividing the public procurement into parts in such a way as to lead to the non-application of the rules. Violation of these provisions may result in serious consequences, so it is the duty of all actors in the public procurement procedure to comply with the laws in force.

SÁNDOR ENDRE MÁRTON
közbeszerzési referens
ELTE Eötvös Loránd Tudományegyetem Kancellária

Dokumentumbeszerzési gyakorlatok az SZTE Klebelsberg Könyvtárban

A Szegedi Tudományegyetem (SZTE) Közbeszerzési Szabályzata¹ az SZTE Klebelsberg Könyvtár hatáskörébe rendeli a könyvtári dokumentum-beszerzéssel kapcsolatos feladatokat, mégpedig nemcsak a könyvtári állomány gyarapításának céljára beszerzett példányokra vonatkozóan, hanem az egyetem valamennyi egységét érintve. Ez azt jelenti, hogy nemcsak a könyvtárban elhelyezésre kerülő, illetve nemcsak a könyvtár költségvetésének terhére vásárolt kiadványok beszerzése és állományba vétele a feladatunk, hanem az oktatói munkát közvetlenül támogató, tanszékeken elhelyezett dokumentumok gyarapítása, de legalábbis ezen beszerzések felügyelete. Ilyen módon a könyvtár az egyetemi vagyon felett őröködő központi szereplővé vált a könyvtári dokumentumok terén.

A beszerzéseket tekintve elmondhatjuk, hogy az SZTE Klebelsberg Könyvtár és az egyetem oldaláról nézve is több részből álló, sokszereplős, rendkívül összetett folyamatról beszélhetünk, amelyek az egyes beszerzendő dokumentumtípusok specialitásai miatt is eltérnek egymástól. Az 1. ábrával ezt próbáltuk illusztrálni.

1. ábra. A beszerzési folyamat egyetemi résztvevői

Szakreferensi Osztály

A szakreferensektől és az egyetem egységeitől egyaránt érkehetnek beszerzési igények bármely dokumentumtípusra, míg az Állománygyarapítási Osztály

¹ A Szegedi Tudományegyetem Közbeszerzési Szabályzata. <https://u-szeged.hu/download.php?docID=2245> (2022. október 14.)

és a Tartalomszolgáltatási Osztály – mint végrehajtók – a beszerzésért felelős egységekként vannak jelen a folyamatban. Az igényelt dokumentum típusa határozza meg, hogy melyik osztályhoz kerül a feladat, azaz ki végzi az adott beszerzést. Ahogyan az ábra színei is mutatják, például a nyomtatott belföldi folyóiratok előfizetése az Állománygyarapítási Osztály, míg a nyomtatott külföldi folyóiratok megrendelése a Tartalomszolgáltatási Osztály feladata.

2. ábra. A dokumentumbeszerzésben résztvevő egységek kapcsolatrendszere

Először a könyvtári használatra szánt dokumentumok gyarapítását mutatjuk be. Ezen igények jellemzően a szakreferensektől érkeznek. A Szakreferensi Osztály 2006-ban jött létre, jelenleg 25, szakreferensi feladatot ellátó munkatársunk van², ebből 11-en a Szakreferensi Osztály tagjai, és teljes munkaidőben ezt a feladatkört látják el, míg 14-en szervezetileg más egységhez tartoznak, háttérmunkában illetve részmunkaidőben végzik ugyanezeket a feladatokat. Különbséget jelent még a felügyelt szakterületek száma, illetve nagysága: egy-egy főállású szakreferenshez egész karok tartoznak (pl. orvos- és élettudományokat két karon is oktatnak), míg a más osztályról bedolgozók általában néhány tanszékkal, intézettel foglalkoznak. A kiválasztás során nem a könyvtáros diplomát, hanem a szakterületi végzettséget tartjuk fontosabbnak, de ezen kívül még számos készséget és képességet vizsgálunk, köztük soft skillket. A szakreferensek legfőbb feladata a szaktájékoztató, az oktatókkal, kutatókkal való kapcsolattartás, a felhasználóképzés, valamint a gyűjteményszervezés, azaz a folyamatos állományrevízió, gyarapítás és selejtezés.

A témánk szempontjából ezek közül a gyarapítási feladatokat emelnénk ki. A szakreferensek döntése határozza meg, hogy mely kiadványok és hány példányban található meg a könyvtárban. Feladatuk tehát a könyvtári elhe-

2 Az Ön könyvtárosa. <http://www.ek.szte.hu/az-on-konyvtarosa/> (2022. október 14.)

lyezésre szánt könyvek igénylése, amire a Corvina integrált könyvtári rendszer JavaACQ modulját használjuk. A kollégák nemcsak az igényt rögzítik, hanem meghatározzák az egyes példányok példánytípusát, döntenek a raktári illetve a szakolvasótermi elhelyezésről (irányítás). Ahogyan a nagy könyvtárak zömében, nálunk is lényegében négy forrásból kerülnek dokumentumok a könyvtárba: vásárlás, ajándékozás, csere útján, valamint kötelepéldányként.

A szakreferensek rendelkezésére szakterületenként meghatározott éves keret áll, amit lényegében szabadon költhetnek el dokumentumokra. A keretösszegek meghatározásánál figyelembe vettük az egyes szakok hallgatói létszámát, a fogyasztói árak illetve a könyvpiac változásait, a szakterület aktualitásait. A szakreferensek feladata a könyvpiac folyamatos figyelése, azaz kiadói oldalak, webáruházak, hírlevelek monitorozása. Mivel prioritást élvez a kurzusirodalmak beszerzése, így több-kevesebb sikerrel oktatóktól is kérünk és várunk vételi javaslatokat, illetve próbáljuk megvásárolni a kurzusokhoz kapcsolódó kötelező és ajánlott irodalom jegyzékein felsorolt tételeket is.

Beiratkozott olvasóink számára lehetőséget biztosítunk arra, hogy egy, a honlapunkon közzétett űrlap³ segítségével juttathassák el hozzánk javaslataikat – a kért kiadványok beszerzéséről szintén az adott szakterület referense dönt.

Beszerzési javaslat

Bejelentkezve: Puskás Nikoletta **Kijelentkezés**

Minden vastag keretes mezőt, valamint minden választható kérdést kötelezően ki kell tölteni!

Az Ön neve:

oktató PhD hallgató hallgató egyetemi dolgozó városi olvasó

A Ön értesítési címe (e-mail cím vagy mobil szám)

Kar:

Szervezeti egység:

Kérjük adja meg az Ön által ismert adatokat:

Szerző:

Cím:

Kiadó:

Kiadás helye:

Kiadás éve:

ISBN:

Terjedelem: oldal

Ár:

Megjegyzés:

3. ábra. Űrlap a beszerzési javaslatok számára

3 Olvasói beszerzési javaslat. <https://beszjav.ek.szte.hu> (2022. október 15.)

Vásárlás mellett ajándék könyvekkel is gyarapszik az állományunk. Általánosságban elmondható, hogy minden ajándékot köszönettel elfogadunk, de fenntartjuk a jogot a válogatásra, ami a gyakorlatban azt jelenti, hogy könyvlistát kérünk, és a szakterületileg érintett szakreferensek eldöntik, hogy mely kiadványokra tartunk igényt.

A kül- és belföldi cserepartnereinktől kapott ajánlati listákat szintén a szakreferensek nézik át, ők válogatnak a jegyzékekről. A kötelezpéldányok esetében pedig az irányítás a feladatuk.

Minden felsorolt példában a tényleges beszerzés, a szállítópárnerekkel való kapcsolattartás, a logisztika, a számlakezelés, az érkeztetés már az Állománygyarapítási Osztály feladata és hatásköre.

Állománygyarapítási Osztály

Az előzőekben leírtak szerint a könyvtár költségvetésének terhére beszerzett dokumentumok köréről, azok elhelyezéséről, szolgáltatási paramétereiről a szakreferensek döntenek, azonban könyvtári dokumentumot vásárolni minden egyes egyetemi egységnek jogában áll. A jogosultság mellett a legtöbb egység esetében komoly igény is tapasztalható, amely részben történeti okokra vezethető vissza. A 2004-es könyvtári integráció (azaz a Tanulmányi és Információs Központ megépülése) előtt több tucat kisebb-nagyobb kari, klinikai, tanszéki, intézeti könyvtár létezett, a városban szétszóródva működő egyetemi épületek zömében működött önálló könyvtár. A szakképzett könyvtáros, az önálló gyarapítási keret, gyűjteményszervezési politika éppúgy jellemzőjük volt, mint a saját kölcsönzési szisztéma, adott esetben valamilyen adatbázis vagy integrált könyvtári rendszer használata. Az oktatók, a kutatók és a hallgatók egyaránt hozzászótkak ahhoz, hogy a napi munkájukhoz szükséges dokumentumok szinte karnyújtásnyira vannak, a nap bármely szakában elérhetők. A legfrissebb szakirodalom beszerzése is könnyedén megoldható volt, hiszen a tanszéki ügyintézőn vagy könyvtároson keresztül közvetlenül intézhettk. A példányokon csak egy kisebb közösségnek kellett osztoznia, a hozzáférés gyors, biztos, könnyen megoldható volt.

A könyvtári integrációval azonban több mint 70 gyűjtemény költözött egy épületbe, és az intézeti könyvtárak fent részletezett előnyei elvesztek. Az áthidaló megoldást az úgynevezett letétbe adás jelentette. Az eljárásrend fejlődéstörténete szintén megérdemelne néhány bekezdést, de most csak a jelenleg érvényes szabályozásra⁴ szeretnénk kitérni: az igénylésre formanyomtatványo-

---

4 A nyomtatott könyvek beszerzésének igénylése (eljárásrend). <http://www.ek.szte.hu/nyomtatott-konyvek-beszerzesenek-igenylese/> (2022. október 14.)

kat rendszeresítettünk⁵, és kizárólag az adott témaszám esetében illetékes kötelezettségvállaló és a pénzügyi ellenjegyző aláírásával ellátott igénylőlapokat fogadjuk el. Semmilyen beszerzés nem indul ennek hiányában. Minden letéti példányra vonatkozóan meg kell adni egy egyetemi dolgozót, aki a beszerzett példányt személyes használatába veszi, megőrzéséért, visszaszolgáltatásáért személyes anyagi felelősséget vállal. Az egy felelősségvállaló néven lévő letéti állomány nagyságát maximalizáltuk, ez legfeljebb 60 példány lehet. A letéti kölcsönzés időtartamát maximum öt évben határoztuk meg, amely kérésre megújítható. Egy-egy ilyen ötéves periódus végén az érintett letéti példányokat bekérjük, ellenőrzést végzünk. Az adminisztrációra a Corvina integrált könyvtári rendszer JavaCIRC modulját használjuk.

Ugyanakkor az is elmondható, hogy az egyetemen szükségszerűen merülnek fel olyan beszerzési igények, amelyek a könyvtári működés keretei között nehezen vagy egyáltalán nem értelmezhetők, mert például a kért példány nem kerül ténylegesen az egyetem tulajdonába, így nincs értelme az állományba vételnek. Többek között ilyenek a reprezentációs célú beszerzések.

Néhány hasonló, minősített esetben a könyvtár előzetesen engedélyezheti az egység számára a kiadványok saját hatáskörben történő beszerzését. Erre a Modulo nevű folyamattámogató keretrendszerben külön űrlapot rendszeresítettünk, ahol lehetőség van az igény leírására, a releváns dokumentumok csatolására, valamint az engedélyezés is jól nyomon követhető.

A témánkhoz való kapcsolódást pedig az adja, hogy valamennyi letétbe kerülő dokumentum beszerzése, letéti állományba vétele szintén a könyvtár, konkrétan az Állománygyarapítási Osztály munkatársainak a feladata, hiszen ahogy korábban már említésre került, a Közbeszerzési Szabályzatunk kimondja, hogy könyvtári dokumentumbeszerzésre csak az SZTE Klebelsberg Könyvtár jogosult. Mindez általunk kidolgozott szigorú, rögzített eljárásrend mentén történik.

A már elmitett Közbeszerzési Szabályzat szerint a könyvtári dokumentumok beszerzéséhez kapcsolódó számlák kifizetését intéző Pénzügyi Iroda csak azoknak a számláknak a kiegyenlítését hagyja jóvá, amelyekben a leszállított példányok leltári száma is szerepel, illetve a könyvtár előzetesen engedélyezte a saját hatáskörű beszerzést – ily módon a könyvtár megkerülhetetlen szereplővé vált, aminek eredménye egy átláthatóbb, észszerűbb, gazdaságosabb gyarapítási rendszer.

---

⁵ Beszerzés egyetemi egységek számára. <http://www.ek.szte.hu/beszerzes/#belfoldi> (2022. október 14.)

Tartalomszolgáltatási Osztály

Eddig zömmel a nyomtatott dokumentumok gyarapításáról esett szó, de legalább ilyen izgalmas terület az elektronikus dokumentumok beszerzése, amelyért a Tartalomszolgáltatási Osztály a felelős. A könyvtár legfiatalabb osztálya 2017-ben vált ki az Állománygyarapítási Osztályból. A szervezeti átalakítása célja az volt, hogy az elektronikus dokumentumok beszerzése, valamint a kutatástámogatási és a repozitóriumokkal kapcsolatos feladatok egy osztályon belül kapjanak helyet.

Az új osztály profilját részben az is meghatározta, hogy a más osztályról áthelyezett munkatársak milyen képességekkel, előismeretekkel rendelkeztek, így beszerzési, állománygyarapítási vonalon az új osztályhoz kerültek a következő dokumentumtípusok:

- e-könyvek,
- külföldi nyomtatott és e-folyóiratok,
- e-kollekciók, online gyűjtemények,
- adatbázisok,
- open access (OA) publikációs kvóták.

Nehezíti a dolgunkat, hogy egy olyan egyetem igényeit kell kielégítenünk, amely tizenkét karral (és a hozzá tartozó klinikákkal) rendelkezik (az SZTE-n csak egy állatorvostudományi kar hiányzik, minden más terület képviselteti magát).

Közbeszerzési Szabályzatunk 2021-ben történt módosítása egyértelműsítette a korábbi helyzetet az egyetemen, amikor például a szakirodalmi adatbázisok beszerzésére a könyvtáron kívül a Beszerzési Igazgatóságnak és az Informatikai és Szolgáltatási Igazgatóságnak is volt jogosítványa, ami magától értetődően okozott némi káoszt. A szabályzat módosításának mellett azon előnye, hogy a beszerzések egy kézben futnak össze, így garantálni tudjuk a duplumbeszerzések elkerülését, a legkedvezőbb ajánlatok kiszűrését, a beszerzett tartalmak visszakereshetőségét. Bár még mindig tűnnek fel olyan adatbázis-előfizetések az egyetemen, melyek ügyintézését korábban a másik két egység folytatta le, de hamarosan tiszta képet fogunk kapni a tényleges állományról.

Adatbázisok

E-forrás-állományunk nagy részét az e-kollekciók és adatbázisok címei teszik ki, melyeknek nagy részét az Elektronikus Információs szolgáltatás Nemzeti Programon⁶ (EISZ) keresztül szerezzük be. Ez átveszi tőlünk a közbeszerzés és

---

⁶ Elektronikus Információs szolgáltatás Nemzeti Program. <https://eisz.mtak.hu/index.php/hu> (2022. október 14.)

az ügyintézés terheit,⁷ de a fennmaradó saját ügyintézésű adatbázis-állomány beszerzése is bőven elég feladat elé állít minket. Pontosán ezért, évről évre keressük az alkalmat, hogy mikor, melyik, már előfizetett adatbázist lehet a folyamatosan bővülő EISZ beszerzési portfólióba áttenni, levéve ezzel a beszerzés terhét a saját vállunkról, valamint kihasználva a konzorciumi kedvezményeket is.

Mivel az SZTE „központi” EISZ forrásai igencsak limitáltak, egy ideje már kari forrásokat is bevonunk EISZ-portfóliónk bővítésébe, a kari előfizetések EISZ-be vitelével. A már meglévő adatbázis-előfizetések éppúgy 12 havi időszakokra szólnak, mint ahogyan az EISZ köti a szerződéseket. A lejáró előfizetés és a létrejövő EISZ-es előfizetés sajnos gyakran nem illeszkedik egymáshoz: átfedések vagy hiátusok lehetnek az időszakok között. Az átmenet időeltolódásával meg kell küzdeni: jóváírás formájában az átfedő időszakra, vagy az átmeneti szolgáltatáskimaradás felvállalásával.

Az EISZ éves munkatervéhez⁸ is igazodnunk kell, ami olyan esetekben jelent problémát, amikor például az igénylő egyetemi egység azonnal akarja az online forrás beszerzését, különben a rá szánt pénzügyi kerete lezárul. Mérlegelési lehetőségünk ilyen esetben nincs, hiába tartanánk logikusnak az MTA vezetete beszerzést.

Kiadói adatbázisok esetén nincs sok kétségünk afelől, hogy unikális tartalmat fogunk kapni, de az aggregátor adatbázisoknál már nagyon figyelniük kell, hogy egy újonnan beszerzett/beszerzendő szolgáltatás mekkora részben mutat átfedést a meglévő állományunkkal, mekkora része az open access tartalom, és mekkora részt ad ki végül az unikális állomány. Ennek vizsgálatára átfedésanalíziseket végzünk. Ez gyakran kézzel történik, de nagy tömegű adat elemzéséhez gépi segítségre van szükségünk. Két éve áll rendelkezésünkre az MTA EISZ Compass adatbázisának átfedésanalízis modulja, amely minden korábbinál részletesebb kimutatásokra, sőt immár tudományometriai elemzésekre is képes.⁹

Az online gyűjteményeknél a használat kimutatása és az igényfelmérés speciális módon történik. Az igények – kivéve, ha nem a későbbiekben tárgyalandó módon jelentkeznek – adatbázisok, illetve gyűjtemények esetén nagyon nehezen mérhetők fel. Határozott igény az intézmény polgárai részéről legjobb esetben is egy-egy konkrét dokumentummal kapcsolatban merül föl. Az ilyen

---

7 Lencsés Ákos – Sütő Péter: Online tartalmak konzorciumi beszerzése. = Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 27. évf. 2018. 11. sz. 28–33. p.

8 EISZ – Éves munkaterv. <https://eisz.mtak.hu/index.php/hu/informaciok.html> (2022. október 14.)

9 Compass. A Magyarországon elérhető elektronikus tudományos tartalmak keresőfelülete. <https://compass.mtak.hu> (2022. október 14.)

igényeket kell a könyvtárosoknak szolgáltatóként összegezniük, és egy kritikus tömeg felett adatbázisra „beváltani”.

Minden más esetben az igényfelmérés általános nulladik lépése a próba-hozzáférés kérése szokott lenni. Ennek során a szolgáltató vagy a kiadó – az előfizetéshez hasonlóan – az egyetem teljes hálózatára megnyitja az adott terméket 30–90 nap futamidőre. Ezalatt mind a könyvtárosoknak, mind a leendő felhasználóknak alkalmuk nyílik a termék kipróbálására és használatára. Sajnos az ilyen hozzáférésekről a legritkább esetben érkeznek felénk konkrét visszajelzések, de a próbaidőszak lejártával felhasználási statisztikát kapunk a tartalomszolgáltatótól. Előfordul olyan meggyőző eredmény, amikor a forrást rögtön beszerzésre javasoljuk, de legtöbb esetben csak a képzeletbeli igénylistánkra kerülnek fel a sikeresebb források, és várják, hogy egy lemondott adatbázis helyett esetleg beszerzésre kerülhessenek.

A lemondásokról és megújításokról az előfizetés megújítása előtti statisztika-ellenőrzés során döntünk. Ha azt tapasztaljuk, hogy adott forrás használata minden erőfeszítésünk ellenére 2 éven keresztül tartósan alacsony marad (azaz előfizetése lényegesen többbe kerülne, mint ha a letöltött cikkeket, fejezeteket bankkártyával egyesével megvettük volna), az adatbázis lemondásra kerül.

Nem pusztán a saját felhasználási statisztikáinkat figyeljük, hanem – lehetőség szerint – más, hasonló méretű intézményekét is. Ezáltal el tudjuk helyezni magunkat a „használati ranglétrán”, és egyértelművé válik, hogy az általunk szubjektíven megfelelőnek ítélt használat objektíven is megfelelő-e. Erre az intézményi összehasonlításra az EISZ statisztikai oldala nyújt lehetőséget.¹⁰ Természetesen az almát kell összehasonlítani a körtével, de még így is számos referencia-intézményt tudunk kijelölni adatbázisonként, amelyekkel el tudjuk végezni az összehasonlítást. Orvosi tartalmak esetén például kielégítő eredmény, ha a Semmelweis Egyetem után másodikként végzünk.

Nemcsak az aktív használatot mérjük, hanem a használati igényeket, az úgynevezett visszautasítás-statisztikákat is figyeljük.¹¹ Semmi sem mutatja és összegzi olyan világosan az intézményi igényeket, mint ezek a statisztikák, akár a dokumentumok, akár a gyűjtemények szintjén.

Kurrens külföldi folyóiratok

Folyamatosan monitorozzuk, hogy a kurrens, külföldi folyóirat-előfizetéseink közül mely kiadónál gyűlik fel olyan kritikus mennyiségű igény, melyet már érdemesebb egy online folyóirat-kollekcióval kiszolgálni. Akik folyóirat-beszerzéssel foglalkoznak, tudják, hogy a kurrensen, címenként előfizetett fo-

10 Az EISZ konzorcium adatbázisainak 2022 első félévi statisztikai jelentése. <https://eisz.mtak.hu/index.php/hu/adatbazisok/hasznalati-statisztika.html> (2022. október 14.)

11 Lásd még: turnaway, access denied statisztikák.

lyóiratok a legdrágábbak. Még az egyszerű listaárhoz képest is többre kerül az előfizetésük, hiszen a közbeszerzési tendert nyert szállító cégek a kiadói listaárra építik rá saját hasznukat. Egy kiadói online gyűjteménnyel összevetve a könyvtári járulékos munkaigény is sokkal jelentősebb a kurrens folyóiratok esetén.

Tapasztalataink szerint időnként meglepően alacsony az átváltási-megtérülési arány az adott kiadó kurrens folyóirat-előfizetési és ugyanazon kiadó komplett online folyóirat-gyűjteménye között. Ez az átváltási-megtérülési szám természetesen sokkal alacsonyabb is lehet, ha eleve egy államilag támogatott, EISZ-es online csomagra váltjuk be a kiadói kurrens címeiket. A megtérülő átváltási arányt nehéz számszerűsíteni, de egy kiadóhoz tartozó 20–30 meglévő, előfizetett folyóirat esetén már biztos, hogy megéri inkább egy átfogó kiadói online gyűjteményt előfizetni.

A kurrens folyóiratokat eddig egy 3 éves tender keretében szereztük be. A több évre szóló szerződésnek komoly előnye, hogy a futamidő nagy részében cselekvési szabadságot biztosít a hirtelen jött igények kielégítésében: a nagy online kollektciók tartalmában bekövetkezett nemkívánatos változásokra, illetve év közbeni tartalomvesztésekre ezen tender keretén belül tudunk reagálni, pótlólagos megrendeléseket leadni. Az egyéves szerződések esetében csak korlátozottan van erre lehetőség, hiszen a tender címlista kiírása után már nincs mód a módosításokra. Ugyancsak bajosan szolgálja ki az év közben felmerülő pályázati megrendelési igényeket egy egyéves tender. Kicsi az esélye, hogy a pályázati beszerzési igények pont abban a rövid időablakban érkeznek, amikor még lehetőség van a címlisták módosítására. Közbeszerzési eljárás nélkül pedig szinte lehetetlennek tartjuk, hogy a szükséges három érvényes árajánlatot Magyarországon bárki be tudná szerezni.

A fentiekből következően a kurrens külföldi folyóirat-beszerzés egy SZTE-méretű egyetemen csak kisegítő funkcióval bír, egyfajta finomszabályzó szerepet tölt be. Feladata a nagy online kollektciók által nem szolgáltatott hiányok kitöltése.

A korábban említett átváltási lehetőségek megfigyelésén túl egy másik eszközzel is igyekszünk minél kisebb összegre szorítani ezt az egyáltalán nem gazdaságos beszerzési formát. Minden évben legalább egyszer ellenőrizzük, hogy az EISZ-es és EISZ-en kívüli adatbázisaink folyamatos frissítései során bekebeleztek-e olyan címek, melyek feleslegessé teszik a kurrens előfizetések egy részét. Legutóbb a De Gruyter kiadó növekedéséből adódó adatbázis update eredményezte azt, hogy az Állam- és Jogtudományi Kar kurrens címeinek 20%-át lemondhattuk, mert a cégcsoportba újonnan bekebelezett, leányvállalattá váló korábbi versenytársak állománya feleslegessé tette azokat. Az ilyen „fogások” nem mindennapiak, és az állományrész folyamatos, tervszerű csökkenése miatt

egyre kisebb is az esély rá. Amiatt sem kedveljük a kurrens folyóirat-előfizetéseket, mert a járulékos munkaerő-ráfordítás esetükben igen jelentős. A közbeszerzés viszontagságai, az intézményszintű igények begyűjtésének nehézségei, a tételenkénti számlázás, a nyomtatott címek számonkénti érkeztetése, kézbesítése a tanszékekre, az online címek működésének folyamatos ellenőrzése az állományrész csekély méretéhez képest aránytalanul sok munkát jelent.

E-könyvek

Az e-könyvek intézményi beszerzése még mindig nehézkes. A magyar e-könyvek esetén nincs meg az az üzleti háttér, illetve szolgáltatói infrastruktúra, ami a megrendeléseket ki tudná szolgálni. Amit nem tudunk a Szaktárs platform¹² beszerezni előfizetés keretében, kollekciónként, azt intézményként nem tudjuk szolgáltatni még sikeres előfizetés esetén sem. A leggyakoribb nagyon problémás kombináció, amikor az igényelt e-könyv ellenértéke csak bankkártyás fizetéssel egyenlíthető ki, és egy szimpla pdf-fájlt kapunk a rendelés eredményeként.

Az előfizetéses e-könyv beszerzési forma egy másik problémakör. Az e-könyvek vásárlásával kapcsolatban elvárás lenne, hogy egyszeri vétel keretében a dokumentum örökjogon egy intézményi használatra alkalmas platformon elérhető maradjon, továbbá semmilyen további költség ne terhelje. Annyi dokumentumot kell előfizetéses rendszerben évente újra és újra megújítani, hogy az e-könyvek esetében ez már nem látszik kivitelezhetőnek. Ugyanezt gondoljuk a járulékos, éveken átnyúló beszerzési költségekről, mint például a platformfenntartási díj. Egy egészen jelképes összeg is akadály lehet a beszerzésnek, hiszen azt követően pár hónappal az erre szánható pénzügyi keret lezárul. Évről évre újat találni és a költséget e-könyvenként adminisztrálni nagyon hamar megoldhatatlan feladattá válhat, ha erre nem áll rendelkezésre egy fix forrás.

Nemzetközi vonalon az egyes e-könyvek beszerzése iránti hajlandóságot nagyban lehet növelni, ha közelítjük az e-könyv árát a nyomtatott könyvéhez. Erre lehetőséget ad az, hogy – főleg az aggregátor platformokon – választhatunk az egy-, három- és korlátlan felhasználás e-könyv verziók közül, ahol az egyfelhasználós már egészen olcsónak tekinthető, miközben teljesít minden fent említett kritériumot. A veszély, miszerint ugyanazt a könyvet (tulajdonképpen példányt) egyszerre többen szeretnék olvasni, és ebből ütközések keletkeznek, tapasztalatunk szerint ritkán áll fenn. Az e-könyvekből a szükséges oldalak, fejezetek gyorsan exportálhatók, és mivel az online olvasás alapvetően nem túl kényelmes, így online olvasóink nem töltenek túl sok időt a felületen. A mégis előforduló ütközéseket, felhasználószám-túllépést a már emlegetett

---

12 A Szaktárs adatbázis portál nyitóoldala. <http://szaktars.hu> (2022. október 14.)

visszaütasítási statisztika tudja kimutatni, ami alapján korrigálni lehet az alultervezett példányszámot. A kölcsönzés, vagyis saját gépre való DRM-es letöltés megadott időtartamra, szintén opció ezeknél a kiadványoknál. Egyfelhasználós e-könyvek esetén háromhetes kölcsönzés már jelentősebb számban okozhatna ütközéseket, így ezeknél az e-könyveknél a kölcsönzési opciót letiltottuk.

Külföldi kiadású e-könyvek esetén alapprobléma, hogy a legfrissebb kiadványok címenkénti megrendelése a kiadói platformokon nem lehetséges, azok csak nagyobb gyűjteményként, és gyakran csak előfizetéses rendszerben érhetőek el. Az aggregátor platformok ugyan lehetőséget biztosítanak az egyszeri, címenkénti, örökjogú vásárlásra, sőt a felhasználószám is flexibilisen állítható, de a legkurrensebb címek itt sem lesznek elérhetőek.

A fenti problémát látszanak áthidalni az aggregátor cégek által indított föderatív e-könyv megrendelő felületek (mint a ProQuest OASIS¹³ és az Ebsco GOBI¹⁴), melyek a kiadói platformokról menedzselik a legfrissebb e-könyv megrendeléseket is, egyszeri vásárlással és a címek szintjén. Sajnos jelen cikk megírásáig nem sikerült alaposabban kipróbálni a felületeket, mert azok „beüzemeléséhez” konkrét beszerzési igényekre lenne szükség. Emellett a kiadói lefedettség sem teljes a fenti szolgáltatások esetén. A leggyakrabban igényelt Springer–Nature e-könyvek beszerzésére például ezek sem kínálnak megoldást.

Fontos lenne, hogy e-könyv állományunkat a primer kiadói platformokon tudjuk gyarapítani, ne az aggregátorokén. Összehasonlítva egy aggregátor és egy kiadói felületen megvett, előfizetett e-könyv kollektív használati statisztikáját, azt tapasztalhatjuk, hogy a kiadói felületen beszerzett dokumentumok iránt sokkal nagyobb az érdeklődés, jobb a használati statisztikája. Ennek oka, hogy a kiadói felületek az e-könyvektől függetlenül is látogatottak a folyóiratok és az open access tartalmak miatt, így az itt beszerzett e-könyveket jó eséllyel gyorsabban felfedezik az olvasók. Hiába teszünk meg könyvtárosként minden lehető lépést, hogy katalógusokban és Discovery rendszereinkben tükröztessük, visszakereshetővé tegyük a beszerzett tartalmakat,¹⁵ a tapasztalat azt mutatja, hogy azoknak a forrásoknak lényegesen jobb a használata, melyek a Google találatai között megjelennek. A Google azonban csak a kiadói oldalakon tud keresni, az aggregátor platformok láthatatlanok számára.

---

13 A ProQuest OASIS nyitólapja. <https://about.proquest.com/en/products-services/OASIS/> (2022. október 14.)

14 Az Ebsco GOBI nyitóoldala. <https://www.ebsco.com/products/gobi-library-solutions> (2022. október 14.)

15 Hoczopán Szabolcs: Online források a hagyományos katalógusokban. = Tudományos és Műszaki Tájékoztató, 65. évf. 9. sz. 464–466. p.

Open access kvóták

Formabontó ugyan, de mégis egyfajta beszerzésnek kell tekinteni a publikáláshoz köthető, elsősorban open access kvóták előfizetését. Formabontó, mert olyan beszerzési alapfogalmak, mint a három árajánlat, szerződés, megrendelés stb. esetükben nem értelmezhető.

EISZ-előfizetőként természetesen az open access publikációs kvótáink legnagyobb részét az általuk megkötött úgynevezett „Read and Publish”, vagyis az olvasást és a publikálást egyben kezelő szerződések biztosítják.¹⁶ Azonban – ahogy az adatbázis-hozzáférések esetében –, úgy az open accessnél sem tudja az EISZ az SZTE minden igényét kiszolgálni, hiszen a portfóliójába be nem kerülő szolgáltatókkal publikációs szerződést sem tud kötni számunkra.

Az SZTE-n futó open access támogatási projekt viszont messze túlmutat az EISZ-es forrásokon, így számos saját publikációs szerződésünk, valamint egyedi publikáció „beszerzésünk” van. A különböző szerződések és kvóták egy egységes oa-támogató szolgáltatás¹⁷ részét képezik, kiegészülve számos egyéb, publikálást támogató szolgáltatással.¹⁸ A Szegedi Tudományegyetem már több, saját jogú Read and Publish szerződést kötött hagyományos kiadókkal, valamint depozitos tagsági szerződéseket az arra méltó, tisztán nyílt hozzáférésű kiadókkal. Ezek a szerződések arra alkalmasak, hogy a mindennapi számlázási ügymenetet jelentősen meggyorsítsák és 10%-tól akár 100%-ig publikációs kedvezményt biztosítsanak a listaárból. Természetesen, ahogy adatbázisokkal sem lehet minden tartalmat lefedni, úgy ezekkel a publikációs szerződésekkel sem lehet minden publikációs igényt kielégíteni. A fennmaradó, immár listaáras számlákra ugyanaz vonatkozik, mint a kurrens folyóirat-előfizetésekre: lényegesen több adminisztratív munka van velük, mint a nagy szerződésekhez tartozó publikációkkal.

Az évek során két nagy, tisztán oa-kiadóval, a FRONTIERS-vel és az MDPI-vel szakítottuk meg az együttműködést, mert a predátorokra jellemző szerkesztőségi politikájuk nem tette lehetővé a kiszámítható együttműködést.¹⁹

A Közbeszerzési Szabályzatban az egyetem könyvtárunkhoz rendelte az egyéb, központilag nem támogatott, tanszéki, kutatói publikációs számlák ügy-

---

16 Gaálné Kalydy Dóra: A kiadókkal kötött Read and Publish szerződések, és a nyílt hozzáférésű publikálás hazai lehetőségei. = Open Science. Nyílt tudomány magyar szemmel. Szerk. Gaálné Kalydy Dóra. Budapest, MTA KIK. 2021. 53–59. p. (<https://doi.org/10.36820/MTAKIK.KOZL.2021.OpenS.3>)

17 Szerzői Eszköztár. <http://szerzoknek.ek.szte.hu/tamogatott-oa-publikalas/> (2022. október 14.)

18 Kevházi Katalin: Nyílt hozzáférés a gyakorlatban. = Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 63 évf. 2016. 5. sz. 193–197. p.

19 M Ángeles Oviedo-García: Journal citation reports and the definition of a predatory journal. The case of the Multidisciplinary Digital Publishing Institute (MDPI). = Research Evaluation, 30. évf. 2021. 3. sz. 405–419. p. <https://doi.org/10.1093/reseval/rvab020>

intézését is. Az oa-ra jellemző speciális vonások (pl. nincs három árajánlat, szerződés, megrendelés, a számla dátuma megelőzi a kísérő dokumentumokét) az SZTE Beszerzési Igazgatóság számára nehezen kezelhetővé tették az ilyen számlák ügyintézését.

Számunkra – amellet, hogy már ismerős volt a feladat –, mindez lehetőséget nyújtott arra is, hogy az adminisztráció során gyűjtött adatok révén rálátásunk legyen az intézmény valamennyi open access-igényére. A fenti elszórt kéréseket – ahogyan ezt az e-forrásokkal is tettük már – beválthatjuk gazdaságosabb tagsági, esetleg Read and Publish szerződésekre. Az Institute of Electrical and Electronics Engineers (IEEE) adatbázis esetében már a kombinált olvasási és publikációs igények indítottak bennünket arra, hogy csatlakozzunk a konzorciumhoz, ezzel nullázva azt a nagy mennyiségű, listaáras IEEE-számlát, amely korábban a mindennapjainkban megjelent.

Rezümé

Tanulmányunkban bemutattuk a szakreferensi feladatkör állománygyarapítást érintő részterületeit, illetve az egyetemi közegben lefolytatott dokumentumbeszerzések sajátosságait és nehézségeit, illetve áttekintettük a gyarapítás eredményességéért felelős osztályok tevékenységét. Összegezve elmondható, hogy – legyen szó akár hagyományos nyomtatott, akár e-dokumentumokról vagy a még kevésbé megszokott publikációs kvótákról – az SZTE Klebelsberg Könyvtár célja: átlátva a piaci lehetőségeket, azokat egyeztetve az egyetem igényeivel, a rendelkezésére álló korlátozott költségvetésből minél jobban kiszolgálni a kéréseket, és örködni az egyetem vagyona fölött. Mindehhez szerencsére megvan a megfelelő külső és belső kapcsolatrendszerünk, egyetemi felhatalmazásunk és támogattságunk.

The practices of document acquisition at University of Szeged, Klebelsberg Library

Our study focuses on the subdomains of the subject librarians' responsibility concerning the acquisition, the peculiarities and difficulties of document acquisition in the university environment, and surveys look over the activities of the departments responsible for the effectiveness of the acquisition. In summary, the goal of the SZTE Klebelsberg Library is to match market opportunities with the needs of the university, to better meet the requirements from the available limited budget, and keep guard over the university assets whether it is a question of traditional print documents, e-documents or the still less familiar publication quotas. For all this we fortunately have good internal and external connections, university authorization and support.

HOCZOPÁN SZABOLCS
osztályvezető
SZTE Klebelsberg Könyvtár, Tartalomszolgáltatási Osztály
ORCID: 0000-0002-7892-9974

NAGY ANITA
osztályvezető
SZTE Klebelsberg Könyvtár, Szakreferensi Osztály
ORCID: 0000-0002-4175-0620

PUSKÁS NIKOLETTA
osztályvezető
SZTE Klebelsberg Könyvtár, Állománygyarapítási Osztály
ORCID: 0000-0001-7102-1966

Szerzeményezz okosan!

Az ELTE könyvtárainak gyakorlata

Előzmények

Az Eötvös Loránd Tudományegyetem (ELTE) könyvtárai több évtizedes gyakorlattal rendelkeznek a dokumentumok közbeszerzés útján való vásárlásának területén. A tenderek kiírása az egyetem közbeszerzésre specializálódott jogszainak és az Egyetemi Könyvtár szerzeményezéssel foglalkozó munkatársainak együttműködése révén valósul meg.

Időszaki kiadványok

A könyvtárosok az időszaki kiadványok ilyen módon való gyarapításában lényegesen nagyobb tapasztalattal rendelkeznek, mint a könyvek és egyéb dokumentumok területén. Az Egyetemi Könyvtár már 1996-ban egy nyílt közbeszerzési eljárást bonyolított le a Külkereskedelmi Osztály segítségével annak érdekében, hogy az 1997-re szóló külföldi folyóirat-rendelést a közbeszerzési törvény előírásainak megfelelően intézze. „A közbeszerzési eljárás több mint 100 millió értékben új szállítókkal kötött szerződést eredményezett”¹ – olvasható a könyvtár 1996. évi munkájáról szóló beszámolóban. Mivel a '90-es években a szerződések egy évre szóltak, az Egyetemi Könyvtár 1997-ben², majd 1998-ban³ ismét kezdeményezte a közbeszerzési eljárás elindítását. Ebben az időszakban az ajánlatkérő meghívásos eljárást alkalmazott, amit a könyvtárosok a korábbi beszállítókkal kapcsolatos kedvező tapasztalatai indokoltak. Az Egyetemi Könyvtári Bizottság azonban 2000-ban úgy határozott, hogy a következő pályázati kiírás időtartama három évre szóljon. A hosszabb távú szerződés előnyeiként az alábbi érveket sorakoztatták föl:

- „1. Az Egyetem külföldi folyóiratainak címlistája évek óta alig változik, szinte csak azokat a tudományos törzsfolyóiratokat tartalmazza, melyek az Egyetemen folyó oktató-kutató munka nélkülözhetetlen eszközei.

---

1 Jelentés az Egyetemi Könyvtár és Levéltár 1996. évi munkájáról. [Budapest, Egyetemi Könyvtár, 1997.] 4. p.

2 Az Egyetemi Könyvtár és Levéltár beszámolója az 1997. költségvetési évről. [Budapest, Egyetemi Könyvtár és Levéltár, 1998.] 6. p.

3 Beszámoló jelentés az Egyetemi Könyvtár és Levéltár 1998. évi munkájáról. [Budapest, Egyetemi Könyvtár, 1999.] 8. p.

2. 3-4 olyan megbízható nagy folyóiratellátó cég szerepel az európai piacon, akik közül 2 eddig is szállítónk volt, szolgáltatásaik és azok színvonala alig különbözik egymástól.
3. A három évre előre ismert ár tervezhetőbbé teszi a költségvetés eme jelentős tételét.
4. Az évenkénti eljárás rengeteg adminisztrációs többletmunkát jelent.”⁴

A nyílt közbeszerzési eljárásra bocsátott folyóiratjegyzék összesen 1734 tételt tartalmazott, amit európai és Európán kívüli fejezetekre bontottak a várhatóan kedvezőbb ajánlatok érdekében. A beérkezett pályázatok elbírálását követően az egyetem a két korábbi szállítóval kötött szerződést, de az előzőekhez képest más arányban. Érdekes, hogy 2001-ben az egyetem a külföldi folyóiratok árának 30%-át központi költségvetésből finanszírozta.⁵

Ezt követően a pályázatok kiírásakor a hosszabb időtartam meghatározását tartották célszerűnek. Ennek megfelelően a 2003-ban előkészített, a teljes egyetemi könyvtári hálózat külföldi folyóiratrendelését érintő tender 2004-től 2006. december végéig szólt. A költségvetési támogatás csökkenése miatt a finanszírozás tekintetében azonban jelentős változás történt: „2003. december elején az egyetemvezetői értekezlet úgy határozott, hogy ... az egyetemen a továbbiakban kizárólag a karok által megrendelt és azok által finanszírozott külföldi folyóiratok rendelhetők.”⁶ Az elvonások miatt mind a könyvtári hálózat, mind az Egyetemi Könyvtár folyóiratrendelése jelentősen csökkent,⁷ a hiányok egy részének pótlására 2005-től nyílt lehetőség.⁸

A közbeszerzési pályázat a külföldi megjelenésű folyóiratok mellett csak 2011-től terjedt ki a belföldi megjelenésű időszaki kiadványokra is: ekkor mindkét szerződés időtartama 2011-től 2013. december 31-ig szólt.⁹ A jelenleg hatályos szerződések megkötésének időpontja 2021 vége, időtartamuk pedig 36 hónapra jött létre. Ha a keretösszeg a harmadik év végéig nem merül ki, akkor a szerződések további 12 hónapra meghosszabbíthatók.¹⁰

4 [Egyetemi Könyvtárról szóló beszámoló, 2000/2001. tanév. Budapest, Egyetemi Könyvtár, 2001. augusztus 5. p.]

5 I.m. [5. p.]

6 Beszámoló jelentés az ELTE Egyetemi Könyvtár és Levéltár 2003. évi munkájáról. Budapest, ELTE EK, 2004. 4. p.

7 I. m. 4. p.

8 Az Eötvös Loránd Tudományegyetem Egyetemi Könyvtárának szöveges beszámolója a 2005. évi költségvetési évről. Budapest, [Egyetemi Könyvtár], 2006. 6. p.

9 Beszámoló jelentés az Eötvös Loránd Tudományegyetem Egyetemi Könyvtára 2010. évi munkájáról. Budapest, Egyetemi Könyvtár, 2010. [!2011.] 4. p.

10 Adásvételi keretszerződés. 1. rész Iktatószám: ELTE/6501/6(2021). Adásvételi keretszerződés. 2. rész Iktatószám: ELTE/6501/7(2021)

Könyvek

A könyvek vásárlására vonatkozó közbeszerzési eljárás előkészítésére 2011-ben került sor. A pályázat műszaki tartalmának összeállítása részben azért okozott gondot, mert ebben az időszakban a magyarországi egyetemi könyvtárak – különböző okok miatt – többnyire nem éltek a közbeszerzés lehetőségével, tehát nem állt rendelkezésre olyan tapasztalat, ami segíthette volna az előkészítő munkát. Másrészt a könyvek esetében (az időszaki kiadványokkal ellentétben) nem ismerhető a közbeszerzés tárgya: ha egy kiadó él a várható kiadványok adatainak rendszeres közreadásával, az csupán a közeli egy-két hónapra vonatkozik, és a listákon olyan címek is szerepelhetnek, melyek a későbbiekben sem kerülnek piacra. Ugyanakkor egyetlen könyvtár sem tud előre kalkulálni az elveszett, az olvasói használat során elrongyolódott, a nagyszámú kölcsönzés, előjegyzés miatt példánykiegészítésre szoruló dokumentumbeszerzésekkel. Tovább bonyolítja a helyzetet, hogy az egyes oktatói (jellemzően OTKA) pályázatok során a kutatók a rendelkezésükre álló pénzkeret egy részét (OTKA-pályázatok esetén az elnyert összeg 5%-át) kötelesek dokumentumbeszerzésre költeni. Az ilyen módon megvásárolt kiadványok az egyetemi szabályozás értelmében könyvtári célú beszerzésnek minősülnek.¹¹ A szerteágazó kutatási témákhoz szükséges szakkönyvek körének előre történő meghatározása szintén aggályos. Ilyen indokok alapján fogalmazta meg az Egyetemi Könyvtár a módosítás előtt álló Közbeszerzési Törvényhez a javaslatait, amit az Országgyűlés Kulturális és Sajtóbizottsága elnökének címzett. A beadvány kitért arra is, hogy a könyv mint gyűjtőfogalom egyedi dokumentumok halmaza, melyek egyedi azonosítóval (ISBN-nel) rendelkeznek, másal nem helyettesíthetők, a könyvtár az olvasói igényeket csak a rugalmas, gyors és költséghatékony beszerzésekkel tudja kielégíteni, valamint a kiadói gyakorlat, struktúra változásai előre nem prognosztizálhatók. A módosító javaslat a könyvtári célú könyvbeszerzések közbeszerzési kötelezettség alóli mentesítését kérte.¹²

Mivel a módosító javaslatra nem született válasz, az ELTE Közbeszerzési Osztálya 2011 szeptemberében nyílt közbeszerzési eljárást írt ki a *Belföldi és külföldi kiadású tudományos és szakmai könyvek beszerzése* tárgyában. A belföldi kiadású könyvek pályázatára nem érkezett érvényes ajánlat, a külföldi kiadású tudományos és szakmai könyvek beszerzése tárgyában pedig a szerződéskötés nem történt meg, mivel a pályázók egyike jogi kifogással élt.¹³

---

11 11/2016. (XI. 2.) számú kancellári utasítás a bevételezendő dokumentumok körének meghatározásáról és a nyilvántartásuk rendjéről az Eötvös Loránd Tudományegyetemen. https://www.elte.hu/dstore/document/987/ku_2016_11.pdf (2023. március 16.)

12 Iktatószám: ELTE/11455/2/2011; T-216

13 Iktatószám: ELTE/1218/2012; T-216

A Közbeszerzési Döntőbizottság 2012. február 6-án megtartott ülésén hozott határozata után nyílt csak lehetőség a keretszerződés megkötésére, melynek időtartama 36 hónapra szólt.¹⁴ A belföldi kiadású könyvek tekintetében az egyetem új közbeszerzési eljárást írt ki, az adásvételi (szállítási) keretszerződés megkötésére 2013. november 23-án került sor.¹⁵

A külföldi kiadású tudományos és szakmai dokumentumok beszerzése tárgyban 2015-ben kiírt új pályázat sem zajlott zökkenőmentesen: „A szerződés megkötéséig ... hosszú út vezetett: a pályázati feltételeket 2014 nyarán fogalmaztuk meg, a közzététel az NFÜ¹⁶ többszöri módosítási kérelme miatt, a szerződéskötés pedig az ajánlattevők kifogásai miatt hosszú hónapokig húzódott. Ennek eredményeként az ELTE-n mintegy fél éven keresztül nem lehetett külföldi kiadású könyveket vásárolni.”¹⁷

A jelenleg érvényben lévő szerződések megkötése 2021 folyamán történt, időbeli hatályuk pedig 48 hónapig (vagy 36 hónap + 12 hónappal meghosszabbítható időtartamig), illetve a keretösszeg kimerüléséig tart.¹⁸

Milyen szempontokat vegyünk figyelembe a közbeszerzési pályázatok megfogalmazásakor?

Vonatkozó szabályok

Sikeres, minden szempontot figyelembe vevő pályázat a jogászok és a könyvtárosok együttes munkájának eredményeképpen születhet meg. A könyvtárosok fő feladata az ügynevezett műszaki rész kidolgozása, melyben megfogalmazzák a szakmai elvárásokat, valamint megadják az összes olyan könyvtárszakmai információt, amire a lehetséges ajánlattevőknek szükségük lehet. Össze kell állítani a beküldött anyag elbírálásának alapjául szolgáló értékelési szempontokat és meg kell határozni e szempontok tényleges jelentőségével arányban álló súlysúlyszámokat. A vonatkozó jogszabályok ismerete, alkalmazása a jogászok feladata, azonban hasznos, ha a pályázati anyag összeállításában közreműködő könyvtárosok is tisztában vannak az előírások lényegesebb pontjaival.

A Közbeszerzési Hatóság Elnökének az irányadó közbeszerzési értékhatárokról szóló tájékoztatójában az alábbi információ olvasható: „A közbeszerzésekről szóló 2015. évi CXLI. törvény (a továbbiakban Kbt.) 15. § (5) be-

14 Iktatószám: ELTE/1218/2/2012

15 39/2013. sz. gazdasági főigazgatói körlevél.

16 Nemzeti Fejlesztési Ügynökség

17 AZ ELTE Egyetemi Könyvtári Szolgálat 2015. évi beszámolója. [Budapest], ELTE, Egyetemi Könyvtár, 2016. 11. p.

18 Adásvételi keretszerződés. Magyarországon közvetlenül nem elérhető, külföldi kiadású kiadványok. 1. rész. (Iktatószám: ELTE/6500/4(2021), 2. rész. (Iktatószám: ELTE/6500/5(2012).; Adásvételi keretszerződés. Magyarországi kiadású, tudományos és szakmai könyvek. 1. rész. (Iktatószám: ELTE/6499/4(2021), 2. rész. (Iktatószám: ELTE/6499/5(2021)

kezdése szerint a Közbeszerzési Hatóság az egyes beszerzési tárgyak esetében alkalmazandó uniós értékhatárokat, valamint nemzeti értékhatárokat, valamint a 19. § (4) bekezdés a) pontjában meghatározott értékhatárokat minden év elején közzéteszi honlapján. Ennek során az uniós értékhatárok, valamint a 19. § (4) bekezdés a) pontjában meghatározott értékhatárok forintban meghatározott összegét az Európai Bizottságnak az uniós értékhatárok nemzeti valutákban meghatározott összegére vonatkozó, az Európai Unió Hivatalos Lapjában közzétett közleményének megfelelően kell feltüntetni.¹⁹ A könyvtárak dokumentumbeszerzésére az árubeszerzésre előírt értékhatárok vonatkoznak: a nettó 15 000 000 Ft érték feletti beszerzés számít a közbeszerzési értékhatárt meghaladó összegnek, ekkor nemzeti eljárásrendben kell a beszerzést lefolytatni; nettó 75 245 700 Ft felett pedig az uniós eljárásrend szabályait kell alkalmazni.²⁰ Fontos megemlíteni, hogy 2021. november 11-től a közbeszerzésekről szóló törvény harmadik részében közzétett kivételi kör a könyvtárak szempontjából lényeges elemekkel bővült: „E törvényt nem kell alkalmazni az uniós értékhatárt el nem érő ... nyomtatott és elektronikus könyvek, újságok, folyóiratok, időszakos kiadványok, valamint az elsődlegesen az előbbieket tartalmazó, kutatási, közművelődési vagy oktatási célt szolgáló elektronikus adatbázisok, illetve azok felhasználására vonatkozó jogok, a kulturális javak körébe tartozó tárgyak és rájuk vonatkozó jogok megszerzésére, hangszerek, hangszerartozékok és hangszeralkatrészek beszerzésére ...”.²¹ Ez azt jelenti, hogy a jogszabályban felsorolt dokumentumok csak akkor közbeszerzés-kötelesek, ha az egybeszámított becült érték meghaladja az uniós értékhatárt (75 245 700 Ft-ot).

Célszerű pontosan tájékozódni, hogy az idézett törvény a becült érték meghatározására és az egybeszámításra vonatkozóan milyen előírásokat fogalmaz meg:

„19. § (1) Tilos a becült érték meghatározásának módszerét e törvény megkerülése céljával megválasztani.

(2) Tilos a közbeszerzést oly módon részekre bontani, amely e törvény vagy e törvény szerinti uniós értékhatárt elérő vagy meghaladó becült értékű beszerzésekre vonatkozó szabályai alkalmazásának megkerülésére vezet.”²²

---

19 A Közbeszerzési Hatóság Elnökének tájékoztatója a 2022. január 1-jétől irányadó közbeszerzési értékhatárokról. <https://kozbeszerzes.hu/kozbeszerzesek-az/magyar-jogi-hatter/elnokei-tajekoztatok/a-kozbeszerzesi-hatosag-elnokenek-tajekoztatoja-a-2022-január-1-jetol-iranyado-kozbeszerzesi-ertekhatarokrol/> (2023. március 5.)

20 I.m.

21 2015. évi CXLIII. törvény a közbeszerzésekről. 111. § n) pont <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1500143.tv> (2023. március 5.)

22 2015. évi CXLIII. törvény a közbeszerzésekről. 19. § (1)–(2) bekezdés. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1500143.tv> (2023. március 5.)

A szervezet

Az ELTE szervezeti felépítése összetett: oktatási-kutatási intézmények, szolgáltató szervezeti egységek, köznevelési intézmények, a rektori hatáskört segítő szervezeti egységek, a közös rektori-kancellári irányítású egységek, a kancellári szervezet, valamint az egyetemen működő érdekképviselői szervek alkotják. Áttekintésük, a dokumentumbeszerzésre vonatkozó igényeik felmérése elengedhetetlen ahhoz, hogy a pályázat kiírásakor valamennyi egység igényeit figyelembe lehessen venni. A könyvtárral rendelkező karok, intézetek, tanszékek, karon kívüli szervezetek, kollégiumok, köznevelési intézmények esetében ismerni kell a könyvtárak gyűjtőkörét: a gyűjtőkör szakterületi megoszlását, a gyűjtemény mélységét, nyelvi és időbeli határait, a dokumentumtípusok és információhordozók szerinti gyűjtés szempontjait. Egy szervezeten belül azonban általában nemcsak könyvtári célú beszerzésekre van szükség, hanem a működéshez elengedhetetlen dokumentumok (többnyire könyvek, időszaki kiadványok, szabványok) rendszeres biztosítására is. Ezeket a kiadványokat – a könyvtári beszerzésekhez hasonlóan – csak a közbeszerzési partneren/partnereken keresztül lehet megvásárolni.

1. ábra. Lehetséges dokumentumbeszerzés az ELTE szervezeti egységeiben

Piaci szereplők

A közbeszerzési eljárások alapos és hatékony előkészítésének fontos eleme a piaci szereplők és az általuk nyújtott szolgáltatások megismerése. A tárgyilagossági információk összegyűjtése alapul szolgálhat a műszaki tartalom pontosabb

megfogalmazásához, azonban minden esetben figyelni kell arra, hogy ez ne szűküljön egyetlen piaci szereplő szolgáltatásainak jellemzőire.

A belföldi kiadású időszak kiadványok vásárlása területén alapvető változás történt a Közbeszerzési és Ellátási Főigazgatóságról (KEF) szóló 250/2014. (X.2) Korm. rendelet megjelenését követően: „... a KEF a belföldi újság és folyóirat ellátás biztosítását a Korm. rendelet 3.§ (1) bekezdés m) pontjában megjelölt szervezetek részére végzi.”²³ A KEF sajtótermék-ellátási (SELL) portálján megtalálható az a lista²⁴, amely az aktuálisan náluk vásárlandó kiadványok címét tartalmazza. A felsőoktatási intézmények könyvtárainak feltehetően szükségük van olyan belföldi kiadású, általában kis példányszámban megjelenő tudományos időszak kiadványokra is, melyeket a KEF egyelőre nem forgalmaz. Ezek esetében közbeszerzési pályázatot kell kiírni. A belföldi kiadású időszak kiadványok mellett célszerű külön pályázatot kiírni, illetve egy pályázaton belül külön részként kezelni a külföldi kiadású időszak kiadványok beszerzését. Az ajánlati felhívásban a részekre vonatkozó információk között megjelölhető, hogy az ajánlatok csak egy részre, legfeljebb a megjelölt részre, illetve valamennyi részre benyújthatók-e.

Könyvek esetében is érdemes a külföldi és a belföldi kiadású dokumentumokat külön kezelni a piaci szereplők profiljának megfelelően. Az ELTE többéves tapasztalata, hogy a külföldi kiadású nyomtatott és az elektronikusan létrehozott (nem időszak jellegű) kiadványok beszerzését nem ugyanaz a piaci szereplő tudja az ajánlatkérő számára a legmegfelelőbb módon biztosítani. Éppen ezért 2022-től külön részként lehetett pályázatot benyújtani a külföldi kiadású nyomtatott és az elektronikusan létrehozott kiadványokra. Az egyes szolgáltatók azonban mind a kurrens, mind az úgynevezett antikvár forgalomban beszerezhető kiadványokat a könyvtárak igényeinek megfelelően tudják szállítani. A belföldi kiadású könyvek esetében ez nem mondható el: a kívánt színvonalú szolgáltatások biztosítása érdekében érdemes külön pályázatot kiírni a magyarországi kiadású, magyarországi kiadóktól közvetlenül beszerezhető tudományos és szakmai könyvek beszerzésére, valamint a magyarországi kiadású, kiadóktól vagy a kiadó terjesztőjétől közvetlenül már nem beszerezhető, jellemzően antikváriumokon keresztül hozzáférhető kiadványok beszerzése tárgyában.

---

23 250/2014. (X.2) Korm. rendelet a Közbeszerzési és Ellátási Főigazgatóságról. 3.§ (1) m) pont. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1400250.kor> (2023. március 7.)

24 KEF SELL portál. <https://sajtotermek.kef.gov.hu/Account/Login?ReturnUrl=%2F> (2023. március 7.)

2. ábra. Dokumentumok közbeszerzése az eljárás tárgya szerint (2022)

Műszaki leírás, értékelési szempontok

A közbeszerzési törvény meghatározza, hogy mit kell tartalmaznia a műszaki leírásnak:

„(1) Az ajánlatkérő köteles megadni a közbeszerzés tárgyát és mennyiségét - adott esetben a szerződéstervezetben foglaltaknak megfelelő mennyiségi eltérés vagy opcionális rész megadásával - az eljárást megindító felhívásban, valamint előzetes tájékoztatóval meghirdetett eljárás esetén az előzetes tájékoztatóban is.

(2) Az ajánlatkérő köteles megadni az eljárást megindító felhívásban vagy a további közbeszerzési dokumentumokban a közbeszerzés tárgyára vonatkozó műszaki leírást. A műszaki leírás azoknak az előírásoknak az összessége, amelyek meghatározzák azokat a közbeszerzés tárgya tekintetében megkövetelt jellemzőket, amelyek alapján a közbeszerzés tárgya olyan módon írható le, hogy az megfeleljen az ajánlatkérő által igényelt rendeltetésnek. E jellemzők utalhatnak a kért építési beruházás, áru vagy szolgáltatás előállításának és nyújtásának folyamatára vagy módszerére, vagy életciklusa bármely más szakaszának valamely konkrét folyamatára, akkor is, ha ezek a tényezők végeredményben nem befolyásolják az adott építési beruházás, áru vagy szolgáltatás tulajdonságait, feltéve, hogy kapcsolódnak a szerződés tárgyához [76. § (7) bekezdés], valamint annak értékéhez és céljaihoz képest arányosak.

(3) A műszaki leírásnak valamennyi gazdasági szereplő számára egyenlő hozzáférést kell lehetővé tennie, és nem lehet olyan hatása, amely indokolatlanul akadályozná a verseny biztosítását a közbeszerzés során.”²⁵

Ezzel összhangban az időszaki kiadványok pályázati anyaga konkrét folyóiratcímekeket tartalmaz, az ezekre adott árajánlat lehet az elbírálás alapja, de emellett minőségi kritériumok (például internetalapú ügyintézés biztosítása, a vásárolt dokumentumok rekordjainak szabványos formában való letölthetősége, állandó kapcsolattartó kijelölése, a formátumváltásról és az elektronikus folyóirat-gyűjtemények tartalmi változásairól szóló értesítés küldése, a szállítási határidő megjelölése) is megfogalmazhatók az ajánlatkérő elvárásainak megfelelően.

A megvásárlandó könyvek címjegyzéke – az időszaki kiadványokkal ellentétben – még akkor sem határozható meg előre, ha a közbeszerzési szerződés időtartama rövidebb periódusra szól. Ennek elsősorban az az oka, hogy a kiadói előrejelzések általában csak néhány hónapra vonatkoznak, valamint a jegyzékeken szerepelhetnek olyan kiadványok is, melyek végül nem, illetve késve jelennek meg. A magas kölcsönzési szám, elhasználódás stb. miatt pótlandó könyvek köre szintén nem prognosztizálható. Megadható címek hiányában a közbeszerzési dokumentáció azoknak a belföldi kiadóknak a listáját teszi közzé, melyek kiadványai az ajánlatkérő számára relevánsak. A lista a közbeszerzési időszak alatt alakult új, ajánlatkérő által megjelölt tudományterületeken kiadói tevékenységet folytató kiadókkal értelemszerűen bővül.

A műszaki leírás – mind a belföldi, mind a külföldi kiadású könyvek esetében – tartalmazza, hogy az ajánlatkérő mely tudományterületeken végez tudományos oktatási és kutatási tevékenységet: ezzel az információval lehetőség nyílik a közbeszerzés tárgyának pontosabb meghatározására. Fontos átgondolni azt is, hogy az ajánlatok értékelési szempontjait milyen részszerzőpontok szerint határozzuk meg. Lehetséges, hogy például a belföldi kiadású könyvek tekintetében az egyetem összességében kedvezőbb árajánlatot kap, ha e könyvek körét az alábbi csoportokra bontja:

1. A magyar nyelvű, általános gyűjtőkörű könyvtárak gyűjtőkörébe tartozó, könyvtári forgalomba kerülő szakkönyvek és szépirodalmi kiadványok.
2. Idegen nyelvű könyvek, szakkönyvtárak gyűjtőkörébe tartozó egyes szak- és kézikönyvek (többnyire nem hivatásos kiadók kis példányszámban megjelenő könyvei, valamint konferenciakiadványok).
3. Az Oktatási Hivatal aktuális tanévi Köznevelési Tankönyvjegyzéken szereplő kiadványok.

---

²⁵ 2015. évi CXLI. törvény a közbeszerzésekről. 58. § (1)–(3) bekezdés. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1500143.tv> (2023. március 7.)

A külföldi kiadású dokumentumok pályázati anyagában a kiadványok beszerzésének helye szerinti csoportosítás szerepel: a lehetséges ajánlattevőknek ezek figyelembevételével kell árajánlatot adniuk, valamint a szállítási határidőt meghatározniuk.

A belföldi kiadású, kiadóktól vagy a kiadó terjesztőjétől közvetlenül már nem beszerezhető, jellemzően antikváriumokon keresztül hozzáférhető kiadványok esetében a szolgáltatás ára mellett lényeges, hogy a pályázat értékelési szempontjai között szerepeljen a megvásárlandó könyvről adandó részletes állapotleírás elkészítése is, hiszen anélkül kell dönteni a beszerzésről, hogy az adott példányt kézbe vehetné a vásárló.

Összefoglaló

Az Egyetemi Könyvtár szerzeményezéssel foglalkozó szakemberei többéves tapasztalattal rendelkeznek mind az időszaki, mind az egyéb dokumentumok pályázati anyagának összeállításában. A műszaki leírásban megfogalmazott szempontok azonban folyamatosan változnak, nem csupán a közbeszerzési törvény módosulásainak köszönhetően, hanem a saját tapasztalatok és az egyetem könyvtarainak, szervezeti egységeinek visszajelzései alapján, a piaci szereplők körében történt átalakulások és a szolgáltatásaik tartalmában bekövetkező transzformációk tükrében is.

3. ábra. Az ELTE közbeszerzési partnerei (dokumentumbeszerzés) 2022-től

Rezümé

Az Eötvös Loránd Tudományegyetem (ELTE) könyvtárai több évtizedes gyakorlattal rendelkeznek a dokumentumok közbeszerzés útján való vásárlásával. A tenderek kiírása az egyetem közbeszerzésre specializálódott jogászaiknak és az Egyetemi Könyvtár szerzeményezéssel foglalkozó munkatársainak együttműködése révén valósul meg. A könyvtárosok elsődleges feladata az úgynevezett műszaki rész kidolgozása, melyben megfogalmazzák a szakmai elvárásokat, valamint megadják az összes olyan könyvtárszakmai információt, amire a lehetséges ajánlattevőknek szükségük lehet. Össze kell állítani a beküldött anyag elbírálásának alapjául szolgáló értékelési szempontokat és meg kell határozni e szempontok tényleges jelentőségével arányban álló súlyszámokat. A tanulmány a közbeszerzési pályázatok kiírásában való közreműködés során szerzett tapasztalatokat összegzi.

Purchase with ease! Practices of the ELTE libraries

The libraries of the Eötvös Loránd University (ELTE) have many years, decades of experience in purchasing documents through public procurement. The call for tenders is formulated through the cooperation of the jurists of the university specialized in the public procurement and the colleagues of the University Library working in book acquisition. The librarians' primary task is to set out the so called technical part of the tender, in which technical requirements are laid down, and all the library-related information are specified that the tenderers might need. The criteria for the evaluation of the applications should be set out and weighted according to their importance. This paper summarises the experiences gained over several years and decades of involvement in the tendering process for public procurement.

SZÉKELYNÉ TÖRÖK TÜNDE
informatikus könyvtáros
ELTE Egyetemi Könyvtár és Levéltár
ORCID: 0000-0002-0785-5090

Az új kötelezpéldány-rendelet alkalmazása a gyakorlatban

A megújult kötelezpéldány-rendelet hatása a felsőoktatási könyvtárak gyarapítási lehetőségeire

Bevezető

2021. január 1-jén hatályba lépett a kiadványok kötelezpéldányainak szolgáltatásáról, megőrzéséről és hasznosításáról szóló 717/2020. (XII.30.) Korm. rendeletet,¹ melyet a könyvtáros szakma, a kiadók és a kiadványokat előállító nyomdák is érdeklődéssel vártak. A huszonkét évig hatályban lévő 60/1998. (III. 27.) korábbi kormányrendelet² több szempontból is megérett a megújulásra. Az eltelt évek során folyamatosan változott a jogszabályi környezet, a könyvpiacra előtrébe kerültek az elektronikus formában megjelenő kiadványok, emellett a könyvtárak és a könyvtárhasználók igényei is megváltoztak.

A kötelezpéldány-rendelet megjelenését többéves előkészítő munka és egyeztetés előzte meg, melyek a kiadói, a nyomdai, a könyvtári és a törvényhozói érdekek és szempontok ütközése miatt nem mindig voltak zökkenőmentesek. Ezt bizonyítja az is, hogy a 2019-ben elkészült és kihirdetett 195/2019. (VIII.1.) Korm. rendelet³ végül két halasztást követően sem lépett hatályba. Helyette a szerkezetileg átdolgozott és a kiadók igényeit is jobban figyelembe vevő 717/2020. (XII.30.) Korm. rendelet lett elfogadva és kihirdetve.

A kötelezpéldány-rendelethez kapcsolódó egyéb jogszabályok

A megváltozott jogszabályi környezet erős hatással volt az új kötelezpéldány-rendeletre. A teljesség igénye nélkül nézzük meg, hogy melyek azok a fontosabb törvények és rendeletek, melyek befolyással voltak az új rendelet kialakítására!

- 1997. évi CXL. törvény a muzeális intézményekről, a nyilvános könyvtári ellátásról és a közművelődésről⁴

---

1 717/2020. (XII. 30.) Korm. rendelet a kiadványok kötelezpéldányainak szolgáltatásáról, megőrzéséről és hasznosításáról. <https://njt.hu/jogszabaly/2020-717-20-22> (2022. szeptember 1.)

2 60/1998. (III. 27.) Korm. rendelet a sajtótermékek kötelezpéldányainak szolgáltatásáról és hasznosításáról. <https://njt.hu/jogszabaly/1998-60-20-22> (2022. szeptember 1.)

3 195/2019. (III. 27.) Korm. rendelet a kiadványok kötelezpéldányainak szolgáltatásáról, megőrzéséről és hasznosításáról. <https://njt.hu/jogszabaly/2019-195-20-22> (2022. szeptember 1.)

4 1997. évi CXL. törvény a muzeális intézményekről, a nyilvános könyvtári ellátásról és a közművelődésről. <https://njt.hu/jogszabaly/1997-140-00-00> (2022. szeptember 1.)

Az úgynevezett könyvtári törvény III. fejezetében írja elő a könyvtári rendszer számára a köteleespéldány-szolgáltatást mint a nyilvános könyvtári ellátás működésének egyik feltételét. Továbbá egy 2015. évi törvénymódosításnak köszönhetően meghatározza a teendőket a köteleespéldány-szolgáltatás elmulasztása esetén (59.§ (2c)), illetve a 3. számú mellékletében felsorolja az országos szakkönyvtárak körét, mely a korábbi években többször is megváltozott.

- 2010. évi CLXXXV. törvény a médiaszolgáltatásokról és a tömegkommunikációról⁵

A törvény részletesen meghatározza a sajtótermék és a kiadvány fogalmát. A korábbi köteleespéldány-rendeletekben alkalmazott sajtótermék fogalom helyébe a kiadvány fogalma lépett. A törvény az értelmező rendelkezéseiben mindkét fogalmat részletesen megmagyarázza (203.§ (22), (60)). A jogszabály a sajtóterméket a kiadvány egyik fajtájaként határozza meg.

- 2016. évi XCIII. törvény a szerzői jogok és a szerzői joghoz kapcsolódó jogok közös kezeléséről⁶

A hatályos köteleespéldány-rendeletben számos helyen került rögzítésre, hogy a köteleespéldányként beszolgáltatott bármilyen nyomtatott vagy elektronikus kiadvány csak a szerzői jogról szóló törvény szerint kezelhető és szolgáltatható.

- 2016. évi CLV. törvény a hivatalos statisztikáról⁷

A hatályos statisztikai törvény 7.§ (10) bekezdése egyértelműen rendelkezik arról, hogy a Központi Statisztikai Hivatal Könyvtár (KSH Könyvtár) teljes köteleespéldány-sorra jogosult. A korábbi jogszabályhoz képest ez újdonság.

- 388/2017. (XII. 13.) Korm. rendelet az Országos Statisztikai Adatfelvételi Program kötelező adatszolgáltatásairól⁸

A kormányrendelet 1. melléklete a 1653-as nyilvántartási számon rögzíti, hogy a könyvkiadási adatokról a jelentéseket a KSH Könyvtár és az Országos Széchényi Könyvtár (OSZK) közösen készíti. Az adatfelvétel a beérkezett köteleespéldányok alapján történik.

5 2010. évi CLXXXV. törvény a médiaszolgáltatásokról és a tömegkommunikációról. <https://njt.hu/jogszabaly/2010-185-00-00> (2022. szeptember 1.)

6 2016. évi XCIII. törvény a szerzői jogok és a szerzői joghoz kapcsolódó jogok közös kezeléséről. <https://njt.hu/jogszabaly/2016-93-00-00> (2022. szeptember 1.)

7 2016. évi CLV. törvény a hivatalos statisztikáról. <https://njt.hu/jogszabaly/2016-155-00-00> (2022. szeptember 1.)

8 388/2017. (XII. 13.) Korm. rendelet az Országos Statisztikai Adatfelvételi Program kötelező adatszolgáltatásairól. <https://njt.hu/jogszabaly/2017-388-20-22> (2022. szeptember 1.)

Milyen szerkezeti módosítások valósultak meg a hatályos kötelezpéldány-rendeletben?

A 717/2020. (XII. 30.) hatályos kötelezpéldány-rendelet bővebb és részletesebb szabályozást nyújt minden kiadványtípusra vonatkozóan, mint a hatályát vesztett 60/1998. (III. 27.) kormányrendelet. A korábbi 20 paragrafus helyett 27 paragrafusban szabályozza a kötelezpéldány-szolgáltatáshoz kapcsolódó kötelezettségeket. Nemcsak a kötelezpéldányok szolgáltatásáról és hasznosításáról, hanem azok megőrzéséről is rendelkezik. A nyomtatott, az elektronikus, illetve a filmes kiadványok kötelezpéldányainak beszolgáltatására vonatkozó fejezetek elkülönítve szerepelnek a jogszabályban, ami könnyebb jogértelmezést tesz lehetővé a szolgáltatók (kiadók, nyomdák, filmelőállítók, forgalmazók) és a kötelezpéldányokból részesülő intézmények számára. A rendelet egyértelmű alkalmazásának megkönnyítése céljából részletes értelmező rendelkezések kerültek az új jogszabály elejére. (A 2. § 24 pontban rögzíti a kötelezpéldány-rendelethez kapcsolódó legfontosabb fogalmak meghatározásait.)

Milyen változásokat hozott a hatályos kötelezpéldány-rendelet?

A jogalkotók egyértelmű szándéka az volt, hogy egy használható, minden kiadványtípusra kiterjedő, a felgyorsult társadalmi és informatikai igényeknek megfelelő, részletes szabályozás szülessen.

Mindezek tükrében a hatályos rendelet elemzésekor beszélhetünk néhány korábbi kötelezettség módosításáról, illetve egyes elemek eltörléséről. Az új rendeletben bizonyos területek részletesebben lettek szabályozva, és teljesen új rendelkezések is bekerültek a jogszabályba.

- A sajtótermék fogalmának megváltozása miatt az új rendeletben a *kiadvány* fogalmának alkalmazása vált szükségessé.
- Új elemként külön paragrafusban jelenik meg a *nyomtatott kiadvánnyal megegyező elektronikus változat* beszolgáltatása, vagy annak kiváltási lehetősége 1 darab nyomtatott példánnyal (16.§).
- Részletesen lett szabályozva azon kiadványok köre, amelyekből 6 helyett csak 2 *példány* a beszolgáltatási kötelezettség (6.§, 12.§):
  - aprónyomtatvány (korábban 3 példányt kellett beszolgáltatni),
  - kiadványváltozat (pl. kötés-, nyelvi-, gyűjtői változatok) (korábban 3 példányt kellett beszolgáltatni),
  - legfeljebb 50 példányban előállított, nemzetközi azonosító (ISBN, ISMN, ISSN) számmal rendelkező nyomtatott kiadvány (korábban nem vonatkozott rá a beszolgáltatási kötelezettség),
  - egyedi igény alapján nyomtatott (print on demand) kiadvány,
  - terjesztési korlátozás alá eső kiadvány.

- A korábbi kötelezpéldány-rendeletnél pontosabban lett szabályozva a *felhasználási korlátozás* esete (12. §).
- Részletesen lettek szabályozva az *elektronikus kiadványokra* vonatkozó kötelezettségek. A rendelet kitér mind a fizikai hordozón, mind az online formában megjelent elektronikus kiadványokra vonatkozó beszolgáltatási kötelezettségekre.
- Lecsökkent a kötelezpéldányok *beszolgáltatási ideje* a megjelenést követő hónap 15. napjáról a megjelenés napját követő 15. napra.
- Nem kell kötelezpéldányt küldeni a Magyarországon úgynevezett bér munkában készült *külföldi kiadású kiadványokból* (1.§ (3) e) pontja).
- Az értelmező rendelkezések 9. pontjában meghatározza a *helyi kiadvány* fogalmát, ami a korábbi rendeletben sok félreértésre adott lehetőséget.

Az új rendelet hatása a felsőoktatási könyvtárakra

Mind a korábbi, mind a hatályos kötelezpéldány-rendelet alapján a kiemelt könyvtárak mellett egyes felsőoktatási könyvtárak is jogosultak kötelezpéldányokra. A jogszabályváltozással a részesülő könyvtártípusok nem változtak, de az új kormányrendelet a korábbi rendeletnél pontosabban határozza meg a részesülő felsőoktatási könyvtárak körét és részesülésük módját. A jogszabály három felsőoktatási könyvtárat emel ki név szerint: a Debreceni Egyetem Egyetemi és Nemzeti Könyvtárat (DEENK), a Pécsi Tudományegyetem Egyetemi Könyvtár és Tudásközpontot (PTE ETK) és a Szegedi Tudományegyetem Klebelsberg Kuno Könyvtárat (SZTE Klebelsberg Könyvtár). A felsorolt könyvtárak mellett a kormányrendelet a 8. § (2) bekezdésben megfogalmazottak szerint a fővárosi egyetemi könyvtáraknak ad lehetőséget a kiemelt könyvtárak által át nem vett kötelezpéldányokból való részesülésre. Mivel a tizenhárom országos szakkönyvtár is hasonló jogokkal rendelkezik, érthető, hogy a könyvtárak kevésnek tartják a beszolgáltatandó 6 példányt. Ezzel párhuzamosan a szolgáltatók ellenérzésüket fejezik ki a magas kötelezpéldányszám miatt. A jogalkotó – mérlegelve az érintett felek érdekeit – nem változtatott a beszolgáltatandó nyomtatott kötelezpéldányok számán. Azonban a fizikai hordozón megjelent elektronikus kiadványok számát 3 példányról 6 példányra emelte, így a két nemzeti könyvtáron kívül 2021. január 1-től már más könyvtárak is részesülhetnek a hangoskönyvekből, a CD vagy DVD lemezen vagy egyéb adathordozón megjelent tanulmányokból, konferenciaanyagokból, illetve a zenei CD-lemezekből. A hatályos jogszabály az online kiadványok kötelezpéldányaihoz való hozzáférést is részletesen szabályozza. A nyomtatott

kötelezpéldányok mintájára az egy példányban beszoigáltatott online kiadványok csak zárt hálózaton, egyidejűleg legfeljebb 6 példányban férhető hozzá.

Az 1998-as kötelezpéldány-rendeletet megelőző, a sajtótermékek kötelep- és tisztelepéldányairól szóló 17/1986. (VIII. 20.) MM rendelet még biztosította a nem nemzeti könyvtárak részére a beküldött 16 kötelezpéldányból a selejtezés lehetőségét. Viszont az ezt leváltó 60/1998. (III. 27.) kormányrendelet erre nem adott módot. A hatályos kötelezpéldány-rendelet ebben a témában ismét engedményt tesz. A 13. paragrafusban az OSZK és a DEENK példányai kivételével a használati adatok csökkenése esetén lehetőséget biztosít az állomány-nyilvántartásból való kivonásra és más könyvtárak számára történő felajánlásra. Így ezek a könyvtárak az elhasználdott vagy tartalmi szempontból elavult kiadványokat kivonhatják az állományukból.

A kötelezpéldányok válogatásának és elosztásának gyakorlata

Miért tartják kevésnek a 6 kötelezpéldányt a felsőoktatási könyvtárak és az országos szakkönyvtárak? Erre a kötelezpéldányok elosztási rendje ad magyarázatot.

A hatályos jogszabály a nyomtatott kiadványokból kétféle beszoigáltatást ír elő. Egyrészt az OSZK-nak, másrészt a helyi kiadványokból a megyei hatókörű városi könyvtárnak, budapesti kiadó esetében a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtárnak (FSZEK) kell kötelezpéldányokat szolgáltatni (a kötelezpéldányból részesülő könyvtárak körét az 1. ábra mutatja). A felsőoktatási könyvtárak és az országos szakkönyvtárak a nemzeti könyvtárnak szolgáltatott példányokból részesülhetnek.

A kötelezpéldányból részesülő könyvtárak

- **A kötelezpéldány-rendeletben név szerint kiemelt könyvtárak**
 Országos Széchényi Könyvtár
 Debreceni Egyetem Egyetemi és Nemzeti Könyvtár
 Központi Statisztikai Hivatali Könyvtár (országos szakkönyvtár)
 Országgyűlési Könyvtár (országos szakkönyvtár)
 Pécsi Tudományegyetem Egyetemi Könyvtár és Tudásközpont
 Szegedi Tudományegyetem Klebelsberg Kuno Könyvtár
 Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár (országos szakkönyvtár)
 Országos Idegennyelvű Könyvtár (országos szakkönyvtár)
- **További országos szakkönyvtárak**
 Budapesti Műszaki Egyetem Országos Műszaki Információs Központ és Könyvtár
 Országos Egészségtudományi Szakkönyvtár
 Magyar Tudományos Akadémia Könyvtár és Információs Központ
 Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár
 Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum
 Magyar Nemzeti Filmarchívum Könyvtára
 HM Hadtörténelmi Intézet és Múzeum Hadtörténelmi Könyvtár
 Országos Széchényi Könyvtári Intézet Könyvtártudományi Szak
 Színház- és Filmművészeti Egyetem Könyvtár, Kottatár és Médiatár
- **fővárosi egyetemi könyvtárak**
- **megyei hatókörű városi könyvtárak**

1. ábra. A kötelezpéldányból részesülő könyvtárak

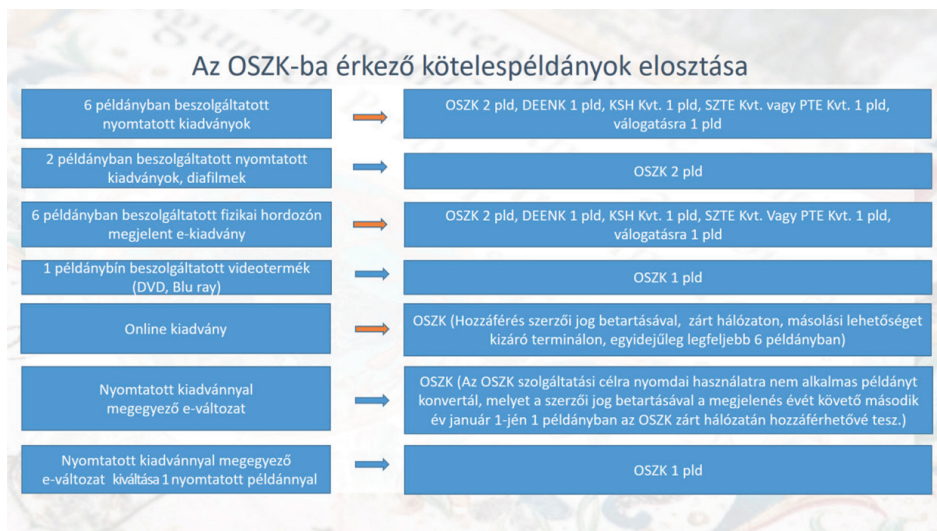
A nyomdaktól, kiadóktól, szerzőktől vagy egyéb közreműködőktől beérkezett nyomtatott vagy fizikai hordozón megjelent elektronikus kötelesspéldányok kezelésének folyamatát az 2. ábrán lehet nyomon követni. A kötelesspéldányok átvétele, a szállítólevelek és kiadványok ellenőrzése, a kiadványtípusok szétválasztása, a kiadványok alapadatainak felvétele, lajstromszámokkal való ellátása és a különböző könyvtárak példányainak leválogatása a Kötelesspéldány- és Kiadványazonosító-kezelő Osztályon történik. Az OSZK archív, szolgáltatásra szánt és digitalizálandó példányainak leválasztása már a feldolgozási futószalag következő állomásán, a Gyarapítási és Állomány-nyilvántartó Osztályon zajlik. A nemzeti könyvtárak példányainak leválasztása után 3 példány azonnal a 4 kiemelt könyvtár (DEENK, KSH Könyvtár, PTE EKTK, SZTE Klebelsberg Könyvtár) kijelölt polcára kerül. A DEENK és a KSH Könyvtár teljes sort kap a kötelesspéldányokból, míg a PTE EKTK és az SZTE Klebelsberg Könyvtár egy teljes kötelesspéldánysoron osztozik, a két könyvtár által kötött gyűjtőköri megállapodás alapján.

2. ábra. Kötelesspéldányok kezelése a nemzeti könyvtárban

A fennmaradó 1 példányon kell osztoznia a többi szakkönyvtárnak, ezek közül gyűjtőkörének megfelelően elsőbbséget élvez az Országgyűlési Könyvtár, illetve ebből az 1 példányból részesülhetnek a fővárosi egyetemi könyvtárak is.

Kötelesspéldányként viszont nemcsak nyomtatott kiadványokból érkezhettek példányok, hanem diafilmekből, fizikai hordozón megjelent e-kiadványokból (pl. hangoskönyvekből, CD vagy DVD lemezen megjelent konferencia kiadványokból), videotermékekből, online kiadványokból is (3. ábra). Ezek megőrzését és elosztását is a nemzeti könyvtár végzi.

3. ábra. Az OSZK-ba érkező kötelezpéldányok elosztása

A kötelezpéldányok válogatása, megtekintése és a felsőoktatási könyvtárak gyarapítási tevékenységének elősegítése

A kötelezpéldányok kezelését és elosztását a nemzeti könyvtár igyekszik a leghatékonyabb módon megoldani. Az OSZK a válogató joggal rendelkező könyvtárak számára hetente egy alkalommal biztosítja a frissen beérkező nyomtatott kiadványok (könyvek, tankönyvek, füzetes kiadványok és új indulású időszak kiadványok), illetve a fizikai hordozón megjelent elektronikus kiadványok személyes megtekintését. Az igények jelzése mellett ez azért is előnyös, mert tájékozási lehetőséget biztosít a kereskedelmi forgalomba nem kerülő, online felületeken nem elérhető dokumentumokról. Kézbevétele után biztosabban lehet dönteni az egyes kiadványok egyéb forrásból történő beszerzéséről. A válogatást és az igényjelzések leadását követően a könyvtárak gyűjtőkörének figyelembevételével szétosztásra kerülnek az adott héten beérkezett kiadványok. Azok a könyvtárak, amelyek nem kaptak kötelezpéldányt az első körös elosztásból, még részesülhetnek a kiadók által vissza nem kért, duplán beküldött kiadványokból. Ezeket a korábban leadott igényjelzések alapján osztjuk el.

Minden kötelezpéldányválogató-joggal rendelkező könyvtárnak – így a felsőoktatási könyvtáraknak is – lehetőségük van arra, hogy jelezzék az OSZK-nak azokat az újonnan vagy esetleg már a korábbi években megjelent kiadványokat, melyekből még nem érkeztek kötelezpéldányok. Az OSZK munkatársai a megadott adatok alapján felveszik a kapcsolatot a kiadókkal vagy a nyomdákkal, és megpróbálják a kiadványokat bekérni. Beérkezésük után a reklamált dokumentumok a rendeletnek megfelelően kerülnek szétosztásra.

Rezümé

A kiadványok kötelezpéldányainak szolgáltatásáról, megőrzéséről és hasznosításáról szóló 717/2020. (XII. 30.) Korm. rendelet a 22 évig hatályban lévő 60/1998. (III. 27.) korábbi kormányrendeletet váltotta fel hosszú egyeztető folyamat eredményeként. Az új rendelet mind szerkezetében, mind tartalmában módosult, alkalmazkodva a jogszabályi környezet folyamatos változásához, a könyvpiaci, a könyvtári és könyvtárhasználói igényekhez. A korábbi rendeletnél jóval bővebben és részletesebben szabályozza a kötelezpéldány-beszolgáltatást. Pontosabban határozza meg a részeseülő könyvtárak, a beszołgáltatandó kiadványtípusok körét és a beadandó példányszámot. Kiemelten foglalkozik az elektronikus kiadványok kötelezpéldányainak szabályozásával és a nyomtatott kiadvánnyal megegyező elektronikus változatok beszołgáltatásával. A hatályos rendelet a felsőoktatási könyvtárak tekintetében leginkább az elektronikus kiadványok kezelésében hozott változásokat.

The application of the new legal deposit regulation in practice The impact of the renewed legal deposit regulation on the *collection* *development policy* of higher education libraries

As a result of a long conciliation process, the new Government Decree No. 717/2020 (XII.30.) on the provision, preservation and use of legal deposit copies of publications replaced the previous Government Decree No. 60/1998 (III.27.), which had been in force for twenty-two years. The new regulation has been renewed both in its structure and content, adapting to the continuous change of the legal environment and to the needs of the book market, libraries and library users. It regulates the legal deposit services in a much more comprehensive and detailed way than the previous regulation. It specifies more precisely the libraries to be covered, the types of publications and the number of copies to be deposited. It specifically deals with the regulation of legal deposit copies of electronic publications and the supply of electronic versions identical to printed publications. In addition to a brief description of all these changes, the study also touches on amendments that primarily affect higher education libraries.

CSIRMAZNÉ REZI ÉVA
osztályvezető

Országos Széchényi Könyvtár Kötelezpéldány- és Kiadványazonosító-
kezelő Osztály

ORCID: 0000-0002-4196-0468

Kötetünk szerzői

Borhy László: Eötvös Loránd Tudományegyetem, rektor

Elérhetőség: rektor@elte.hu

Csirmazné Rezi Éva: OSZK Kötelesspéldány- és Kiadványazonosító-kezelő Osztály, osztályvezető

Elérhetőség: rezi.eva@oszk.hu

Frankovics Tibor: MNM Műszaki Főosztály, főosztályvezető

Elérhetőség: frankovics.tibor@hnm.hu

Havasné Berek Tünde: Hadtörténeti Könyvtár, könyvtárvezető

Elérhetőség: berek.tunde@hm.gov.hu

Hoczopán Szabolcs: SZTE Klebelsberg Könyvtár Tartalomszolgáltatási Osztály, osztályvezető

Elérhetőség: szabolcs.hoczopan@ek.szte.hu

Kulcsár Szabó Ernőné Gombos Annamária: ELTE EKL, főigazgató

Elérhetőség: gombos.annamaria@lib.elte.hu

Nagy Anita: SZTE Klebelsberg Könyvtár Szakreferensi Osztály, osztályvezető

Elérhetőség: anita.nagy@ek.szte.hu

Puskás Nikoletta: SZTE Klebelsberg Könyvtár Állománynyilvántartási Osztály, osztályvezető

Elérhetőség: nikolett.puskas@ek.szte.hu

Sándor Endre Márton: ELTE Közbeszerzési Főosztály, közbeszerzési referens

Elérhetőség: sandor.endre.marton@kancellaria.elte.hu

Székelyné Török Tünde: ELTE EKL Gyűjteményszervezési Osztály, informatikus könyvtáros

Elérhetőség: szekely.tunde@lib.elte.hu

Tömörny Pál: MTA KIK Tájékoztatási és Olvasószolgálati Osztály, osztályvezető-helyettes

Elérhetőség: tomory.pal@konyvtar.mta.hu

A kézirat lezárva: 2023 őszén.

Kiadta az ELTE Egyetemi Könyvtár és Levéltár
Felelős kiadó: Kulcsár Szabó Ernőné Gombos Annamária főigazgató
Cím: 1053 Budapest, Ferenciek tere 6.

Nyomtatás: CC Printing Szolgáltató Kft., Budapest

Borítóterv: Hajtmanszki Péter
Borító és műszaki szerkesztés: Sinkó Bettina